

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Феноменолошки и етиолошки аспект трговине
људима**

(мастер рад)

Ментор:

Проф. др Дарко Димовски

Студент:

Милица Брадић

М-027/19-О

Ниш, 2020.

САДРЖАЈ

УВОД.....	- 1 -
<u>I ТРГОВИНА ЉУДИМА.....</u>	- 3 -
<u>1 ПОЈАМ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</u>	- 3 -
<i>1.1 РАЗЛИКОВАЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА ОД КРИЈУМЧАРЕЊА</i>	<i>- 4 -</i>
<i>1.2.РАЗЛИКОВАЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА ОД ПРОСТИТУЦИЈЕ</i>	<i>- 5 -</i>
<u>2 ИСТОРИЈСКИ АСПЕКТ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</u>	- 6 -
<u>3 ФАЗЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА.....</u>	- 11 -
<i>3.1 ФАЗА РЕГРУТОВАЊА ЖРТАВА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА.....</i>	<i>- 12 -</i>
<i>3.2 ФАЗА ТРАНСПОРТА ЖРТАВА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	<i>- 13 -</i>
<i>3.3 ФАЗА ДЕСТИНАЦИЈЕ – ПРИХВАТ ЖРТАВА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА.....</i>	<i>- 14 -</i>
<i>3.4 ФАЗА ДЕСТИНАЦИЈЕ – КОНТРОЛА И ЕКСПЛОАТАЦИЈА ЖРТАВА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	<i>- 15 -</i>
<u>4 ПОДЕЛА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА С ОБЗИРОМ НА ПОЛ И УЗРАСТ.....</u>	- 17 -
<i>4.1 ТРГОВИНА ЖЕНАМА</i>	<i>- 17 -</i>
<i>4.2 ТРГОВИНА МУШКАРЦИМА</i>	<i>- 19 -</i>
<i>4.3 ТРГОВИНА ДЕЦОМ.....</i>	<i>- 20 -</i>
<u>5 ПОДЕЛА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА С ОБЗИРОМ НА ОБЛИК ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ. - 23 -</u>	
<i>5.1 ТРГОВИНА ЉУДИМА У ЦИЉУ СЕКСУАЛНЕ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ</i>	<i>- 23 -</i>
<i>5.2 ТРГОВИНА ЉУДИМА У ЦИЉУ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ РАДА</i>	<i>- 24 -</i>
<i>5.3 ТРГОВИНА ЉУДИМА У ЦИЉУ ПРИНУДНОГ СКЛАПАЊА БРАКА</i>	<i>- 26 -</i>
<i>5.4 ТРГОВИНА ЉУДИМА У ЦИЉУ ПРИНУДНОГ ОДУЗИМАЊА ОРГАНА</i>	<i>- 27 -</i>
<i>5.5 ТРГОВИНА ДЕЦОМ У ЦИЉУ ИЛЕГАЛНОГ УСВОЈЕЊА.....</i>	<i>- 28 -</i>
<i>5.6 ТРГОВИНА ЉУДИМА У ЦИЉУ ИЗВРШЕЊА КРИМИНАЛНИХ РАДЊИ</i>	<i>- 29 -</i>
<i>5.7 ТРГОВИНА ЉУДИМА У ЦИЉУ УЧЕСТВОВАЊА У ОРУЖАНИМ СУКОБИМА</i>	<i>- 30 -</i>
<u>6 УЗРОЦИ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</u>	- 31 -

6.1	<i>СИРОМАШТВО КАО УЗРОК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	- 31 -
6.2	<i>НЕЗАПОСЛЕНОСТ КАО УЗРОК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	- 32 -
6.3	<i>МИГРАЦИЈЕ КАО УЗРОК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	- 33 -
6.4	<i>НЕЈЕДНАКОСТ ПОЛОВА КАО УЗРОК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	- 35 -
6.5	<i>ДИСКРИМИНАЦИЈА НА ТРЖИШТУ РАДА КАО УЗРОК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	- 36 -
6.6	<i>ЈЕДИНСТВЕНО ТРЖИШТЕ И СЛОБОДНО КРЕТАЊЕ РАДНЕ СНАГЕ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ КАО УЗРОК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	- 37 -
6.7	<i>МИЛИТАРИЗАЦИЈА РЕГИОНА КАО УЗРОК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	- 38 -
6.8	<i>ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ КАО УЗРОК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	- 40 -
6.9	<i>НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ КАО УЗРОК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	- 40 -
6.10	<i>НЕДОСТАТАК ОБРАЗОВАЊА И ИНФОРМИСАЊА КАО УЗРОК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	- 41 -
6.11	<i>ПОРОДИЧНЕ ПРИЛИКЕ КАО УЗРОК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</i>	- 42 -
7	<u>ТРГОВИНА ЉУДИМА И МЕДИЈИ</u>	- 43 -
II	<u>МЕЂУНАРОДНИ АКТИ У ОБЛАСТИ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</u>	- 45 -
1	<u>КОНВЕНЦИЈА О РОПСТВУ</u>	- 45 -
2	<u>ДОПУНСКА КОНВЕНЦИЈА О УКИДАЊУ РОСПТВА, ТРГОВИНЕ РОБЉЕМ И ИНСТИТУЦИЈА И ОДНОСА СЛИЧНИХ РОПСТВУ</u>	- 46 -
3	<u>КОНВЕНЦИЈА О ПРИНУДНОМ РАДУ</u>	- 47 -
4	<u>КОНВЕНЦИЈА О ЕЛИМИНИСАЊУ ОБЛИКА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ЖЕНА</u>	- 50 -
5	<u>ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА ЗА ЗАШТИТУ ЉУДСКИХ ПРАВА И ОСНОВНИХ СЛОБОДА</u>	- 52 -
6	<u>ДЕКЛАРАЦИЈА УН О ОСНОВНИМ ПРИНЦИПИМА ПРАВДЕ ЗА ЖРТВЕ ЗЛОЧИНА И ЗЛОУПОТРЕБЕ СИЛА</u>	- 53 -
7	<u>КОНВЕНЦИЈА ПРОТИВ ТРАНСНАЦИОНАЛНОГ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА</u>	- 53 -
7.1	<i>ПРОТОКОЛ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ, СУЗБИЈАЊЕ И КАЖЊАВАЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДСКИМ БИЋИМА, НАРОЧИТО ЖЕНАМА И ДЕЦОМ</i>	- 55 -
8	<u>КОНВЕНЦИЈА САВЕТА ЕВРОПЕ О ЗАШТИТИ ДЕЦЕ ОД СЕКСУАЛНОГ ИСКРИШЋАВАЊА И СЕКСУАЛНОГ ЗЛОСТАВЉАЊА</u>	- 57 -
9	<u>КОНВЕНЦИЈА САВЕТА ЕВРОПЕ О БОРБИ ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</u> ...	- 58 -

<u>III</u>	<u>ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА У ЗЕМЉАМА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ</u>	<u>- 61 -</u>
1	<u>ТРГОВИНА ЉУДИМА У ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СЛОВЕНИЈЕ</u>	<u>- 61 -</u>
2	<u>ТРГОВИНА ЉУДИМА У ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ</u>	<u>- 61 -</u>
3	<u>ТРГОВИНА ЉУДИМА У ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СЕВЕРНЕ МАКЕДОНИЈЕ</u>	<u>- 63 -</u>
4	<u>ТРГОВИНА ЉУДИМА У ЗАКОНОДАВСТВУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ</u>	<u>- 64 -</u>
5	<u>ТРГОВИНА ЉУДИМА У ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ ЦРНЕ ГОРЕ</u>	<u>- 67 -</u>
<u>IV</u>	<u>ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА НА ТЕРИТОРИЈИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ</u>	<u>- 70 -</u>
1	<u>КРИВИЧНИ ЗАКОНИК</u>	<u>- 70 -</u>
2	<u>ЗАКОН О МАЛОЛЕТНИМ УЧИНИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЕЛА И КРИВИЧНОПРАВНОЈ ЗАШТИТИ МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА</u>	<u>- 73 -</u>
3	<u>ЗАКОНИК О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ</u>	<u>- 77 -</u>
4	<u>ЗАКОН О ПРОГРАМУ ЗАШТИТЕ УЧЕСНИКА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ...</u>	<u>- 82 -</u>
5	<u>ЗАКОН О СТРАНЦИМА</u>	<u>- 84 -</u>
6	<u>ЗАКОН О АЗИЛУ И ПРИВРЕМЕНОЈ ЗАШТИТИ</u>	<u>- 86 -</u>
7	<u>ЗАКОН О РЕПУБЛИЧКИМ АДМИНИСТРАТИВНИМ ТАКСАМА</u>	<u>- 87 -</u>
8	<u>СТРАТЕГИЈА БОРБЕ ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ</u>	<u>- 88</u>
:		
<u>V</u>	<u>ИСТРАЖИВАЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА</u>	<u>- 91 -</u>
1	<u>ОПИС ИСТРАЖИВАЊА</u>	<u>- 91 -</u>
2	<u>ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА</u>	<u>- 91 -</u>
3	<u>МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА</u>	<u>- 92 -</u>

<u>4</u>	<u>ПРОСТОРНИ И ВРЕМЕНСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....</u>	<u>- 92 -</u>
<u>5</u>	<u>ХИПОТЕЗЕ ПРОВЕРЕНЕ ИСТРАЖИВАЊЕМ.....</u>	<u>- 93 -</u>
<u>6</u>	<u>АНАЛИЗА ПОДАТАКА ДОБИЈЕНИХ ИСТРАЖИВАЊЕМ</u>	<u>- 93 -</u>
<i>6.1</i>	<i>ПОДНЕТЕ ПРИЈАВЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА У ПЕРИОДУ ОД 2009.ГОДИНЕ ДО 2018.ГОДИНЕ.....</i>	<i>- 93 -</i>
<i>6.2</i>	<i>ПОДАЦИ О ОПТУЖЕНИМ ЛИЦИМА ПРЕМА ПОЛУ И ВРСТИ ОДЛУКЕ</i>	<i>- 94 -</i>
<i>6.3</i>	<i>ПОДАЦИ О ВРСТИ И ВИСИНИ ИЗРЕЧЕНИХ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА</i>	<i>- 95 -</i>
<i>6.4</i>	<i>ПОДАЦИ О ОШТЕЂЕНИМ ЛИЦИМА ПРЕМА ПОЛУ И УЗРАСТУ</i>	<i>- 96 -</i>
	<u>ЗАКЉУЧАК.....</u>	<u>- 97 -</u>
	<u>ЛИТЕРАТУРА.....</u>	<u>- 99 -</u>
	<u>САЖЕТАК</u>	<u>- 105 -</u>
	<u>SUMMARY.....</u>	<u>- 106 -</u>
	<u>БИОГРАФИЈА АУТОРА</u>	<u>- 107 -</u>

УВОД

Од када је света и века, увек се неко трудио да оствари профит од искоришћавања туђе радне снаге путем ограничавања слободе радника. Сада када више нема класичног ропства, појављују се нови видови ових ограничења са истом сврхом – искоришћавање туђег рада. Екстремни вид овог ограничења јесте трговина људима. Богате државе са развијеним тржиштима имају потребу за радном снагом и управо та потреба ствара један обновљиви покретач и сталан подстицај трговини људима. Док год та потреба постоји, постојаће и трговина људима.

Трговина људима је глобални феномен који погађа све земље, од неразвијених, преко земаља у развоју, па све до најразвијенијих земаља света. Трговина људима, као облик организованог криминалитета погађа све државе света, без обзира на чињеницу да ли се исте јављају као земља порекла, земља транзита или земља дестинације, и без обзира на степен развијености економског и политичког система.

Трговина људима представља једну од организованих криминалних активности којом се на најтежи начин крше основна људска права и слободе загарантоване сваком појединцу, како националним, тако и међународним актима (право на живот, слобода кретања, слобода избора, људско достојанство, безбедност...). Због израженог процеса глобализације, трговина људима је прерасла границе једне земље и постала светски растући проблем, узимајући у обзир чињеницу да се иста одвија на територији више земаља (земља порекла, земља транзиције, земља дестинације).

Као жртве трговине људима углавном се јављају најрањивије, најсиромашније групе људи. Најчешће се у улози жртве јављају жене, потом деца, и на крају, у најмањем броју мушкарци. Аутор радом указује на бројне узроке и услове развоја трговине људима. Узроци који доводе до виктимизације појединаца и њиховог довођења у ропски положај су разноврсни. Највећи број узрока јесу економске природе (сиромаштво, незапосленост, лоши егзистенцијални услови ...). Поред ових, постоје и узроци социјалне природе, међу којима највећи утицај носе породичне прилике (дефицијентна породица, деградирана породица, алкохолизам, коцка, наркоманија, насиље у породици ...) што доводи до емотивне нестабилности појединца, те такви појединци за трговце представљају идеалну жртву којом је могуће лако манипулисати.

Државе се јављају као земље порекла, транзита или дестинације, при чему једна држава може, у конкретном случају, имати и различите улоге. Иако не постоје свеобухватни статистички подаци о проблему трговине људима, неке међународне организације располажу одређеним подацима који представљају значајан показатељ овог глобалног феномена. Према подацима Организације Уједињених нација, годишње у свету око 700.000 људи постају жртве трговине људима. Према подацима UNICEF-а, око 1,2 милиона деце сваке године постају жртве трговине људима.

На територији Републике Србије, трговина људима је постала актуелна тема након распада Југославије, у периоду одигравања оружаних сукоба, те стационирања међународних мировних снага на територији, не само Републике Србије, већ и различитих региона и држава на територији Балканског полуострва. Промене изазване процесом глобализације, стањем рата, незапосленост, као и јаз који се осећа између богатих и сиромашних, како држава, тако и појединаца, представља погодну подлогу за развој трговине људима.

I ТРГОВИНА ЉУДИМА

1 Појам трговине људима

Свеобухватна дефиниција трговине људима дата је у оквиру Протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом (Палермо протокол), према коме трговина људским бићима подразумева врбовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације. Експлоатације обухвата, као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа. Палермо протокол оставља могућност појаве нових облика експлоатације, који би, оваквим одређењем били обухваћени.

Дефиниције које су се односиле у почетку на трговину људима имале су за циљ да нагласе разлику између „невиних“ жена које су путем обмане увучене у секс индустрију и оних класичних проститутки, које је сопствено понашање довело у позицију у коју су се нашле, па самим тим не заслужују никакву заштиту.¹

Дефиниција трговине женама и присилне проституције према Савету Европе одређена је на следећи начин: „Трговина женама и присилна проституција, подразумева свако легално и илегално транспортовање жена и трговање њима, са или без њиховог иницијалног пристанка, због економске добити, у сврху касније присилне проституције, присилног брака или других облика присилне сексуалне експлоатације. Употреба силе може бити физичка, сексуална или психолошка и укључује застрашивање и злоупотребу власти и ситуацију зависности.“²

Дефиниција трговине женама према GAATW (Глобални савез против трговине женама): „Сва дела и покушана дела која су повезана са врбовањем, превозом унутар или преко граница, куповином, продајом, трансфером, прихватом или смештањем особе, употребом обмане, присиле (укључујући употребу претње, примене силе или злоупотребе власти) или обавезивања због задужености у сврху пласирања или држања

¹ Бјелајац Ж., „Трговина људима – узроци и последице“, Београд, 2005. стр.20;

² Веће Европе, Препорука 1325 (1997.) о трговини женама и присилној проституцији у државама чланицама Већа Европе;

такве особе, или због плаћања или без њега, у несвојеволјном сервитуту (кућном, сексуалном, репродуктивном), у присилном или обавезујућем раду или у ропству сличним условима, у заједници другачијој од оне којој је таква особа живела у време оригиналне обмане, присиле или обавезивања због задужености.“³

1.1 Разликовање трговине људима од кријумчарења

Трговина људима се најчешће третира као проблем илегалне имиграције и кријумчарења⁴. Често долази до поређења кривичног дела трговине људима са кривичним делом кријумчарења. Да би се свеобухвано и целовито могао сагледати проблем трговине људима потребно је направити јасну разлику између ова два кривична дела. Кривично дело кријумчарења представља илегални транспорт лица преко граница једне земље, с тим што, за разлику од трговине људима, прокријумчарена особа жели да буде прокријумчарена. Основни елемент који разликује трговине људима од кријумчарења јесте постојање ропског односа.

Према Конвенцији УН против транснационалног организованог криминала са допунским протоколима о кријумчарењу миграната и трговини људима, разлика између трговине људима и кријумчарења се огледа у следећем:

- Кријумчарење је злочин против државе којим се крши закон о миграцији. Код трговине људима жртве су трафикована лица која доживљавају повреду својих људских права и једну форму експлоатације;
- Кријумчарене особе прелазе границу илегално, док жртве трговине људима могу прећи границу и легалним путем.
- Циљ кријумчарења је зарада од илегалних пребацивања људи преко границе, док је циље трговаца људима вишеструка експлоатација жртве.
- Илегални мигрант потражује и плаћа кријумчара, док трговац људима потражује и мами жртве.

³ GAATW – Global Alliance Against Traffic in Women; Human Rights Standards for Treatment of trafficked Persons, јануар, 1999.;

⁴ “Трговина људима и кријумчарење миграната“, Смернице за међународну сарадњу, Канцеларија Уједињених нација за борбу против дроге и криминала (UNODC), стр.9;

1.2.Разликовање трговине људима од проституције

Често се у пракси трговина људима своди на само један облик трговине људима – сексуално експлоатација лица, и то углавном на проституцију. Када говоримо о трговини људима у циљу сексуалне експлоатације потребно је направити разлику између трговине људима у циљу сексуалне експлоатације и проституције. Под проституцијом се подразумева сексуални однос који карактерише плаћање (најчешће у нову), екстремни промискуитет и емоционална равнодушност сексуалне раднице према партнеру и самом сексуалном чину.⁵ Између ова два облика недозвољеног понашања постоје одређене разлике. Најпре, у смислу девијантног понашања, сексуална експлоатација жртва трговине људима представља знатно шири појам од појма проституције. Проституција представља само један од облика сексуалне експлоатације. Затим, проституција се може јавити и као неорганизовани облик недозвољеног понашања, док сексуална експлоатација подразумева деловање организоване групе која се бави трговином људима. Трговина људима подразумева постојање ропског односа, тј. трафикована особа представља својину лица које ју је купило. Жртва трговине не може сама доносити одлуке, нити се слободно кретати, ни престати да се бави пружањем сексуалних услуга. Код проституције, која се не обавља под окривљем трговине људима, особа слободно располаже својим телом и зарадом, слободно одлучује да ли ће се бавити проституцијом или не и сл. Трафикована особа је употребом силе, претње или неком другом недозвољеном радњом принуђења на бављење проституцијом, док се проституцијом (ван трговине људима) лице свесно и вољно бави. Међутим, то не искључује могућност да особа, која слободном вољом пристане на бављење проституцијом, касније буде укључена у ланац трговине људима.

Проситутка јесте лице које својим противправним понашањем крши одредбе закона, док је лице којим се тргује, заправо, жртва извршеног кривичног дела. Такође, проституција је у неким државама дозвољена, док је трговина људима, као облик организованог криминала забрањена у скоро свим државама. На крају, проституција, као облик недозвољеног понашања, због нижег степена друштвене опасности,

⁵ Милановић Л., Лајовић Б., Барјактаровић Д., Радосављевић Б. „Приручник за образовни систем: Заштита ученика од трговине људима“, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Центар за заштиту жртва трговине људима и УНИТАС фонд, Београд, 2016, стр. 78;

представља прекршај, док трговина људима, као недозвољена радња са већим степеном и јачим интензитетом друштвене штетности, представља кривично дело.⁶

Проституција се може јавити у више различитих форми, од којих су запажене следеће: улична, хотелска, агенцијска, не-агенцијска проституција по становима, проституција у ноћним клубовима и баровима, елитна, спортска и проституција за попуњавање кућног буџета. Улична проституција је углавном облик проституције којим се баве социјално најугроженије категорије становништва. Хотелска проституција – овим обликом проституције баве се већином студенткиње из унутрашњости, а у организацију посла укључено је, поред макроа, и особље хотела у којима се одвија проституција. Развијенији облик проституције је агенцијска проституција где раде образоване жене, бољег материјалног статуса. То су разне агенције за „пословну пратњу“, масажу и релаксацију, запошљавање, за манекенке и фотомоделе, естрадне агенције и слично. Проституција по становима, тзв. пријатељска, је облик проституције у оквиру ког пријатељи „намештају“ пријатељима проститутке. Ова проституција је углавном тешко видљива. У овај облик проституције укључене су углавном удате жене, стално или привремено запослене и оне нигде нису регистроване као проститутке. Проституција у ноћним баровима и клубовима је један од облика који је у највећој експанзији. Скоро да нема града у Србији у којем не постоје овакви барови и клубови. Овај облик проституције је најтешње повезан са трговином женама. Најмање позната и најкривенија је тзв. „елитна проституција“ – проституција на телефонски позив, у политичким и бизнис круговима, хотелима са пет звездица и сл. Спортска проституција је облик проституција где клубови обезбеђују проститутке за судије и своје играче. Постоји и проституција за попуњавање кућног буџета. Овим обликом проституција се баве углавном удате жене које су приморане да се проституишу како би прехраниле себе и своју породицу.⁷

2 Историјски аспект трговине људима

Трговина људима је веома стара појава. У Европи, њени корени сежу још у античко доба, у грчку и римску цивилизацију, а постојала је и у средњем веку. Своје корене трговина људима има у колонизацији. Организоване мреже трговаца људима

⁶ Радовић Н., „Трговина женама и децом у циљу сексуалне експлоатације“, Криминалистичко – полицијска академија, Београд, број 3, 2007., стр. 97-98;

⁷ Томић М., „Жене жртве трфикинга“, Београд, 2012, стр.18-19;

постојале су још у 19.веку. Тада се за трговину људима користио термин „трговина белим робљем“. Овакво означање трговине људима објашњено је постојањем, још увек, класичног робовласништва, а једини облик трговине људима који се сматрао противправним била је трговина белим људима.⁸ Родно засновано насиље једна је најнегативнијих појава која постоји у људској цивилизацији. Појаве које се настале у току људске историје, временом су се развијале, па потом нестајале. Трговина људима, као једна од појава која досеже дубоко у историју, одолева времену, те се иста може наћи и у савременом друштву, као последица многобројних социјално-економско-историјских фактора.

Историјски посматрано, у многобројним правним системима средњег века, родно засновано насиље било је легализовано и институционализовано. Најбољи пример такве праксе јесте постојање института *pater familias*–а који је располагао животима својих укућана, доносио одлуке о њиховом животу и њиховој смрти, те је, у складу са тим, имао право физичког, и сваког другог облика насиља у породици.⁹

*„Ропство је прва степеница ка цивилизацији. Да би се развило, потребно је да ствари буду много боље за неке, а много горе за друге, па онда они којима је боље могу да се развијају на рачун других“*¹⁰

Енглеска реч *slave* (роб) долази од старофранцуске речи *sclave* (која потиче од латинске речи *sclavus*, која заправо потиче од речи етнонима *Slav*), с обзиром да су у раним средњовековним ратовима многи Словени били заробљени и поробљени.¹¹

Ропство је историјски најстарија и најсуровија форма дискриминације и експлоатације човека од стране другог човека. Оно је у основи засновано на простој физичкој принуди и на разлици у статусу слободног и неслободног члана унутар шире друштвене заједнице (нпр. државе) и унутар уже друштвене групе (нпр. породице, села, племена, града). Сви најстарији писани историјски извори из доба старе ере и првих векова нове ере, укључујући ту и правне и религиозне текстове, ропство и робове констатују као реално постојеће и уобичајене друштвене феномене свог времена. Глобални друштвени и економски предуслови за појаву института ропства створени су тек након распада првобитне заједнице, као заједнице једнаких унутар

⁸ Јокановић, Е., Мартиновски, Ж., Анђелковић, М., Вуксановић, Т. „Трговина људима – наш одговор: Приручник за вршњачку едукацију“, Друштво Црвеног крста Србије и Црне Горе, стр. 9;

⁹ Темида, „Часопис о виктимизацији, људским правима и роду“, бр. 4, Виктимолошко друштво Србије, Београд, 2011., стр. 84;

¹⁰ Cit. Александар Херцен (1812-1870)

¹¹ Dr. Nieboer H. J. „Slavery: As an industrial system (ethnological research)“, друго ревидирано издање, Филадельфија, 1909, Глава 1, страна 1;

породице, родова, братства и племена. Онда, када се појављују први макар и незнатни вишкови производа у земљорадњи, сточарству и занатству, када настају рудиментарни облици приватне својине и отпочињу процеси једва приметног имовинског диференцирања појединаца и породица, тек онда се код људи родила и мисао о могућности коришћења туђег рада (рада робова) за олакшавање сопствене егзистенције и за увећавање своје имовине. Пре овог стадијума, победници у међуплеменским ратовима нису припаднике побеђених племена претварали у робове, већ су их само убијали, запоседали њихову земљу и отимали њихова добра (залихе хране, домаће животиње, оруђе, оружје).¹²

Лица могу постати робови на два начина: када су рођени као робови или када слободни људи постану робови. Рођени као робови су деца мушког и женског роба, мушког роба и слободне жене, жене роба и слободног мушкарца. Међутим, питање постанка роба од слободног човека је другачије. Начин на који слободнорођени људи постају робови зависи од начина на који се робови стичу унутар и ван граница племена. С тим у вези постоји граница између екстратрибалног (ван граница племена) и интратрибалног (унутар граница племена) ропства.

Екстратрибално лица постају робови на следећи начин:

- Хватањем у рату или отмицом. Ратни заробљеници, у ситуацији када не робују, бивају убијени, поједени, жртвовани или се размењују након закључења мира или откупом од њихових племена или усвајањем у племе отмичара;
- Куповином робова. Плаћањем одређене цене за одређене робове, изражава се жеља за одређеном „врстом“ роба (мушкарац или жена, људи различите старости или националности).

Интратрибално особе постају робови на следеће начине:

- За неплаћање дуга. На овај начин заснива се дужничко ропство.¹³ Робови дужника су, често, али не увек, имали могућност да се од дужничког ропства ослободе отплатом дуга.

¹² Димитријевић П., Костић М., Кнежевић С., „Трговина људима – правна заштита у међународним и националним оквирима“, Ниш, 2011, стр. 22

¹³ Jordan A. “Slavery, Forced Labor, Debt Bondage and Human Trafficking: From conceptual confusion to targeted solutions“, Program of Human Trafficking and Forced Labor, Washington College of Law: Center for Human Rights & Humanitarian Law, фебруар 2011 стр. 6;

- Као казна. Након извршења злочина, злочинци често постају робови свог поглавице или краља. На овај начин спроводи се казна за извршени злочин.
- Удајом за мушкарца или жену који се налазе у ропству¹⁴. У овом случају, слободни људи могу постати робови.
- Нудећи се као робови или се продају. На овај начин слободна лица у оквиру племена постају робови другим члановима племена. Слободни чланови племена, често због недостатка основних егзистенцијалних потреба бивају принуђени да се нуде, односно продају и постану робови другим члановима истог племена, на који начин долази до стварања интратрибалног ропства.
- И на крају, у ропски положај долазе сирочад и друге беспомоћне особе.¹⁵

Од раних цивилизација до данашњих дана робови су учинили много више него што су обезбеђивали само, по речима Аристотела „добар живот свог господара“. Од Афричких робова који су скупљали памук на југу Америке, до руских робова увезених од стране Римљана и Португалаца око 1000.године да раде на плантажама шећера на острвима Медитерана, па све до ропства у време Аристотела, па и пре њега, робови су били извор снаге.¹⁶

Једна од најранијих форми ропства било је тзв. патријархално ропство. У оквиру овако постаљеног робовласничког система, робови су представљали чланове породице под чијим се власништвом налазе, живели са породицом власника, те обављали све послове као и други чланови породице, с тим што нису имали никаква права унутар исте. Овај вид ропства био је заступљен у скоро свим државама света. Положај патријархалних робова био је утолико блажи, с обзиром на чињеницу да су исти могли да се ослободе статуса роба и то ступањем у брак са особом која има статус слободног лица, као и усвајањем од стране лица која је слободно.¹⁷

Ропство је постојало и у средњовековној Србији, као и у Босни. Средиште трговине робовима био је Дубровник. Као робови најчешће су се на овом подручју

¹⁴ Goring D. „The History of Slave Marriage in the United States, Louisian State University Law Center, Jurnal Articles 2006. Стр. 299;

¹⁵ Dr. Nieboer H. J. „Slavery: As an industrial system (ethnological research)“, друго ревидирано издање, Филадельфија, 1909, Глава 5. стр. 417;

¹⁶ <http://www.cps.org.rs/Buducnost/buduc03.htm> приступ: 06.10.2020.године;

¹⁷ Димитријевић П., Костић М., Кнежевић С., „Трговина људима – правна заштита у међународним и националним оквирима“, Ниш, 2011, стр. 24

јављали Словени. У периоду од 12.века па све до 14.века трговина робљем била је на свом врхунцу, а најцењенији робови били су жене и деца. Постојале су и чете „робаца“. То су били људи који су хватали друге људе и продавали их као робље. Током 14. века трговина робовима се полако гаси, а с тим у вези, доносе се и многи закони који забрањују ропство. Међутим, у 15.веку, трговина робљем поново добија на снази. Тада су се као робови јавали углавном сиромашни. Као један од узрока повратка ропства наводи се Црна смрт која је покосила радну снагу многих градова.¹⁸

У старом Риму је број робова достигао и до четвртине укупног становништва, а у градовима где је живела висока класа број робова је био већи и од броја грађана, јер је сваки богаташ имао целу свиту која га је служила и обављала све послове за њега. Роб је углавном био веома строго кажњен. С друге стране, стари Словени су у великом броју били робови германских народа. Ропство се полако укидало по земљама почев од 13. века, и то често уз помоћ религије, јер је религија сматрала да су сви људи једнаки и да нико не треба да буде ничији роб. Сам папа је захтевао да се ропство забрани, па су католичке земље престале са тим средином 16. века.¹⁹

Трговина црначким робљем превожњем из Африке у Америку достигла је колосалне размере током 17., 18. и током прве половине 19.века. Западно-афричка обала била је покривена читавом мрежом трговачких пунктова, које су држали, најпре шпански и холандски, а потом и енглески трговци робљем. Робови су набављани преко локалних племенских старешина, али и директним заробљавањем од стране организованих наоружаних експедиција које су пустошиле читаве области. Од 1680.-1786.године, само у енглеске колоније у Америци испоручено је више од 2.100.000 робова, дакле, у просеку, по 20-ак хиљада годишње. Сматра се да је из Африке у земље Америке транспортовано више од 10.000.000 робова, а да их је приближно толико и настрадало током крајње нехуманог транспорта преко Океана. У првим деценијама 19.века, црнци – робови су чинили више од половине становништва у јужним државама САД-а, Бразилу, Гвајани и на већим острвима Карпијског мора, као што су Хаити, Куба и Јамајка. Положај робова, нарочито на великим плантажама за производњу памука, дувана и шећера, био је изузетно тежак и сведен на ниво теглеће стокe. Сексуално искоришћавање црнкиња – робиња од стране њихових белих

¹⁸ Дневни лист “Видовдан“, „Ропство у средњовијековној Србији и Босни“, 13.јануар 2018.године;

¹⁹ Дневни лист “Глас српске“, „Укисање ропства у САД“, 27.09.2014.године;

робовласника у низу земаља, нарочито у Бразилу, довело је до појаве бројног слоја мулатског становништва.²⁰

Масовнији покрети за укидање ропства десили су се крајем 18. века, али трговина робљем је у јужним државама САД-а опстала све до краја америчког грађанског рата, 1865. године. Одлуком Генералне скупштине Уједињених нација из 1948. године, 2. децембар се у целом свету обележава као Међународни дан укидања ропства. Последња држава која службено укинула ропство била је Мауританија пре више од 30 година. Случајеви ропства и данас се појављују широм света, а иако закони уређених земаља предвиђају строге казне за робовласничке односе, постоје милиони људи широм света који живе и раде — нарочито деца — у условима сличним ропству.²¹

3 Фазе трговине људима

Трговина људима одвија се у неколико међусобно повезаних етапа (фаза) које следе једна другу. Фазе трговине људима деле се на:

1. Незаконита трговина људима захтева регрутовање²² особа које ће касније бити експлоатисане у циљу стицања добити. То се постиже уз коришћење различитих (не)дозвољених средстава и начина, од којих су неки: отмица, делимично или потпуно заваривање жртве у погледу природе посла за који се наводи да ће особа радити, довођење у заблуду у погледу услова у којима ће жртва радити и сл. У овој фази жртва се „увлачи“ у ланац трговине људима. Најчешће се жртве врбују преко лажних пословних и других понуда, обично од особе коју жртва познаје, симулирањем љубавне везе када „дечко“ у тренутку када је стекао поверење позива девојку да заједно крену у други град или земљу ради отпочињања заједничког живота. Чести облици врбовања жртава јесу и огласи за посао који се свакодневно нуде путем новина, интернета и сл.²³

²⁰ Димитријевић П., Костић М., Кнежевић С., „Трговина људима – правна заштита у међународним и националним оквирима“, Ниш, 2011, стр. 30;

²¹ <http://www.ssssns.com/index.php/136-vesti/590-2-decembar-medunarodni-dan-ukidanja-ropstva> приступ: 06.10.2020.године;

²² Ћопић С. „Путеви трговине људима у Европи и позиција Србије на њима“, Темида, Београд, децембар.2008, стр. 53;

²³ <http://www.centarzztlj.rs/index.php/o-nama-3/trgovina/faze> приступ: 07.10.2020.године;

2. Након регрутовања, следи фаза миграције, која се заснива на слободној одлуци, односно, на пристанку особе која је регрутована. Миграције обично укључују прелазак граница једне или већег броја држава, али се транспорт жртве може одиграти и унутар граница једне државе.
3. По доласку на жељено одредиште, започиње трећа фаза трговине људима, која, у суштини, предствља последњи корак ка остварењу циља трговца људима – стицање добити. Трећа фаза јесте експлоатација²⁴ регрутованих и транспортованих жртава. Режим експлоатације жртава одржава се различитим присилним механизмима, употребом претње или силе, изолацијом жртве и сл.²⁵

3.1 Фаза регрутовања жртава трговине људима

Методе врбовања, односно регрутовања жртава у многоме зависе од саме организације трговаца људима. Неке од најзначајнијих метода које су у пракси запажене јесу:

- Индивидуални намамљивачи који траже заинтересоване девојке по баровима, кафићима, клубовима и дискотекама;
- Врбовање преко неслужбене мреже породице и пријатеља;
- Огласи који нуде посао или студирање у иностранству;
- Агенције које нуде посао, студије, удају или путовање у иностранство;
- Лажна удаја;

Неретки су случајеви када се у улози регрутера (трговца људима) јављају особе које су јако блиске жртви.

Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом у свом члану 3(б) предвиђа да је пристанак жртве трговине људским бићима на намеравану експлоатацију безначајан у случајевима у којима је коришћена било која намера трговца људима предвиђена дефиницијом трговине људима коју даје сам Протокол. Према члану 3(ц) наводи да ће се врбовање, превозење, пребацивање, скривање или примање детета за сврхе експлоатације сматрати трговином људски бићима, чак и случају да извршилац кривичног дела није у

²⁴ Теофиловић Н., Радовић Н. „Сузбијање криминала и европске интеграције: Осврт на процес реализације трговине људима“, Београд, 2010, стр.164;

²⁵ Stability Pact, for South Eastern Europe, „Развој модула течаја у сузбијању трговине људима за суце и тужиоце“, 2002.године, стр. 16;

циљу извршења наведених радњи предузео ни један од начина наведених у дефиницији трговине људима предвиђеној овим Протоколом.²⁶

Постоје четири основна начина на које се врши регрутовање жртава:

1. Потпуна присила путем отмице или киднаповања. Постоји евиденција о заступљености овог начина регрутовања на подручју Албаније, Косова, и у деловима Азије;
2. Обмана кроз обећања о легитимном запослењу. У овом случају углавном се као жртве трговине јављају жене, које су убеђене да ће обављати канцеларијски посао, посао у ресторанима, баровима, домаћинствима и сл.
3. Обмана путем полуистина постоји када су жене уверене да ће радити посао у виду забаве, плеса, стриптиза, без додатних захтева;
4. Поједине жене свесно улазе у трговину људима. Оне знају да мигрирају како би се бавиле проституцијом. Међутим, оне нису свесне у ком обиму ће бити задржане, изабљиване, контролисане и застрашене.²⁷

Оно што карактерише жртве трговине људима јесте њихова жеља за слободом, независношћу, материјалном сигурношћу која им недостаје у њиховом окружењу. У складу са развојем и експанзијом трговине људима, расте и тренд етничке припадности жртава из разлога што клијенти траже жене из етничких група различитих од њихове. Још један од растућих трендова у области трговине људима јесте и смањење старости живота жртава што, такође, представља још један од многих захтева клијената, који су вођени својим жељама и убеђењима да секс са децом смањује ризике од обољевања од сексуално преносивих болести.²⁸

3.2 Фаза транспорта жртава трговине људима

Након регрутовања жртава, следи фаза транзита, односно превоза до крајње тачке одредишта, где ће и саме регрутоване жртве бити експлоатисане у циљу стицања економске користи за трговце. Фаза превоза жртава обухвата превоз и смештај регрутованих жртава који се може одиграти унутар граница једне државе или преласком граница једне или више држава.

²⁶ Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, 12-15.децембар 2000.године, Палермо;

²⁷ Council of Europe, Manual: Tips and Tools for Trainers;

²⁸ Бјелајац Ж., „Трговина људима – узроци и последице“, Београд, 2005., стр. 142;

У свом извештају који се односи на трговину људима Еуропол описује главне идентификоване географске руте које се користе до одредишта одређених земаља чланица Европске уније, као и средства превоза која се користе за долазак до жељене дестинације. Главне руте транспортовања жртава, према овом извештају јесу:

- Балтичка рута – подразумева превоз из Русије и балтичких земаља, копном до обале, а потом, уз помоћ трајекта до скандинавских земаља.
- Северна рута – подразумева превоз од источне Европе преко Пољске, Мађарске, Чешке Републике, најпре у Немачку, а потом у Скандинавију. Ова рута користи се и за превоз миграната који долазе са далеког Истока, Африке и Јужне Америке.
- Централна рута – предвиђа транспорт из централних земаља Европе, уз коришћење добро изграђене мреже цести и аутобуса на дуге пруге за улазак у Аустрију и северну Италију.
- Централна балканска рута – почетак ове руте представљају кавкаске државе Азије и југоисточне Европе, преко Молдавије, Румуније, Бугарске, Албаније, са почетним уласком у ЕУ преко Италије и Грчке.
- Јужна рута – која креће из западне Африке преко Алжира и Марока, затим бродом преко Гибралтарског мореуза, а потом у Португалију и Шпанију.
- Западна рута – са поласком из централне и Јужне Америке у Европску унију преко Иберијског полуострва. Ова рута се такође користи за превоз миграната који долазе са далеког Истока, Африке и Јужне Америке.²⁹

У току трајања друге фазе трговине људима, жртве трпе тортуру, физичко злостављање, велике злоупотребе људских права и сл.

3.3 Фаза дестинације – прихват жртава трговине људима

У фази дестинације се управо остварује у свом пуном обиму експлоатација жртава. Постоји неколико метода уласка у земљу одредишта (земља дестинације):

- Прикривени (прокријумчарени) улазак возилима, возовима, трајектима, пешице или на други начин.

²⁹ Europol „Crime Assessment – Trafficking of human Beings into the European Union“, октобар 2001;

- Отворен – показивањем фалсификованих или украдених докуманата приликом уласка у државу, на самом граничном прелазу.
- Отворен – уз презентацију „*bona fide*“ докумената, као што су радна, туристичка, студентска виза или лажно унесена виза за исту намену.

У овој фази, жртве постају свесне свог положаја и онога што се од њих очекује. Експлоатација, по уласку у државу дестинације, одвија се у виду секс индустрије, запослења радника у фабрикама који раде у нехуманим условима, посао кућне помоћнице итд. Жртве секс индустрије бивају присиљене на проституцију на улицама, у баровима, кафићима, борделима, агенцијама за пратњу, али и у порно индустрији (у сврху снимања порно филмова).³⁰

Осим физичког и сексуалног злостављања жртава, у пракси нису ретка ни убиства у циљу упозорења осталих жртава, као порука жртвама и претња у случају бекства, тражења помоћи, сведочења и сл.

3.4 Фаза дестинације – контрола и експлоатација жртава трговине људима

Сврха трговаца људима јесте остваривање што веће финансијске користи и моћи од експлоатације својих жртава. *Free the Slaves* дефинише ропство као однос у којем је особа контролисана насиљем кроз само насиље, претњу насиљем или психолошком принудом, изгубила слободну вољу и слободу кретања, економски експлоатисана и плаћена онолико колико јој је потребно за преживљавање.³¹ Да би обезбедили константан прилив финансијских средстава и „послушност“ жртава, трговци људима користе се различитим механизмима којим осигуравају трајну контролу³² над лицима која се налазе у ропском односу. Најчешћи механизми који се употребљавају јесу:

- Обавезивање због задужености – обавеза враћања дуга који жртва има према трговцу. Од жртве се захтева враћање финансијских средстава који су уложени у пут, односно превоз жртве у земљу дестинације, смештај жртве и сл. Овај „дуг“ који жртва има према трговцу, настоји да непрестано расте уз константно

³⁰ <https://www.slobodnaevropa.org/a/691369.html> приступ: 07.10.2020.године;

³¹ International Labor Office (ILO) 2014, *Profits and poverty: the economics of forced labor*, Geneva: International Labor Organization (ILO), стр. 3;

³² Милановић Л., Лајовић Б., Барјактаровић Д., Радосављевић Б. „Приручник за образовни систем: Заштита ученика од трговине људима“, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Центар за заштиту жртава трговине људима и УНИТАС фонд, Београд, 2016, стр.12

урачунавање преувеличаних камата којом приликом је жртва доведена у ситуација да је на крају немогуће отплатити тако увеличан дуг.

- Изолација, односно одузимање идентификационих или путних исправа, које трговци одузимају жртвама одмах по уласку у земљу дестинације како би обезбедили њихово присуство, односно спречили потенцијално бекство жртве. На овај начин жртва је спречена да тражи било какаву помоћ, с обзиром да иста губи свој идентитет и на овај начин бива потврђен илегални улазак у државу. С обзиром да у већини случајева, жртве долазе из земаља у којима полицију карактерише сила и окрутност, оне услед недостатка личних докумената одустају од идеје да се њима обрате за помоћ. Наведеним се користе и сами трговци указујући жртвама на могућност обраћања полицији, али и на крајњи резултат који је по њих „погубан“, односно на „чињеницу“ да им иста неће пружити помоћ, те да ће бити санкционисане.
- Употреба насиља и застрашивања – Трговци људима, као доказана средства у циљу контролисања и застрашивања жртава, користе претње и насиље. С тим у вези, жртве трговине људима често бивају претучене, силоване, затворене, ограничене у кретању, лишене хране и воде, мучене ножевима, цигаретама, дрогиране и сл., а све у циљу обезбеђивања њихове беспоговорне и беспрекорне послушности. У погледу сексуалне експлоатације, срам је још један од начина којим се служе трговци људима ради контролисања своје жртве. Претњом да ће се о бављењу проституцијом испричати све породици жртве, жртва бива доведена у ситуацију где мора испуњавати све прохтеве и жеље трговца, како би заштитила себе од срамоте. У одређеним случајевима примећено је спровођење посебне психолошке принуде. У случају жртава из западне Азије, ритуали слични „voodoo“-у могу изазвати превелики страх и контролу над жртвама, на који начин се такође обезбеђује њихова послушност. Када су у питању муслиманске жртве, код њих је страх од осрамоћења пред породицом додатно јачи. Ово се оправдава чињеницом да код муслиманки које се јављају као жртве трговине људима које су сексуално експлоатисане, постоји већи ризик да ће их сама породица лишити живота, због поштовања традиционалних вредности, те се исте не смеју ни у ком случају вратити у сопствену породицу као „спашена жртва трговине људима“. Због бојазни за сопствени живот, ове жене се одлучују да остану под контролом трговаца људима.

- Употреба и претња насиљем према породици жртава. Жртва трговине људима, након што на сопственој кожи осети сам чин злостављања, развија представу о трговцу као лицу које је спремно на било шта зарад испуњења постављеног циља. Трговци људима су добро упознати са психологијом своје жртве, те познајући њено схватање и поглед на целокупну ситуацију, користе се различитим методама. Они, преко својих добро организованих мрежа и канала, долазе до информација о породици жртве, као што су околности саме породице, адреса породице и сл., те на тај начин обезбеђују послушност жртве, користећи се претњама упућеним породици жртве. Чак и у случају блефовања од стране трговца, преплашена жртва пристаје на извршење било које радње, како би сачувала своје ближње. Ова метода контролisanja жртве представља једну од најучинковитијих.
- Психолошко заробљавање и тортура. Збир свих наведених механизма контроле код жртве ствара психолошку баријеру те у том смислу жртва постоје свесна да је сама у „туђој“ земљи, да нема никог ближњег поред себе, да не може да говори и да се споразумева на свом матерњем језику, да не поседује лична документа и исправе, те се с тим у вези не може ни обратити надлежним органима за помоћ, подвргнута је константном физичком и сексуалном експлоатисању уз употребу насиља и претњи.³³

4 Подела трговине људима с обзиром на пол и узраст

Феномен трговине људима можемо разликовати с обзиром на пол и узраст жртава које су експлоатисане извршењем овог кривичног дела. Трговина људима се, на овај начин, може поделити у три групе: трговина женама, трговина мушкарцима и трговина децом.

4.1 Трговина женама

Тржиште трговине женама представља једно од најраспрострањенијих и најпрофитабилнијих форми трговине људима, која се непрекидно развија. Развоју трговине женама доприносе глобализацијски процеси. Међутим, важну улогу имају и

³³ Stability Pact for South Eastern Europe, „Развој модула течаја у сузбијању трговине људима за суце и тужиоце“, 2002.године, стр. 25;

медији који на један искривљен начин приказују слику жене и њене сексуалности и то кроз глобалну комерцијалну индустрију секса, промењене родне представе о сексуалности у јавној култури, идеја о раду у секс индустрији, приказивање жене и њене лепоте као објекта, односно робе у медијима и сл. Највећи број истраживања о феномену трговине људима бави се проблематиком трговине женама. Самим тим и највећи број расположивих података о трговини људима односи се управо на овај облик трговине – трговину женама. Управо су социјални и економски фактори разлог једног оваквог стања.

Више од 500.000 жена је сваке године продато у западноевропске земље. Трговци своје потенцијалне жртве налазе у девојчицама и девојкама у земљама у којима су друштвено-економски услови отежани. Начини врбовања „уочених мета“ могу бити разноврсни, али их карактерише заједнички елемент – употреба силе, претње или обмане од стране трговаца.³⁴ Резултати истраживања „Конкурентност жена са децом на тржишту рада“ из 2002.године указали су на податак да је чак 42% жена, као разлог незапослености навело личну природу проблема – да нису у могућности да раде због рађања деце и старања о њима.³⁵ С једне стране, неједнаки услови на тржишту остављају жене са минималним могућностима избора. Међутим, многе од њих трпе и физичку и психичку тортуру кроз насиље које трпе у породици и браку.³⁶

Према истраживањима спроведеним од стране Међународне организације за миграцију, више од 120.000 жена бива трафиковано сваке године у земље Европске уније, преко територије Балкана.³⁷

Најучесталији начин врбовања жена јесте јављањем на оглас којим је понуђен добро плаћен посао у иностранству (најчешће посао медицинске сестре, фризерке, бекиситерке, конобарице, манекенке, плесачице...). Иако делује мало вероватно, у великом броју случајева се у улози трговца (или посредника који жртву доводи у контакт са трговцима) јавља жртви познато и блиско лице – члан породице, пријатељ, партнер.³⁸ Нису ретки ни случајеви када се жене, које су раније биле жртве трговине

³⁴ АСТРА, „Трговина женама, Асоцијација за женску иницијативу“, Београд, 2001, стр. 72;

³⁵ Јовановић, С., „Конкурентност жена са децом на тржишту рада“, Глас разлике, Београд, 2002., стр. 9 и 12;

³⁶ Николић-Ристановић, В. „Породично насиље у Србији“, Београд, 2002, стр. 48;

³⁷ Limanowska, В. „Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe“, UNICEF, UNOHCHR, OSCE/ODIHR, 2002, стр.4;

³⁸ Wijers, М., Lap-Chew, L. „Trafficking in Women: Forced Labor and Slaverylike, Practices in Marriage, Domestic Labor and Prostitution, стр.6;

људима и биле сексуално експлоатисана, придружују својим трговцима и заједно са њима врбују нове жртве.³⁹

У улози намамљивача често се могу јавити и разне агенције као што су агенције за манекенке, агенције за пословну пратњу, агенције за склапање бракова у иностранству. Иза свих тих агенција стоји добро организована криминална мрежа којој је веома тешко ући у траг.⁴⁰ Према извештајима којима располаже Савет Европе, већина жртава трговине људима у Европи су жене и девојке које се искоришћавају у сексуалне сврхе. С обзиром да становници Европе током године потроше неколико милијарди евра на проституцију и друге комерцијалне сексуалне услуге, трговина женама је веома уносан бизнис. Тржиште комерцијалних сексуалних услуга умногоме утиче на пораст трговине женама. Зато није случајност што се највећи број жртава трговине људима уопште може наћи у сектору проституције, а број секс-радника миграната се у 2005. години повећао више него икад.⁴¹

У праксу су запажени одређени појавни облици трговине људима, када је у питању трговина женама и то: трговина женама у циљу сексуалне експлоатације⁴², трговина женама у циљу експлоатације (домаћег) рада⁴³ и трговина женама у циљу принудног склапања брака.⁴⁴

4.2 Трговина мушкарцима

Иако трговина људима представља један од феномена који је привукао пажњу многим истраживачима, када је реч о истраживању природе трговине мушкарцима, као једном од појавних облика овог феномена, оно има маргинални карактер. Ово се оправдава чињеницом да су жртве трговине људима углавном жене, у нешто мањем броју деца, а у најмањем броју мушкарци.

Међутим, последњих година у Србији, али и у свету, растао је број идентификованих мушких жртава трговине људима. У литератури која за предмет има трговину одраслим мушкарцима и дечацима издвајају се три главна начина врбовања и

³⁹ Бабовић, Б. „Кријумчарење људи: кријумчарење жена и деце“, Београд, 2001., стр. 7;

⁴⁰ Михаић, Б. „Преглед досадашњих истраживања о трговини женама и децом“, Београд, 2003, стр. 13;

⁴¹ www.coe.int приступ: 07.10.2020.године;

⁴² Мијалковић, С. „Видови и облици трговине људима“, Београд, мај 2005, стр. 41;

⁴³ АСТРА, „Трговина људима у сврху радне експлоатације, Београд, јул 2018;

⁴⁴ Ђоровић, Е. „Кривично дело принудног закључења брака из члана 187а Кривичног законика Србије“, Департман за правне науке, Државни универзитет у Новом Пазару, Нови Пазар, 2018;

то: преко појединаца – посредника и социјалних мрежа, преко чланова породице и породичних мрежа, и путем туристичких агенција и агенција за запошљавање. Ређи начини врбовања су оглашавање путем штампаних медија, телевизије или интернета.⁴⁵

У истраживањима која се баве трговином децом, укључујући и дечаке, често се наводи приступ у регрутовању који се назива приступ заснован на породичним везама (*family-based approach*).⁴⁶

Подаци добијени истраживањем⁴⁷ трговине људима на територији Србије које је спроведено 2003.године од стране Виктимолошког друштва Србије показало је одређене правилности, али и разлике у погледу путева трговине женама, с једне стране, и путева трговине мушкарцима, с друге стране. У случају трговине мушкарцима, као земље дестинације идентификоване су Немачка, Италија и Велика Британија.

Путеви трговине мушкарцима из Србије иду ка југу Европе, према Малти, затим Источној Европи, Украјини, ка Блиском Истоку, примарно Уједињеним Арапским Емиратима. Ка овим дестинацијама мушкарци теже у потрази за послом и бољим условима за живот, што представља још један од показатеља утицаја економских фактора на појаву трговине људима.⁴⁸

Најзаступљенији облици трговине мушкарцима у пракси су трговина мушкарцима у циљу радне експлоатације и трговина мушкарцима у циљу просјачења⁴⁹.

4.3 Трговина децом

Трговина децом представља један од најопаснијих облика организованог криминалитета који се издваја низом специфичности у односу на остале облике трговине људима и обухвата: трговину децом ради сексуалне експлоатације, дечје порнографије и педофилије, трговину децом ради експлоатације рада, трговину децом ради просјачења, трговину децом ради вршења кривичних дела, трговину нерођеном

⁴⁵ Николић-Ристановић В., „Трговина мушкарцима у Србији“, Виктимолошко друштво Србије (ВДС), Београд, 2009, стр. 35;

⁴⁶ Оп. cit.: Николић-Ристановић В., стр. 37;

⁴⁷ <http://www.vds.rs/RealizovanaIstrazivanja.htm> приступ: 05.10.2020.године;

⁴⁸ Ћопић С. „Путеви трговине људима у Европи и позиција Србије на њима“, Темида, Београд, децембар.2008, стр.61;

⁴⁹ Бјелајац Ж., „Трговина људима – узроци и последице“, Београд, 2005., стр.208;

децом или тек рођеним бебама ради усвојења, трговину децом ради склапања брака, трговину децом ради учествовања у оружаним сукобима.⁵⁰

Овај облик организованог криминалитета представља један од најсуровијих облика трговине људима из разлога што деца представљају најугорженији и најосетљивији део популације. Према Конвенцији Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, трговина децом односи се на сваку особу млађу од 18 година.⁵¹

Посебан догађај који је алармирао јавност на територији Србије догодио се током 2002.године и везан је за аферу несталих беба из породилишта широм Србије, за које се сумња да су биле жртве трговине децом у циљу илегалног усвојења. Та афера и даље траје и њени трагови су у великој мери обележили спроведена истраживања на тему трговине децом.⁵²

Најчешћи облик намамљивања жртава ради трговине децом јесте продаја од стране родитеља, чланова уже или шире породице, која је посебно карактеристична за ромску популацију. До података о продаји и трговини децом у ромском окружењу тешко је доћи, првенствено из разлога велике раширености ове појаве, а потом и због затворености саме ромске популације. Овакво понашање заједница правда се културолошким и традиционалним карактеристикама саме заједнице.⁵³ Трговина децом, када су у питању малолетнице, односно њихово намамљивање, врши се применом метода које се користе за регрутовање жртава трговине женама и то: манекенски послови у иностранству, високо плаћени послови бекситерке, конобарице и слично. Још један од облика намамљивања жртава јесте киднаповање деце.

Трговина децом се може одвијати и унутар граница једне земље, а може подразумевати и прелазак границе једне или више земаља. У случају преласка државних граница, предвиђено је више метода илегалног транспорта деце. Деца могу бити превезена преко границе тако што ће иста бити сакривена у деловима превозног средства. У другом случају, деци се праве лажна, фалсификована документа на који начин им се мења идентитет. Ово, наравно, подразумева и израду лажних докумената

⁵⁰ Ристановић, В., Ћопић, С., Миливојевић, С., Патић, Б., Михаић, Б., „Трговина људима у Србији“, Виктимолошко друштво Србије (ВДС), Београд, 2004, стр. 102;

⁵¹ Службени лист СРЈ, међународни уговори, 27.06.2001.године, Београд, стр. 31;

⁵² Више информација о афери на: <https://srbin.info/drustvo/vlada-zataskava-aferu-nestalih-beba/> приступ: 07.10.2020.године;

⁵³ Дејановић, В. „Трговина децом у Србији: претња и реалност“, Центар за права детета, Београд, 2006, стр. 12;

за пунолетна лица која учествују у превозу деце, на основу којих се исти идентификују као њихови родитељи, васпитачи, професори итд.⁵⁴

Као методе контролисања деце углавном се користе физишка или психолошка тортура деце, кажњавање, претње, нарочито према малолетницама, којима се прети да ће уколико буду побегле или затражиле помоћ, све бити речено њиховим родитељима.⁵⁵

Конвенција УН о правим детета⁵⁶ представља основни међународноправни извор права детета. Потврђивањем Конвенције и Република Србија је преузела обавезу да предузима мере у циљу спречавања насиља над децом и обезбеђивања заштите од свих његових појавних облика, те да свако дете заштити од експлоатације и од обављања било ког посла који би могао да буде опасан по живот и здравље детета, односно који представља угрожавање или повреду његовог физичког, емотивног и сексуалног интегритета. Уочивши озбиљност и раширеност појаве међународне трговине деце у сврху продаје, дечје проституције и дечје порнографије, те распорострањену и континуирану праксу сексуалног туризма који децу чини посебно рањивом, будући да та пракса непосредно подстиче продају деце, дечју проституцију и дечју порнографију, као и све већу доступност дечје порнографије на рачунарским системима и мрежама и злоупотребу тих система и мрежа у циљу регрутовања деце у поменуте сврхе, државе уговренице су увиделе неопходност проширивања мера које је потребно предузети како би се гарантовала одговарајућа заштита детета, што је и предвиђено Факултативним протоколом уз Конвенцију о правим детета и продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији.⁵⁷ Факултативни протокол прописује да продаја деце подразумева било коју радњу или трансакцију којим било које лица или група лица пребацује неко дете неком другом за новчану или било коју другу накнаду.

⁵⁴ Дејановић, В. „Трговина децом у Србији: претња и реалност“, Центар за права детета, Београд, 2006, стр. 15;

⁵⁵ Stability Pact for South Eastern Europe, „Развој модула течаја у сузбијању трговине људима за суце и тужиоце“, 2002.године, стр. 26;

⁵⁶ Конвенција о правима детета, усвојена на Генералној скупштини УН, 20.новембра 1989.године;

⁵⁷ Стајић, Љ., Луткић, Т., „Трговина људима – правно-безбедоносни аспекти“, Правни факултет у Новом Саду, Правна клиника за борбу против трговине људима, Нови Сад, 2012., стр. 216;

5 Подела трговине људима с обзиром на облик експлоатације

Трговина људима усмерена је на стицање што веће финансијске користи кроз добро организовану мрежу експлоатације самих жртава. Жртве трговине људима бивају експлоатисане на различите начине и у различите сврхе. Најчешћи, и у пракси најоучљивији облици експлоатације јесу: трговина људима у циљу сексуалне експлоатације, трговина људима у циљу експлоатације рада, трговина људима у циљу склапања брака, трговина људима у циљу продаје органа, трговина људима у циљу просјачења, трговина људима у циљу извршења кривичних дела, трговина људима у циљу коришћења у оружаним сукобима и трговина децом у циљу илегалног усвојења. Поред наведених постоји и трговина људима у ужем смислу која подразумева препораду жртве другом заинтересованом лицу, без испољавања било ког од наведених облика експлоатације, као и други неспецифични облици трговине људима, који се ретко јављају, као што су присилна трудноћа, вршење медицинских експеримената, експлоатација у спорту, снимање бруталних сцена у филмовима и слично.⁵⁸

5.1 Трговина људима у циљу сексуалне експлоатације

Сексуална експлоатација представља најчешћи облик експлоатације жртава трговине људима који подразумева експлоатацију проституције жена, деце и, нешто ређе, мушкараца, порнографију, стриптиз, секс-туризам.⁵⁹ Најчешћи облик испољавања овог вида експлоатације јесте проституција жртава. Експлоатација проституције и други облици сексуалне експлоатације могу се одредити као експлоатација на основу принуде на проституцију, учествовања у продукцији порнографских материјала за коју се сама особа није добровољно пријавила и након информисања сагласила са таквим чином, као и сексуални сервитут.⁶⁰ Жртва трговине људима је принуђена да се бави проституцијом. Она не може слободно да одлучује где и како ће радити, не може да

⁵⁸ Мијалковић, С. „Трговина људима као облик организованог криминала – основна феноменолошка обележја“, Полицијска академија, Београд, 2006, стр. 119;

⁵⁹ Мијалковић, С. „Видови и облици трговине људима“, Полицијска академија, Београд, 2005, стр.42;

⁶⁰ Милановић Л., Лајовић Б., Барјактаровић Д., Радосављевић Б. „Приручник за образовни систем: Заштита ученика од трговине људима“, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Центар за заштиту жртава трговине људима и УНИТАС фонд, Београд, 2016, стр.15;

одбије клијента, нема слободу кретања, не може сама да одлучи да прекине да се бави проституцијом, а за свој рад не добија новац или добија врло мало, док највећи део иде трговцу. Једноставније речено, она је власништво особе која ју је купила. Жртве које су приморане на проституцију, углавном имају односе на дневном нивоу, са већим бројем мушкараца, без заштите, што може довести до оболевања од разних полно преносивих болести. Такође, жртве трговине људима се, често, овом приликом, налазе под дејством психоактивних супстанци.⁶¹

Чланом 1 Конвенције о сузбијању трговине људима и о експлоатацији проституције других лица, сагласност другог лица са експлоатацијом у случају експлоатације неће имати правни значај.⁶² Палермо протокол и Конвенција Савета Европе не захтевају од држава потписница да проституцију у свом кривичноправном законодавству инкриминишу као кривично дело, већ одлуку о уређењу правне природе овог феномена остављају законодавству сваке појединачне државе.

Сексуална експлоатација деце⁶³ обухвата све горенаведене видове сексуалног искоришћавања. Сексуална експлоатација деце је феномен светских размера. Неопходно је разликовати сексуалну експлоатацију деце у смислу трговине људима од сексуалног злостављања деце. Основна компонента која разликује ова два вида недозвољеног понашања јесте то што сексуалну експлоатацију деце у смислу трговине људима карактерише економски моменат.⁶⁴

5.2 Трговина људима у циљу експлоатације рада

Слобода рада представља једно од базичних људских права, загарантовано бројним међународним и националним актима. Устав Републике Србије у свом члану 60 прописује следеће: *„Јемчи се право на рад, у складу са законом. Свако има право на слободан избор рада. Свима су, под једнаким условима, доступна сва радна места. Свако има право на поштовање достојанства своје личности на раду, безбедне и*

⁶¹ <https://indeksonline.rs/2019/12/seksualna-eksploatacija-kaoblik-trgovine-ljudima/> приступ: 08.10.2020. године;

⁶² Грујић, М. „Експлоатација жртава трговине људима“, Правне теме, година 2, број 3, стр. 242;

⁶³ Уљанов, С., Ивановић, З. „Сексуална експлоатација деце са аспекта упоредноправне анализе међународне сарадње у криминалистичким истрагама“, година 8, број 29-30, стр. 171-186;

⁶⁴ Милановић Л., Лајовић Б., Барјактаровић Д., Радосављевић Б. „Приручник за образовни систем: Заштита ученика од трговине људима“, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Центар за заштиту жртава трговине људима и УНИТАС фонд, Београд, 2016, стр.17;

здраве услове рада, потребну заштиту на раду, ограничено радно време, дневни и недељни одмор, плаћени годишњи одмор, правичну накнаду за рад и на правну заштиту за случај престанка радног односа. Нико се тих права не може одрећи. Женама, омладини и инвалидима омогућују се посебна заштита на раду и посебни услови рада, у складу са законом.“⁶⁵

Принудни или обавезни рад је положај неког лица које свој рад или услуге даје за друго лице без своје слободне воље, уз принуду или присилу. То је сваки рад или услуга која се захтева од неког под претњом било какаве казне и за који лице није дало добровољни пристанак, нити такав рад има упоришта у националном или међународном праву.⁶⁶ Принудни рад забрањен је чланом 26 Устава Републике Србије.

Највећи број радне трговине људима присутан је у грађевинској индустрији, где је хиљаде грађана врбовано за рад. Иако су жртве свесне да су им одузета документа и да немају потписан уговор, те да законски нису запослени, радници жртве трговине људима често не препознају себе као жртве. Радници, подстакнути и охрабрени појединачним позитивним искуствима и могућношћу да у кратком временском периоду зараде више него што би зарадили у Србији, а посредством фирми, преко агенција које често немају лиценцу за вршење ове делатности, или преко познанстава, прихватају послове без претходне провере. Када радници стигну на одредиште, трговци људима им одузимају документе, чиме они губе правни идентитет. Докумената се најчешће одузимају под изговором сређивања „радне визе”. Радници углавном потписују унапред сумњиве или неважеће уговоре, уплаћујући одређену своту на име депозита или трошкова регулација боравишних докумената која им после не буду враћена.⁶⁷

Као жртве трговине у циљу експлоатације рада у највећем броју случајева се јављају мушкарци, затим жене, а у најмањем броју деца. Међутим, када је реч о радној експлоатацији деце, важно је истаћи да није сваки облик рада детета и његова експлоатација. Сматра се да експлоатација постоји када дете ради у изузетно тешким условима, када су накнаде за рад мале или их нема, када су дуги радни сати, када се рад

⁶⁵ Устав Републике Србије („Сл. гласник РС“ бр. 98/2006)

⁶⁶ Конвенција МОП-а бр. 29 о принудном раду од 1930.године;

⁶⁷ <https://indiksonline.rs/2019/12/prinudni-rad-je-oblik-trgovine-ljudima-shvati-prepoznaj-i-reaguj/> приступ: 08.10.2020.године;

одвија у нездравим условима. Степен експлоатације деце разликује се с обзиром на године старости, здравствено стање, економске прилике у држави и сл.⁶⁸

Према подацима које пружа Међународна организација рада, око 40,3 милиона људи се налази у неком од видова модерног ропства. Од тога је 24,9 милиона људи експлоатисано у циљу обављања принудног рада. 16 милиона људи је експлоатисано у приватном сектору, у циљу обављања домаћег рада, грађевинских послова или бављења агрикултуром.⁶⁹

5.3 Трговина људима у циљу принудног склапања брака

Чланом 3 Породичног закона⁷⁰ предвиђено је да је брак заједница мушкарца и жене која се може склопити само на основу слободног пристанка будућих супружника.

Принудно закључење брака се може одредити као закључење брака противно вољи једне или обеју страна, настало услед примене принуде. У питању је веома сложена друштвена појава која може бити повезана и са појединим обичајним и традиционалним праксама, као што су уговорени или рани, односно дечји бракови.⁷¹

Принудни брак се посматра као облик кршења људских права, тј. права на слободно одлучивање о закључењу брака. Ово право уређује и Универзална декларација о људским правима из 1948.године, која у свом члану 16 предвиђа да пунолетни мушкарци и жене, без икаквих ограничења у погледу расе, држављанства или вере, имају право да склопе брак и да оснују породицу, при чему се посебно истиче да су они равноправни приликом склапања брака, за време његовог трајања и приликом развода.⁷²

Категорија лица које ја нарочито изложена експлоатацији у циљу принудног склапања брака јесу жене. Посебно угрожену категорију представљају деца (односно девојчице). Дечји брак је брак у којем је бар један од партнера дете, односно особа млађа од 18 година. Дечји брак је грубо кршење права детета, посебно девојчица. Он

⁶⁸ Вучковић Шаховић Н., “Експлоатација деце с посебним освртом на Факултативни протокол уз Конвенцију о правим детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији“, Центар за права детета, Београд, 2006, стр.19;

⁶⁹ <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labor/lang-en/index.htm> приступ: 08.10.2020.године

⁷⁰ Породични закон (“Сл.гласник РС“ бр.18/2005, 72/2011 – др.закон и бр.6/2015);

⁷¹ Миладиновић Стефановић, Д. „Криминализација принудног закључења брака – искуства појединих европских земаља“, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2018., стр.218;

⁷² Универзална декларација о људским правима, усвојена Резолуцијом Генералне скупштине УН 217 А (III) од 10.децембра 1948.године;

угрожава психофизичко здравље девојчица и излаже их ризику од апатридије, насиља у породици, трговине људима, доводи до повећане стопе раног напуштања школовања, а касније и до

сиромаштва и економске зависности. Омета их да остваре свој пун потенцијал и да уживају у свим правима која им припадају. Спутана их да се играју и школују. Не дозвољава им да буду деца.⁷³ До половине прошлог века постојање уговорених бракова је било честа појава. Углавном су родитељи деце, руковођени финансијским циљевима, договарали склапање брака са родитељима друге деце. Данас, принудно закључење бракова и даље постоји, те се у улози трговца (сопственом) децом, углавном девојчицама, могу јавити, не само њихови родитељи, већ и остали рођаци, пријатељи и познаници. Девојчице, које се налазе у улози жртве трфикинга, у највећем броју случајева имају између 10-12 година. Неретко се дешава да се уговара склапање брака између девојчица које су ове старосне доби са мушкарцима, будућим „мужевима“, који су од њих старији и, чак, 30-40 година. Овакви бракови се ретко закључују пред матичарем, те се најчешће ради о ванбрачним заједницама. Међутим, и поред трговине ради закључења брака, ове девојчице неретко бивају и жртве сексуалне и радне експлоатације.⁷⁴

5.4 Трговина људима у циљу принудног одузимања органа

Трговина људским органима представља облик трговина људима, ако је циљ тог уклањања комерцијални разлог или је уклањање извршено без пристанка донора. Овај облик трговине има за циљ трговину људским органима за новац, јер људско тело и његови деолови не могу бити предмет комерцијалних трансакција. У зависности од тога да ли је од жртве трговине људима одузет орган или део тела, можемо говорити о трговини људским органима или о трговини деловима људског тела. У погледу сагласности жртве за узимање органа или делова тела, разликујемо добровољно и насилно узимање органа или делова тела. Постоји и подела с обзиром на околност да ли се орган или део тела узима са живе особе, кадавера (лица које је умрло релативно скоро) или са давно преминуле особе. У зависности од разлога због ког се врши

⁷³ NGO Praxis, „Стоп дејим браковима“, Београд, 2017., стр.4;

⁷⁴ Стокић, В., „Трговина људима под маском традиције: Девојчице продају за 400 КМ“, БиХ, 2015., стр. 25;

одузимање органа или делова тела, разликујемо циљ експлоатације: ради задовољења потреба примаоца органа или се органи одузимају у циљу спровођења научних истраживања.⁷⁵

Посебну пажњу јавности привукла је трговина људским органима и деловима људског тела на територији аутономне покрајине Косова и Метохије протеклих деценија. Трговина људским органима на Косову и Метохији, односно Досије Жута кућа⁷⁶, назив је који се користи у јавности и означава истрагу о трговини људским органима на територији Албаније и Косова и Метохије која је извршена током 1999.године.⁷⁷ Према извештају Савета Европе од 12.децембра 2010.године, организатор отимања људи и трговине људским органима био је Хашим Тачи и Дреничка група.⁷⁸

5.5 Трговина децом у циљу илегалног усвојења

Сходно члану 389 Кривичног законика Републике Србије, трговина децом ради усвојења постоји када неко одузме лице које није навршило 14 година ради његовог усвојења противно важећим прописима, или ко усвоји такво лице или посредује у таквом усвојењу, или ко с тим циљем купи, прода или преда друго лице које није навршило 14 година, или га превози, обезбеђује му смештај или га прикрива. Тежи облик овог дела постоји у случају бављења трговином децом ради усвојења или ако је дело на организован начин извршило више лица.

Илегално усвојење је вид експлоатације који се успоставља над дететом и може се манифестовати као:

- Неправо експлоатисање илегалним усвојењем детета – које постоји у случајевима када је усвојење детета извршено на незаконит начин и након тога дете живи са новим родитељима без икаквих додатних облика експлоатације. Сам положај жртве због начина на који је у њега доведена се сматра експлоатацијом;

⁷⁵ Цмиљанић, Б. „Трговина људима у светлу међународног права и прописа Републике Србије“, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, стр.49;

⁷⁶ РТС: “Албанија – жута кућа на крају уклетог села“, 22.септембар 2008.године;

⁷⁷ Дневни лист “Политика“, „Кушнер вређао новинара због жуте куће“, 02.03.2020.године;

⁷⁸ Б92: “Тачи и ОВК иза трговина органима“, 15.12.2010.године;

- Право експлоатисање илегално усвојеног детета – постоји у случајевима када је, поред тога што је „неправо“, дете и додатно експлоатисано другим облицима: сексуално, радно, приморавањем на вршење одређених криминалних радњи или трговином људима у ужем смислу.⁷⁹

Дакле, илегално усвојитељи могу усвојити дете на овај начин ради заснивања породице, како би се остварили у улози родитеља. Код овог начина, између усвојитеља и детета се успоставља родитељски однос, али изостаје заштита дететових права. Због тога се овај вид илегалног усвојења одређује као кривично дело трговине људима ради усвојења у некомерцијалне сврхе. С друге стране, код илегалног усвојења, осим злоупотребе детета, може доћи и до других облика експлоатације. Код овог облика је примарни циљ стицање добити, док се дететове потребе занемарују. Дете је у овом случају злостављано, експлоатисано у сексуалне сврхе, у сврхе просјачења, принудне удаје итд.⁸⁰

Трговину децом ради усвојења прати и фалсификовање докумената. Наиме, ти документи могу бити од значаја у смислу доказа у случајевима трговине бебама ради илегалног усвојења. У том случају, након утврђивања идентитета детета, потребно је пронаћи документацију која указује на његово рођење или наводну смрт (извод из матичне књиге рођених, извод из матичне књиге умрлих – у случају да је наведено да је беба умрла након рођења) и фалсификати свих исправа о тренутном идентитету детета.⁸¹

5.6 Трговина људима у циљу извршења криминалних радњи

Принудно вршење криминалних радњи је вид експлоатације жртава трговине људима, који подразумева приморавање на обављање одређених противзаконитих радњи, с циљем стицања противправне имовинске користи за трговце људима.⁸²

⁷⁹ Мијалковић, С. „Видови и облици трговине људима“, Београд, мај 2005, стр. 42;

⁸⁰ Милановић Л., Лајовић Б., Барјактаровић Д., Радосављевић Б. „Приручник за образовни систем: Заштита ученика од трговине људима“, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Центар за заштиту жртава трговине људима и УНИТАС фонд, Београд, 2016, стр.20;

⁸¹ Мијалковић, С., Маринковић, Д. „Криминалистичка метода доказивања кривичног дела трговина људима“, Криминалистичко-полицијска академија Београд, Београд, 2010, стр.55;

⁸² Ћосић, Н. „Трговина људима – кривичноправни аспект“, дипломски рад, Факултет безбедности универзитета у Београду, Београд, 2018, стр.13;

Трговина људима у циљу принудног извршења криминалних радњи се користи и за извршење прекршаја и за извршење кривичних дела.

И код овог вида експлоатације, посебно угрожену категорију жртава представљају деца. Деца се користе за вршење кривичних дела, укључујући и она којима се врши експлоатација деце. Могуће је да дође то такве коинциденције да дете буде извршилац кривичног дела, а да је притом у ропском односу у коме је принуђено да изврши то кривично дело. Честа је и појава незаконитог превоз како деце, тако и пунолетних лица преко граница иностраних држава ради извршења кривичних дела на њиховој територији. Од недозвољених понашања, као вид испољавања ове врсте експлоатације, најчешће се јавља просјачење.⁸³

5.7 Трговина људима у циљу учествовања у оружаним сукобима

Принудно учешће у оружаним сукобима подразумева облик трговине људима у којима су жртве приморане да непосредно учествују у оружаном сукобу, или посредно у санитарским службама, за извођење физичких радова и сл.⁸⁴ Оно што карактерише овај облик експлоатације јесте чињеница да је приликом извршења радњи на које је жртва приморана, њен живот доведен у опасност. Код овог облика експлоатације најчешће се као жртве јављају мушкарци, затим деца, а ретко жене.

Када је реч о деци која су експлоатисана у циљу учествовања у оружаним сукобима, ради заштите њихових права и интереса, донет је Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима 25.маја 2000.године⁸⁵ уз Конвенцију о правима детета. Сходно овом Протоколу, државе потписнице су се обавезале да ће осуђивати сваки вид регрутације, обучавања и искоришћавања, унутар или изван државних граница, деце у непријатељствима од стране оружаних снага које нису оружане снаге државе, као и да ће признати одговорност оних који регрутују, обучавају и користе децу у ове сврхе.

⁸³ Вучковић Шаховић Н., “Експлоатација деце с посебним освртом на Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији“, Центар за права детета, Београд, 2006, стр. 20;

⁸⁴ Мијалковић, С., Маринковић, Д. „Криминалистичка метода доказивања кривичног дела трговина људима“, Криминалистичко-полицијска академија Београд, Београд, 2010, стр.45;

⁸⁵ Закон о потврђивању Факултативног протокола о учешћу деце у оружаним сукобима уз Конвенцију о правима детета („Сл.гласник СРЈ – Међународни уговори“ бр. 7/2002);

6 Узроци трговине људима

Узроци трговине људима, као феномена подстакнутог глобализацијским процесом, крећу се од микросоцијалних до макросоцијалних фактора, укључујући на самом крају и лични (ендогени) фактор који карактеришу личне подложности и предуслови.⁸⁶

6.1 Сиромаштво као узрок трговине људима

Сиромаштво као једна од узрочно-последичних појава у низу, представља баласт цивилизацијског напретка. Сиромаштво, као и богатство, има и своју нематеријалну страну. Сиромашнима нису доступна, не само елементарна егзистенцијална права и потребе за храном, одећим и слично, већ и немогућност остваривања других права у вези са подривањем људског достојанства, право на адекватну здравствену заштиту, образовање, пристојан посао, пребивалиште и сл.⁸⁷

Према спроведеним истраживањима, као и према искуствима неких земаља у транзицији, најугроженије категорије жена, односно жене које су највише изложене ризику сиромаштва јесу самохране мајке, домаћице, старе жене, болесне жене, жене са инвалидитетом, жене на селу без власништва над земљом, избеглице, Ромкиње, жене без образовања, незапослене жене, жене жртве насиља у породици и сл.⁸⁸

„Светски неуспех да се смањи степен сиромаштва представља опасну претњу глобалној сигурности и то у форми тероризма, ратова и зразних болести. Нестабилан свет не представља само претњу вечитог сиромаштва, већ и развоја у коме су навикнути да живе богати.“⁸⁹

Сиромаштво се може посматрати дводимензионално и оно укључује не само нередовна примања, него и недостатак могућности остваривања средстава за живот, неадекватну заштиту, неадекватан приступ социјалној заштити, здравству, образовању и другим службама. На територији Републике Србије у најугроженије и

⁸⁶ Николић Ристановић, В. „Трговина људима у Србији: између моралне панике и друштвене стратегије“, Београд, 2005, стр.6;

⁸⁷ Бјелајац Ж., „Трговина људима – узроци и последице“, Београд, 2005. стр.35;

⁸⁸ Оп.сit: Бјелајац Ж., страна 41;

⁸⁹ Мајкл Ренер, директор пројекта „Витални знаци 2003“, који сагледава потребе најсиромашнијег дела становништва на свету и организације истраживачке, непрофитабилне невладине организације World-watch Institute, <http://www.skynemesis.org.ekol/1005htm> приступ: 03.10.2020.године;

најсиромашније категорије лица спадају избеглице, интерно расељена лица и Роми који у односу на остале категорије имају већи број деци и мањи приступ јавним услугама. Ратна збивања и несигурност подстакли су убрзану сеобу из села у градове, код којих су одређени делови окарактерисани као изузетно сиромашни и са лошим животним условима. Региони са натпросечним ризиком сиромаштва су југоисточна и западна Србија, а са највећим уделом сиромашних је југоситочна Србија где је ризик сиромаштва овог региона већи од просечног ризика сиромаштва целе Србије.⁹⁰

Према спроведеним истраживањима на територији Републике Србије, категорије подложне сиромаштву су следеће: необразовано становништво, незапослени и издржаване особе, старији људи (преко 65 година живота), деца између 7 и 14 година старости, домаћинства са пет или више чланова, пољопривредници, пензионери, становништво руралних области југоисточне и западне Србије. У односу на трговину људима, главни разлог кријумчарења је однос између реалне ситуације и замишљеног социјалног модела који је недостижан. Особе које су укључене у трговину људима своју актуелну ситуацију пореде са моделом успеха у одређеном друштву, а у вези са лаком зарадом, поштовањем околине која позитивно артикулише и подржава само оне који су доброг материјалног статуса.⁹¹

6.2 Незапосленост као узрок трговине људима

Незапосленост је општа друштвена појава која је по свом садржају, суштини и последицама примарни друштвени проблем од чијег решавања зависи егзистенција човека и његове породице.

Право на рад представља једно од најважнијих права и најважнији фактор за уживање других права појединаца. Оно што карактерише тржиште рада у Републици Србији јесте висока стопа незапослености и тенденција њеног даљег раста, релативно низак ниво запослености становништва, висок степен скривене незапослености, мали удео запослености у приватном сектору, ниска примања и ниска мобилност радне снаге. Степен незапослености је један од главних фактора који утиче на свеукупну политичку, економску и друштвену активност једне државе. Слабљење образованог система довело је до тога да млади људи немају адекватне квалификације да би ушли у

⁹⁰ Сиромаштво и реформе финансијске подршке“, CLSD-а и Министарство за социјална питања Републике Србије;

⁹¹ „Кријумчарење људи“ Центар за унапређивање правних студија, Центар за правна питања, 2001, Београд, стр. 57

редовне радне снаге, већ се добар део њих одлучио за одлазак у иностранство у потрази за бољим животом. На територији Републике Србије постоји мањак алтернативе за запослење, посебно у руралним подручјима Србије. Проширивање могућности за запошљавање онемогућено је лимитираним капиталом, неадекватним политичким решавањем обавеза власти у развоју приватног сектора и сл.⁹²

У циљу решавања проблема незапослености, Република Србија би требало да се угледа и определи за она позитивна искуства и праксу која се афирмисала у земљама Европске уније, односно да преузме оно што садрже конвенције и препоруке међународних организација о флексибилним облицима запошљавања, као и искуства и ефекте примењивања флексибилних облика запошљавања у другим земљама. С тим у вези, неопходно је свему томе уподобити и правне прописе који регулишу наведену област. Незапосленост као друштвену појаву не треба посматрати површно и периодично, већ је потребно јасном националном стратегијом предвидети токове, моделе и мере који би зауставили њен даљи раст и омогућили повећање обима запослености и тиме спречили појаву негативних последица, као што су трговина људима и принудни рад.⁹³

6.3 Миграције као узрок трговине људима

Етимолошки гледано, миграција потиче од латинске речи *migration* која означава селидбу. Најједноставније, миграција се дефинише као промена места боравка појединца или неке групе људи.⁹⁴ Миграција може бити изазвана различитим узроцима као што су: демографски, политички, економски, географски или неки други чиниоци, или комбинацијом ових чиниоца.

Постоји неколико карактеристика феномена миграција. Најпре, она представља сваку трајну промену места сталног боравка. Одиграва се појединачно или групно. Најмања групна миграција јесте породична, док се миграције племена, народа или ширих друштвених група категоришу као миграција у ширем облику. Миграције могу бити спољашње или унутрашње, зависно од тога да ли се лица крећу унутар или ван граница неке земље. Миграције могу бити сталне или привремене зависно од тога да ли постоји тенденција миграната да стално населе ново место боравка или да ту само

⁹² „ССА“ Заједничка процена ситуације у земји за Србију и Црну Гору, система УН; 2003., Београд, стр. 29

⁹³ Бјелајац Ж., „Трговина људима – узроци и последице“, Београд, 2005. стр. 40;

⁹⁴ <https://velikirecnik.com/2016/12/18/migracija/> приступ: 04.10.2020.године;

привремено бораве. Миграције могу бити организоване или стихијске и добровољне или принудне. Кроз процес глобализације, миграције добијају веће размере због појаве нових средстава за производњу, усавршавања саобраћаја, неравномерног привредног и демографског развоја разних подручја и сл. Привредни, политички и културни центри постали су привлачне тачке за унутрашње миграције. Политички чиниоци су једни од најзначајнијих који утичу на појаву миграционог тока, као што су национални, верски, расни прогони политичких противника, међудржавно пресељавање становништва и политичке миграције, У данашње време у највећој мери мигрирају млада лица.⁹⁵

Трговина људима отпочиње процесом миграције. Главни узроци налазе се у економској и социјалној неједнакости држава и региона, као и жеље економски запостављених особа за миграцијом из слабије у јачу економију. Људи који живе у земљама које се карактеришу као неразвијене, односно земље у развоју, у тежњи за бољим животним стандардом у економски развијеним земљама, представљају потенцијалне жртве трговине људима, јер за трговце људима, оваква категорија појединаца представља „лаку мету“.

„У основи сваке дефиниције трговине људским бићима мора бити свест да она никада није добровољна. Управо се по том непрестајању разликује трговина људима од других облика миграције. Сви облици илегалне миграције нису истовремено и облици трговине људима. Важно је да не поистовећујемо ова два концепта и да будемо свесни да је основна разлика међу њима код питања пристанка.“⁹⁶

Многе организације које се баве трговином женама верују да поистовећивање ова два феномена има негативне последице по саме жене јер је чињеница да нису све жене мигранткиње жртве трговине људима, чак и у случају када се ради о сексуалним радницама. *„Овде се говори о трговини женама у случајевима када жене емигрирају тако што их је посредник обмануо лажним обећањима и довео у дужнички однос када су се већ нашле у страниој земљи. Оне се тиме налазе у зависној ситуацији коју организатори користе да жене присиле на рад где су изложене експлоатацији и*

⁹⁵ <http://www.konekta.net/cvor/mitologija.htm> приступ: 04.10.2020.године;

⁹⁶ Integration of human rights of women and the gender perspective, Violence Against Women , Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, on trafficking in women's migration and violence against women, submitted in accordance with Commission on Human Rights Resolution 1997/44, UN Economic and Social Council, 2000.година, стр. 8

*налазе се у ропском положају, када мужевци или послодавци користе такву зависну ситуацију да жене лише личне слободе и сексуалног интегритета.*⁹⁷

6.4 Неједнакост полова као узрок трговине људима

Данашње друштво, без обзира на напретке у разноврсним сферама, који заједно карактеришу цивилизацијски напредак друштва, и даље карактерише неједнакост између мушкараца и жена, која се најчешће испољава кроз физичку неједнакост полова. У том смислу, најчешће жртве трговине људима представљају трафиковане жене. Жене, као физички слабији пол, представљају угрожену категорију лица и у погледу броја жртава насиља у породици и насиља у браку. То, наравно, не значи да су мушкарци заштићени од оваквог вида виктимизације, већ се исти јављају у мањем проценту у односу на жене.

У неким државама, као што је Молдавија, не постоји специфичан закон који говори о дискриминацији између жена и мушкараца, а одређена истраживања која су спроведена на том подручју указују и на чињеницу да жене не познају своја права која су има законом и другим актима призната. У другим земљама, где национално законодавство садржи одредбу о дискриминацији, не постоји формална легална дефиниција појма дискриминација, нити је сачињена адекватна радна дефиниција у обичајном праву. С тим у вези, спречена је и могућност примене оваквих одредби, а нема ни одговарајућих програма унутар законских овлашћења или активности тужилаца, судија и других органа о томе како преузети случајеве дискриминације полова.⁹⁸

Са порастом криминалитета у земљама у транзицији, све је више бивало ограничено учешће жена у јавном животу. У периоду између 1992.године и 1996.године уочен је пораст у случајевима силовања за чак 19%.⁹⁹

Неједнакост полова, настала услед неадекватних инструмената заштите и неадекватног успостављања система уважавања и уживања људских права,

⁹⁷ cit. „Lefo-Latin American Emigrated Women in Austria“, Аустријска NVO која пружа подршку и едукацију женама мигранткињама у Аустрији. Преузето из – Астра, „Трговина женама - шпричник за новинаре“, 2003, Београд, страна 14

⁹⁸ Women 2000., An Investigation into the Status of Women's Rights in Central and South Eastern Europe and the Newly Independent States, Helsinki Federation for Human Rights, 2000.

⁹⁹ „ССА“ Заједничка процена ситуације у земљи за Србију и Црну Гору, система УН; 2003., Београд, стр.45

равноправно за жене и за мушкарце, узрокује пораст и ширење сексуалне индустрије у области организованог криминала, у оквиру ког се, као жртве јављају жене и девојчице.

6.5 *Дискриминација на тржишту рада као узрок трговине људима*

Слободан избор занимања и запослења су елементи права на рад и слободе рада. Без слободе у избору занимања и запослења нема ни права на рад ни слободе рада. То подразумева слободан избор занимања и запослења у једнаком обиму без обзира на пол, расу, веру, држављанство и сл. Дискриминација је најчешће усмерена на давање првенства или неких других привилегија домаћим држављанима у односу на странце, као и на грађане одређене расе, вере, пола и сл.

Према слову Конвенције Међународне организације рада бр. 111 о забрани дискриминације при запошљавању и избору занимања, дискриминација подразумева свако прављење разлике или давање првенства заснованог на раси, боји, полу, вери, политичком мишљењу, националном или социјалном пореклу, које иде за тим да уништи или наруши једнакост могућности или поступања у погледу запошљавања или занимања, као и свако друго прављење разлике, искључење или давање првенства које иде за тим да уништи или наруши једнакост, могућност или поступање у погледу запошљавања или занимања које ће моћи поименице назначити заинтересована држава чланица, након консултовања представничких организација послодаваца и радника, ако оне постоје, и других одговарајућих органа.¹⁰⁰

Ради адекватног националног и међународног прогреса на економском плану, потребно је размотрити и решити сваки вид дискриминације, нарочито у погледу избора занимања и запослења. Први акти донети у овој области, донети су на територији Француске. Један од аката јесте и Декларација о правима човека и грађана из 1793.године која је била саставни део Монтањарског устава од 24.07.1793.године и која у свом првом члану прокламује да се људи рађају и живе слободни и једнаки у правима. Ова Декларација усвојена је од стране Уставотворне скупштине по избијању Француске револуције.¹⁰¹

¹⁰⁰ Конвенција МОП-а бр. 111 о забрани дискриминације при запошљавању и избору занимања, 25.јуна 1960.године;

¹⁰¹ Декларација о правим грађана из 1793.године;

Забрана дискриминације временом је постала и принцип међународног права и један од циљева Организације Уједињених нација. Повеља Уједињених нација из 1945.године¹⁰² у свом члану 1 позива на развијање и подстицање поштовања према правима човека и основним слободама за све, без обзира на расу, пол, језик, вероисповест.

Универзална декларација о правима човека из 1948.године на идентичан начин прописује остваривање права без дискриминације, док у свом члану 2 предвиђа да сваком припадају сва права и слободе, без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности.¹⁰³

Поред разлога наведених у међународним документима, постоје бројни други разлози који стварају дискриминацију, као што су: познавање страног језика, брачни статус, нечланство радника у синдикат, неприпадање одређеној политичкој партији и сл.

6.6 Јединствено тржиште и слободно кретање радне снаге у Европској унији као узрок трговине људима

Право на рад је једно од најзначајнијих права на територији Европске уније. Европска унија ствара јединствено тржиште путем система закона који се примењују у свим државама чланицама, што гарантује слободан проток људи, роба, услуга и капитала.

Први корак у омогућавању слободе кретања радника представљало је оснивање Европске заједнице за угљ и челик¹⁰⁴ 1951.године. Тек Уговором о оснивању Европске економске заједнице¹⁰⁵ 1957.године прокламован је принцип слободе кретања свих врста радника. Велики преокрет на територији Европске уније десио се доношењем Уговора из Амстердама 1997.године када су се државе чланице одрекле

¹⁰² Повеља Организације Уједињених нација, 26.јун 1945.године;

¹⁰³ Савез удружења правника Југославије, „Људске слободе и права“, Београд, 1968;

¹⁰⁴ Уговор о оснивању Европске заједнице за угљ и челик, 24.јул 1951.године;

¹⁰⁵ Уговор о оснивању Европске економске заједнице, 25.03.1957.године;

једног дела своје суверености и пребациле надлежност у одређеним питањима на Европску Унију.¹⁰⁶

Под појмом слобода кретања лица подразумева се право уласка, право боравка и право изласка свих лица са територије једне државе на територију осталих држава чланица Европске Уније.¹⁰⁷ Сходно одредбама Уговора из Амстердама¹⁰⁸, радник представља лице које је запослено у другој држави чланици Европске уније, различитој од његовог државаланства. Међутим, појам радник, не обухвата и тзв. samozапослена лица, као ни лица која су запослена у јавним службама. Осим персоналног ограничења, постоје и ограничења у функционалном смислу. У функционалном смислу слобода кретања ограничава се разлозима економске природе. Неограничено коришћење слободе кретања довело би до великих имиграција из неразвијених држава у развијене државе чланице Европске уније, што би у крајњем резултирало демографским поремећајима.

Без обзира на све напоре, још увек постоје примери дискриминације, нарочито у погледу права на запошљавање домаћих држављана и држављана других држава чланица Европске уније.

6.7 Милитаризација региона као узрок трговине људима

Милитаризација региона представља један од узрока експанзије трговине женама. Милитаризација, као и секс туризам, представљају спољашње факторе који утичу на јачање трговине женама, у смислу да доприносе јачању тржишта сексуалних услуга.¹⁰⁹

Ратови на Балкану створили су тржиште за девојке, жртве трговине људима. Секс индустрија на Косову постала је једна од најуноснијих и најдинамичнијих пословних активности након 1999.године. Према спроведеним истраживањима, у том периоду жене су биле присиљаване на проституцију, док је добар део жена жртава трговине људима представљала малолетна популација.¹¹⁰

¹⁰⁶ Брковић Р., Ударевић Б. „Начело слободе кретања радника у Европској унији“, Правни живот, БЕоград, бр. 10/200м, стр. 782;

¹⁰⁷ Вукадиновић Р. „Начело слободе кретања у Европској економској заједници“, Право и привреда, Београд, бр. 7-8/93, стр.7;

¹⁰⁸ Уговор из Амстердама, 02.октобра 1997.године;

¹⁰⁹ „Трговина женама – Приручник за новинаре“, Астра, Београд, 2003, стр. 21;

¹¹⁰ Бјелајац Ж., „Трговина људима – узроци и последице“, Београд, 2005. стр. 76;

Моника Хаузер, оснивач хуманитарне организације која се бави пружањем помоћи женама које пате од последица ратних траума изјавила је за радио „Дојче веле“: „То није ништа ново. Тога смо сведоци од како је 1999.године Кфор дошао на Косово. Паралелно с тим су преко мафијашких структура на читавом Балкану отворени принудни бордели. То смо имали и након рата у Босни и Македонији, да су отворани бордели у којима су жене стављане на располагање и радницима хуманитарних организација, али и међународним војницима. Овде је реч о подручјима на којима је владао рат, где жене живе у великом сиромаштву, где оне да би преживеле, морају да се упусте у проституцију и да су на то приморане. Реч је и о томе да мафије отварају борделе у које допремају девојчице, тако што их отимају. Тамо жене бивају робови. На почетку бивају силоване, мучене, како би биле послушне и како би војницима стајале на располагању. У тим борделима, девојке преко прозора имају развучену жицу, а на вратима катанце, тако да не могу да изађу. Одузимају им документа, оне не говоре језик и немају никакве шансе да из тих бордела оду. **Живе као у затвору ... Што се тиче структуре криминалних банди које жене кријумчаре на Косово, а приморавају их на проституцију, може се рећи да су то етнички мешовите групе. То су источноевропске групе, то је косовска односно албанска мафија, умешана је и италијанска мафија. У томе учествују и војници Кфора различитих националности. А свакако у томе учествује и српска погранична полиција. Ту је на делу корупција, јер без њих, девојчице уопште не би могле да пређу границу.**“¹¹¹

Припадници међународних мировних снага јављају се првенствено као клијентела, али није искључена могућност да исти буду укључени и у организацију самог ланца трговине женама. Целокупни концепт учешћа припадника мировних снага у ову организовану криминалну делатност оправдава се њиховом „мушком природом“ односно живи под паролом „*boys will be boys*“, односно, „дечасти остају дечасти“ на који начин се њихово поступање оправдава њиховим „потребама“.¹¹² Један од проблема јесте и нереаговање надлежних органа на овакве појаве. Познат је случај Кетрин Болковиц, припаднице америчких мировних снага у Босни и Херцеговини, која је била спремна да јавно оптужи и изнесе доказе о учешћу својих колега у ланца

¹¹¹ Дневни лист „Интер-национал“, 20.10.2004.године, Београд;

¹¹² „Трговина женама – Приручник за новинаре“, Астра, Београд, 2003, стр. 21:

трговине женама. Последица њеног ангажовања на том пољу јесте остајање без посла и могућности да се икада више укључи у неку од мировних мисија.¹¹³

6.8 Организовани криминал као узрок трговине људима

У савремено доба, организовани криминал не познаје границе држава. Мреже добро организованих криминалних група баве се разноврсним уносним пословима, који се превасходно тичу трговине наркотицима, људима и илегалне трговине оружјем. Пословне трансакције у целим областима или у појединим деловима држава контролишу мафијашки картели уз употребу силе, претње, уцене, подмићивањем других, као и многобројним другим незаконитим средствима.

Трговина људима представља један од појавних облика организованог криминала, који не егзистира самостално, већ постоји у вези са другим илегалним активностима организованих криминалних група. У спроведеном истраживању, у оквиру кога је испитано укупно 123 испитаника, њих 66 је на питање да ли постоји повезаност између трговине људима и других облика организованог криминала одговорило потврдно и рекло да су криминалне групе и појединци међусобно повезани и добро организовани.¹¹⁴

У циљу супротстављања организованом криминалитету донети су многобројни међународни акти који регулишу ову област. Најважнији акт у области организованог криминала јесте Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала донета 2000. године са своја три пратећа Протокола.

6.9 Насиље у породици као узрок трговине људима

Иако су, како на међународном, тако и на националном плану уложени напори у циљу постизања равноправности жена и мушкараца у свим сферама живота, насиље над женама у породици је и даље пристуна, свакодневна појава.

Земље у којима је присутно насиље над женама уз присуство сиромашности предстаља погодна тле за развој трговине људима, нарочито женама, а све то имајући у

¹¹³ www.glas-javnosti.rs приступ: 05.10.2020. године;

¹¹⁴ "Трговина људима у Србији" Виктимолошко друштво Србије (ВДС) и Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), Београд, 2004, стр. 160;

виду да жене, бежећи од злостављања у потрази за бољим животом, крећу у иностранство.

„Да ли сте некад бежали од таласа? Насиље је као морски талас. Видите га да долази, не можете да од њега умакнете. Немате избода – кад коначно дође, хвата вас. Све је изван ваше контроле, налазите се у тлаасу, очајнички покушавајући да се избавите, али талас има свој ток, свој живот. И онда се сломи – и никад не знате где се сломио, где се сада налазите. То је био мој живот. Све што сам желела је макар нека могућност избора – шанса да умакнем од тог таласа, да живим свој живот. Учинило ми се да ми се шанса указала и отишла сам.“¹¹⁵

Насиље у породици као појава није заступљено само у сиромашним, неразвијеним земљама, већ се овај феномен јавља и у најразвијенијим земљама света. Насиље се може наћи у свим социјалним слојевима, а посебно су насиљу изложене жене које желе да напусте своје мужеве, односно партнере.¹¹⁶

Платформа за акцију која је усвојена у Пекингу 1995.године идентификовала је два главна облика насиља над женама: насиље које се догодило у породици и насиље у друштвеној заједници укључујући и сексуално злостављање, узнемиравање на радном месту, трговину женама и присилну проституцију.¹¹⁷

Из наведених података можемо закључити да насиље у породици узрокује трговину људима и остале пратеће појаве, јер жртве насиља „бежећи“ од једног зла, са суженом свешћу упадају у зачарани круг другог зла.

6.10 Недостатак образовања и информисања као узрок трговине људима

Недостаци у образовању доприносе појави и развоју трговине људима. Људи учествују у проституцији или подвођењу, тргују жртвама, бивају принуђени да присилно раде, јер их недостатак образовања оставља без алтернативе. образовање стечено у школи, породици и друштву ствара одговорност схваћену не само као прихватање одређених обавеза, већ и као могућност разумевања животних околности и професионалних алтернатива.¹¹⁸

¹¹⁵ Прича жене жртве трговине, радио драма, ИОМ/Siobhan Cleary/, страна 11;

¹¹⁶ Дневни лист „Балкан“, 22.09.2004.године, Београд;

¹¹⁷ Платформа за акцију од 1995.године, поглавље 113, Пекинг;

¹¹⁸ „Кријумчарење људи“, Центар за унапређивање правних студија, Центар за правна питања, Београд, 2001. година, стр.58

Особе које су идентификоване као жртве трговине људима у приличном проценту у спроведеним истраживањима имају нижи ниво образовања, односно уочен је недостатак адекватног образовања. Недостатак образовања и информисања представља слабост жртве коју трговци људима најчешће искоришћавају. Услед недостатка образовања особе постају приступачније трговцима људима, јер не поседују довољно способности и знања најпре за процену ситуације, а касније и за примену одговарајућих препоручених мера заштите.

Низак ниво образовања и немогућност прилагођавања дају жртвама ограничену и изврнуту визију друштвене интеграције, те многе одлуке исти доносе на основу искривљене перцепције или прилагођавања нормама групе које репрезентују облике поткултуре.¹¹⁹

6.11 Породичне прилике као узрок трговине људима

Породичне прилике у великој мери утичу на стицање својства трговца или жртве трговине људима. Несређени породични односи, дефицијентна или деградирана породица, постојање алкохолизма, коцке или наркоманије умногоме утиче на појаву искривљене перцепције о друштвеним нормама, те се неретко под окриљем оваквих породица јављају нови трговци или жртве трговине људима. Коришћењем оваквих породичних прилика, трговци регрутују своје жртве, показивањем лажне бриге и интересовања за њихове потребе. Због тога су неретки случајеви да, углавном жене улазе у емотивну везу са својим макроом на самом почетку експлоатације. Родитељ, који представља најважнију фигуру за дете, ако покаже довољно поштовања за индивидуализацију и достојанство детета, оно ће се осећати вредним и поштованим, развијајући самопоштовање, аутономију, контролу свог понашања итд. У супротном, свака нестабилност у односима према детету кроз бригу о њему, било да је то физичка дистанца, нестабилност родитељског понашања или емотивна злоупотреба, може ометати индивидуална осећања, што доводи до повећања шанси да све то доведе до анксиозности или неког другог психолошког проблема и у каснијим годинама живота.¹²⁰ Наведено нас доводи до закључка да одрастање у нездравим породичним приликама, где егзистира злостављање са насиљем или свађама чланова породице, може резултирати појавом трговине људима.

¹¹⁹ Оп.цит: Центар за унапређивање правних студија, Центар за правна питања, стр. 60;

¹²⁰ „Општи преглед психолошке подршке и услуга пружених жртвама трговине људима, ИОМ Косово, 2003, стр. 4

7 Трговина људима и медији

Значење које се придаје трговини људима у свакодневном говору, креира се првенствено посредством медија. Слика коју медији конструишу о криминалу¹²¹ указује да је трговина људима интересантна тема када је реч о медијима, а нарочито најзаступљенији вид – трговина у циљу сексуалне експлоатације. У оквиру овог појавног облика, обухваћене су теме које медијима пружају „најбољу причу“, а то су: секс, насиље, новац и криминал. За медијско праћење феномена трговине људима карактеристично је да се у највећој мери говори, најпре, о трговини у циљу сексуалне експлоатације, затим о трговини децом, а у најмањој мери и најређе о трговини мушкарцима, односно о кријумчарењу мушкараца. У вези са извештавањем о трговини женама, уз новински чланака се скоро увек прилажу и фотографије различитог садржаја, којим се нарушава озбиљност овог кривичног дела и минимализује значај жртве.¹²² Новински текст углавном прате фотографије полу-голих девојака у изазовним позама, у стриптиз баровима и сличним окружењима, у оквиру којих текстова су саме жене окарактерисане као „продавачице љубави“. Овакав вид извештавања и приказивања жртава, не само да вређа и умањује њихов значај тако што учвршћује став јавности да оне заправо и нису жртве, већ ствара јавности слику да су оне саме криве за то што им се десило.¹²³

“Баш је мало медија који прате то и кроз феномен и кроз само кривично дело, да га анализирају, да га разумеју, а с друге стране има много сензационалистичког извештавања. На пример, медији ретко прате случајеве када се жртва избави из ланца трафикинга, шта се с њом даље дешава. А то су врло дуги и врло стресни процеси, док су казне врло мале, у просеку три године. Можда су највећи проблеми незаинтересованост или непознавање самог феномена. Недостаје сензибилизација и самих новинара, а потом и јавности. Једна од највећих предрасуда о трговини људима и даље је да се то не дешава у нашој земљи. Управо из тог разлога веома значајну улогу у спречавању трговине људима имају медији, јер је трговина људима проблем који се тиче свих нас.”¹²⁴

¹²¹ Jawkes, Y. “Media and Crime“, Лондон, 2004, стр. 4;

¹²² „Трговина женама – Приручник за новинаре“, Астра, Београд, 2003, стр.61;

¹²³ Николић Ристановић, В. „Трговина људима у Србији: између моралне панике и друштвене стратегије“, Београд, 2005, стр. 11;

¹²⁴ Cit: Милица Кравић: Агенцији Бета на обуци за представнике медија о трговини људима у Медија центру Војводине;

Трговина "белим робљем" заслужује посебну пажњу, јер се чини да исти временом постаје општеприхваћени термин за трговину женама и њене жртве. У 21. веку овај термин садржи и расистичке конотације, с обзиром да се под исти може подвести само трговина белим женама као жртвама трговине. Такође, употребом термина „трговина белим робљем“ етикетира се жена као „робиња“, лице коме нема излаза из ситуације у којој се налази и коме је немогуће пружити потребну и затражену помоћ за излазак из ситуације у којој се налази. Поред наведеног термина, за трговину женама се често користи и термин „проститутка“. Највећи број жена које се налазе у ланцу трговине људима бивају приморане на пружање сексуалних услуга у замену за новац или неку другу ствар, међутим, употреба термина „проститутка у транзиту“, „проститутка на Балкану“ и слично, не доприноси препознавању озбиљности ситуације у којој се налази сама жртва.¹²⁵

У првих седам месеци 2020.године на дневном нивоу је објављено просечно 5 текстова о трговини људима, а највећи број њих у јулу, када се и обележава Светски дан борбе против трговине људима. Неретко у медијима бележимо сензационалистички начин извештавања о трговини људима (примери: „*Мајка (24) хтела да прода бебу преко интернета, а оне је уследио преокрет!*“, „*Кренуо с мајком у башту па нестао без трага*“ и сл.). Овакви наслови доста одмажу када је у питању разумевање проблема трговине људима и положаја жртве и показују да су границе емпатије коју можемо да развијемо услед трагедије неког другог људског бића озбиљно угрожене или чак потпуно избрисане. Осим тога, овакав начин извештавања доприноси продубљивању предрасуда о трговини људима уопште, коју стварају медији, односно, да су трговци људима већином „озлоглашени криминалци“, а не људи који су блиски виктимизованим особама.¹²⁶

Као посредници између догађаја и најшире јавности, медији су у позицији да својим конструисањем стварности утичу на начин разумевања стварности и формирање ставова грађана, укључујући и потенцијалне и стварне жртве, као и извршиоце трговине људима.

¹²⁵ „Трговина женама – Приручник за новинаре“, Астра, Београд, 2003, стр.59;

¹²⁶ Из интервјуа Пискулидис Христине, менаџерке комуникација у организацији АСТРА за Клипинг – Агенција за праћење и анализу медија, 20.08.2020.године;

II МЕЂУНАРОДНИ АКТИ У ОБЛАСТИ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Како организовани криминалитет, па и трговина људима као један од његових појавних облика, кроз процес глобализације и експанзију досеже светске размере и постаје саставни део скоро сваке сфере друштва, развила се потреба за његовим регулисањем и на међународном плану.

Међународноправна заштита, пре свега, представља заштиту основних људских права појединаца која су повређена од стране држава или других организација. Са појавом глобализације, долази до јављања појединаца који, иако не припадају државном уређењу, имају неупоредиво већу моћ и средства којима на најтежи начин крше људска права. Проблем целокупног концепта међународноправне заштите јесту у томе што је исти организован на начин да штити људска права од злоупотребе од стране организација које се налазе под окриљем државе, а не од појединаца (или других организација) које делују ван оквира државне власти.¹²⁷

Трговина људима, вођена високим профитом, представља једну од организованих криминалних делатности која је временом добила транснационални карактер, те као таква постала предмет интересовања, не само држава, већ и шире међународне заједнице, па се у складу са тим јавила и потреба правног регулисања једног оваквог стања. Значај међународне регулативе трговине људима огледа се и у спречавању организованих криминалних група, које се баве овом илегалном активношћу, вођене профитом који им она доноси, да исти касније користе у сврхе финансирања организованог криминала, тероризма, корупције и сл., на који начин долази до стварања тешких последица по правни систем целокупне међународне заједнице.

1 Конвенција о ропству¹²⁸

Конвенција о ропству закључена је 25.септембра 1926.године у Женеви. Ратификована је од стране надлежног органа Краљевине Југославије 04.септембра 1929.године. Депоновање ратификационог инструмента за Краљевину Југославију

¹²⁷ Димитријевић П., Костић М., Кнежевић С., „Трговина људима – правна заштита у међународним и националним оквирима“, Ниш, 2011, стр. 96

¹²⁸ Конвенција о ропству из 1926. године

извршено је код Генералног секретаријата Лиге народа у Женеви дана 25.септембра 1929.године. С тим у вези, донет је и Закон о Конвенцији о ропству закљученој под окриљем Друштва народа у Женеви 25.септембра 1926.године.¹²⁹

Народна скупштина Републике Србије је на седници Другог ванредног заседања у 2006.године, одржаној 05.јуна 2006.године констатовала да је Република Србија, у складу са Полазним основама за преуређење односа Србије и Црне Горе и чланом 60. Уставне повеље заједнице Србије и Црне Горе, постала следбеник државне заједнице и у целости наследила њен међународно-правни субјективитет и међународне документе.¹³⁰

Конвенција о ропству ропство дефинише као стање или погодбу једне индивидуе којом се врше атрибути права сопствености или извесна између њих. Према слову Конвенције, трговина људима подразумева сваки акт хапшења, задобивања или уступања неке индивидуе у циљу да се доведе до ропства, затим, сваки акт задобивања једног лица у циљу продаје или размене, сваки акт уступања продајом или разменом једног лица задобивеног у циљу да буде продат или размењен, као и сваки акт трговине или преноса лица у ропском односу. Стране уговорнице Конвенције, ратификовањем исте, обавезале су се на предузимање адекватних мера како би предупредиле и угушиле трговину људима, као и на старање о укидању свих облика ропства „на прогресиван начин и одмах чим је то могућно“. Конвенција о ропству се карактерише као Општа Конвенција, те је у том погледу предвиђена обавеза страна уговорница ове Конвенције да израде једну општу конвенцију о трговини људима.

2 Допунска Конвенција о укидању ропства, трговине робљем и институција и односа сличних ропству¹³¹

Допунска Конвенција о укидању ропства, трговине робљем и институција и односа сличних ропству закључена је у Женеви 7.септембра 1956.године. Допунском Конвенцијом проширен је појам ропства на тај начин што исти сада укључује и односе сличне ропству. Допунска Конвенција предвиђа потпуно укидање или напуштање следећих институција и пракси, у случајевима када они још увек постоје без обзира на

¹²⁹ Закон о Конвенцији о ропству закљученој под окриљем Друштва народа у Женеви („Сл. Новине Краљевине Југославије“, бр. 234-ХСVII/29);

¹³⁰ <http://demo.paragraf.rs/> приступ: 26.09.2020.године

¹³¹ Допунска Конвенција о укидању ропства, трговине робљем и институција и односа сличних ропству, 7.09.1956.године;

то јесу ли обухваћене дефиницијом ропства, садржаном у члану 1 Конвенције о ропству, и то:

- дужничко ропство;
- служнички облици ропства;
- свака институција и пракса:
 - којом жена даје брак на име плаћања обавезе без права да одбије;
 - у којој муж или његова породица или клан имају право предати жену другој особи;
 - у којој жену после смрти мужа наслеђује друга особа;
 - у којој родитељи своје дете или младу особу испоруче у циљу експлоатације детета или његовог рада;

У Допунској Конвенцији, дефиниција трговине људима поседује различите противзаконите елементе, који су садржани у општим концептима о експлоатацији. Осим сексуалне експлоатације, она наглашава и принудни рад или услуге и службеничко ропство.

3 Конвенција о принудном раду¹³²

Конвенција бр. 29 о принудном раду донета је под окриљем Међународне организације рада. Конвенција је усвојена од стране Генералне конференција МОП-а 28.јуна 1930.године у Женеви. Конвенцију о принудном раду потписало је 175 држава чланица Међународне организације рада. Ову Конвенцију ратификовала је и Република Србија, која је истој приступила 24.новембра 2000.године.

Потписнице Конвенције обавезале су се на укидање присилног или обавезног рада у свим облицима што је пре могуће. Према одредбама Конвенције, присилни или обавезни рад подразумева сваки рад или услугу који се од неке особе захтева под претњом било какве казне, а на који рад та особа није добровољно пристала.

МОП је дала и типологију принудног рада, и то у следећим категоријама: ропство и отмице; принудно учешће у јавним радовима; принудни рад у пољопривреди у удаљеним сеоским подручјима; радници у домаћинству у положају принудног рада; дужнички рад; принудни рад коришћен од стране оружаних снага; принудни рад повезан са трговином људима и принудни рад осуђеника. У циљу општијег

¹³² Конвенција МОП-а о принудном раду бр. 29 од 28.јуна 1930.године;

сагледавања, ови појавни облици су груписани у три основна типа: принудни рад наметнут од стране државе; принудни рад наметнут од стране приватних чинилаца у циљу комерцијалне сексуалне експлоатације и принудни рад наметнут од стране приватних чинилаца у циљу економске експлоатација.

Ропство и отмице су један од најраширенијих облика принудног рада. Значење ропства и принудног рада често се подударују. Ропство често може имати облик принудног рада, због тога што је основни елемент трговине робљем управо експлоатација његовог рада. Ропство укључује потпуну контролу над једном особом од стране друге, или једне групе над другом групом лица. Конвенција о ропству друштва народа из 1926.године ропство одређује као „стање или положај једне индивидуе над којом се врше атрибути права сопствености илил неки од њих“ (чл.1). Трговина робљем је „сваки акт хапшења, задобијања или уступања неке индивидуе у циљу да се доведе до ропства; сваки акт задобивања једног роба у циљу продаје или размене; сваки акт уступања продајом или разменом једног роба задобивеног у циљу да буде продат или размењен, као и уопште сваки акт трговине или преноса робова“.

Принудно учешће у јавним радовима – Конвенција бр. 29, током прелазног периода, дозвољава неколико изузетака у погледу укидања принудног рада. У том смислу, принудним радом неће се сматрати између осталог: сваки рад или услуга који су део нормалних грађанских обавеза грађана земље која сама собом управља потпуно независно; сваки рад или услуга који се захтевају у случајевима више силе, тј., у случајевима рата, несрећа или ако прете несреће као што су: пожари, поплаве, глад, земљотрес, јаке епидемије и сточне заразе, навале штетних животиња, инсеката или биљних паразита, и уопште све околности које доводе у опасност живот ичи нормалне услове опстанка целокупног или једног дела становништва; ситни комунални радови који се изводе у непосредну корист заједнице, од њених чланова, а који се могу сматрати нормалним грађанским обавезама које падају на чланове заједнице, под условом да смао становништво или његови представници имају право да се изјасне о умесности тих радова.

Рад осуђеника – МОР-ове конвенције о принудном раду (бр. 29 и 105), начелно не забрањују употребу осуђеничког рада, тј. обавезу на рад лица на издржавању казне затвора. Међутим, обе постваљају јасна ограничења за овакав рад. Пре свега, од осуђеника рад може бити захтеван само уколико је неко лице осуђено на казну затвора од стране суда, и то због кривичног дела. Према томе, лица која чекају на суђење, тј. против којих судских поступак још увек није окончан, не могу бити присиљавана на

рад, као ни лица која су лишена слободе на основу административне одлуке. Даље, рад који се обавља од стране осуђеника мора бити нациран од стране јавних затворских власти, а осуђеници не могу бити приморавани да раде за приватна предузећа изван или унутар затвора. Уколико осуђеници раде за приватна лица, рад не сме бити принудан, већ се та лица морају пријавити добровољно за такав посао.

Принудни рад у удаљеним сеоским подручјима – Удаљена сеоска насеља у појединим деловима света често су места где се и даље може наћи принудни рад, и то у значајном обиму. Пољопривредни радници у таквим подручјима у великом броју су везани дугом. Дуг настаје најчешће уз помоћ посредника, који организују транспорт таквих лица, а у циљу снабдевања земљопоседника радном снагом. С обзиром на немогућност избора та лица су принуђена да прихвате храну, смештај и остале потрештине од посредника или самих земљопоседника, за шта им они зарачунавају нереално високе цене. Против таквих радника често се користи и физичка сила. С обзиром на то да се налазе далеко од својих кућа и породица, често у негостољубивим и неподношљивим подручјима, изоација повећава њихову рањивост и смањује могућност за преобуку и укључивање у формалан сектор. Посебан проблем код ове врсте принудног рада је и његова повезаност са сезонским миграцијама радника, у оквиру и изван националних граница. Миграције се врше у циљу налажења посла у пољопривреди, шумарству, производњи хране или материјала и рада у домаћинству, али је повезана са ризицима који на крају често доведу до дужничког ропства.

Дужнички рад – Дужнички рад као појавни облик принудног рада има доста сличности са ропством, али и са принудним радом у удаљеним сеоским подручјима. Назива се још и дужничко ропство. У складу са УН-овом Допунском конвенцијом о укидању ропства, трговине робљем и установа и праксе сличне ропству (1956), потчињеност због дуга је стање или положај који произилази из чињенице да се дужник обавезао да за гаранцију дуга пружи своје личне услуге или услуге неког лица које је под његовим ауторитетом, ако правична вредност његових услуга није намењена ликвидацији дуга и иако трајање услуга није ограничено нити њихова природа одрешена.

Радници у домаћинству у стању принудног рада – Рад у домаћинству, сам по себи, није принудни рад. Међутим, када се укључе дужничко ропство или трговина људима, када радници буду спречени да напусте домаћинство свог послодавца или када им буду одузета документа, тај рад добија одлике принудног. Жртве овог вида принудног рада често су деца из сеоских подручја која раде по домаћинствима у

градовима. У многим земљама обичај је да се жене обећавају за овакав рад, што је нарочито изражено на Блиском Истоку.

4 Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена¹³³

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена усвојена је на Генералној скупштини Уједињених нација 18. децембра 1979.године, а ступила на снагу 3.септембра 1981.године.

Међународна Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW) је ратификована од стране већине европских земаља. Чланом 1 CEDAW дефинише појам дискриминације жена као свако разликовање, изузимање или ограничавање учињено на основу пола, којем је учинак или сврха нарушавање или поништавање признавања, уживања или активности жена, независно од њиховог брачног статуса, на бази једнакости мушараца и жена, људских права и фундаменталних слобода, на политичком, економском, социјалном, културном, грађанском или било ком другом пољу. Сходно тексту Конвенције, државама потписницама препоручује се предузимање следећих мера:

- да модификују социјалне и културне садржаје понашања мушкараца и жена, у погледу елиминисања предрасуда и обичаја и свих осталих пракси које се базирају на теорији инфериорности или супериорности било којег од полова или на стереотипним улогама жена и мушкараца;
- да осигурају да породично образовање укључује право разумевања материнства као социјалне функције и признавање заједничке одговорности жена и мушкараца за подизање и развој њихове деце, чиме се подразумева да је интерес детета на примарном месту у свим околностима (чл. 5 Конвенције)
- да предузму све одговарајуће мере, укључујући законодавство и да искорене све облике трговине женама и експлоатације проституције жена (чл. 6 Конвенције).

У својој Генералној препоруци број 6, CEDAW Комитет је препоручио државама потписницама да узму у обзир питање жена у државној политици, да

¹³³ Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW) од 18.децембра 1979.године.

свеобухватно сниме положај жена и да помогну формулисању нове политике и ефикасно спроводе стратегију и мере елиминисања дискриминације.¹³⁴

Република Србија ратификовала је ову Конвенцију у оквиру државне заједнице Србије и Црне Горе. Република Србија, као сукцесор претходних држава, чланица је Конвенције од 12.марта 2001.године, а у складу са чланом 18. Конвенције, она има обавезу да Комитету периодично доставља извештаје о њеној примени.

CEDAW налаже да је дискриминаторска пракса препрека једнакој заступљености жена свим аспектима живота, као и целокупног друштвеног развоја.

4.1 Факултативни протокол уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена¹³⁵

Текст факултативног протокола уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена усвојен је у Генералној скупштини 6.октобра 1999.године. Протокол је ступио на снагу 22.децембра 2000.године, док је Републике Србија исти ратификовала 2003.године.

Факултативним протоколом проширена је надлежност Комитета у два правца. Најпре, дато му је овлашћење да прима и разматеа представке које потичу од појединаца или групе лица која тврде да су жртве кршења неког од права из Конвенције. С друге стране, Комитет је надлежан да испитује случајеве који указују на тешка и систематска кршења права из Конвенције. Међутим, државе имају могућност да приликом ратификације и приступања Протоколу искључе ову врсту надлежности Комитета.

Поступак испитивања тихих и систематских кршења права спроводи се поверљиво и у сарадњи са државом. Уз пружену сагласност од стране државе, могу се организовати посете њеној територији. Након спроведене ситраге, Комитет доноси закључке које заједно са коментарима и препорукама упућује држави.

Да би Комитет могао да узме у разматрање поднету представку о кршењу права загарантованих Конвенцијом, она мора да испуни услове, који се сгручно називају услови прихватљивости и допуштености, који могу бити различити.

¹³⁴ CEDAW Комитет, Генерална препорука бр. 6 о ефикасном националном механизму и публицитету, VII. Заседање 1988.године;

¹³⁵ Закон о потврђивању Опционог протокола уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена („Сл.гласник РС – Међународни уговори“ бр. 13/2002);

5 Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода¹³⁶

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода закључена је у Риму, 14. новембра 1950. године.

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода не садржи изричиту дефиницију ропства или ропству сличног односа. У својим одредбама Конвенција предвиђа забрану ропства или ропству сличног односа, присилног или обавезног рада на следећи начин:

„Нико се не сме држати у ропству или ропству сличном односу.“

„Нико се не сме силити на присилан рад или обавезан рад.“

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода не садржи изричиту дефиницију којом би се обухватиле радње које представљају присилан, односно обавезан рад. Међутим, чланом 4 ове Конвенције предвиђено је шта се све неће сматрати присилним или обавезним радом: сваки рад који се захтева од неке особе на редовном издржавању казне затвора, свака војна служба, свака служба која се тражи у случају ванредне непогоде или катастрофе, као и сваки рад или служба који су део уобичајених грађанских обавеза.

Европски Суд за људска права је у предмету „*Barcelona Traction*“, 5. фебруара 1970. године, ропство укључио у кривична дела, која због својих димензија и угрожених права, стварају обавезу *erga omnes* за државе потписнице. С тим у вези, државе потписнице обавезне су да заштите та права, те им је дозвољено усвајање неопходних мера како би се спречила повреда тих права, под условом да је жртва држављанин државе потписнице у којој је дошло до повреде (а не државе која усваја превентивне мере). Последица ове судске одлуке јесте безусловна природа забране ропства, под условом да постоје сви елементи који класификују повреду као међународни злочин.¹³⁷

¹³⁶ Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода 14.11.1950. године, Рим;

¹³⁷ Бјелајац Ж., „Трговина људима – узроци и последице“, Београд, 2005., стр. 32;

6 Декларација УН о основним принципима правде за жртве злочина и злоупотребе сила¹³⁸

Декларација о основним принципима правде за жртве злочина и злоупотребе силе усвојена је Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација бр. 40/34 дана 29.11.1985.године.

Декларација дефинише жртве као „особе које су индивидуално и колективно претрпеле зло, укључујући и физичку и менталну повреду, емоционалну патњу, материјални губитак или битно повређивање њихових фундаменталних права, кроз дела и пропусте која значе прекршај кривичних закона, оперативних унутар држава чланица, укључујући и оне законе који прописују криминалну злоупотребу силе.“

Наведена дефиниција обухвата и све особе жртве трговине људима који често пате због наведених последица. Особа ће се сматрати жртвом и без обзира на чињеницу да ли је починилац идентификован, пронађен, осуђен или није. Термин „жртва“ кроз овакво дефинисање, обухвата и жртви блиске особе (чланове породице), као и особе које су претпеле зло интервенишући да помогну жртвама у невољи или спрече нашошење зла, под чим се подразумева и зло причињено особљу различитих организација које помажу жртвама трговине људима.

7 Конвенција против транснационалног организованог криминала¹³⁹

Један од најзначајнијих докумената донет на пољу трговине људима јесте Конвенција против транснационалног организованог криминала са своја 3 допунска протокола. Са појавом нових облика организованог криминала, међународна заједница је била приморана да предузме потребне кораке и спроведе одређене мере ради спречавања деловања новооформљених организованих криминалних група. Генерална скупштина Уједињених нација је 1998.године оформила *ad hoc* комитет чији је задатак стварање новог правног инструмента за борбу против транснационалног организованог криминала. Комитет је сачинио нацрт Конвенције Уједињених нација против

¹³⁸ UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, усвојена Резолуцијом Генералне скупштине, 40/34 од 29.11.1985.године;

¹³⁹ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 6/2001;

транснационалног организованог криминала, као и два допунска протокола уз Конвенцију, и то:

- Протокол о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима, нарочито женама и децом;
- Протокол против незаконите производње и трговине ватреним оружјем, његовим деловима и компонентама, као и муницијом.

Текст Конвенције и наведених протокола Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је 15.новембра 2000.године, док је трећи протокол усвојен 31.маја 2001.године.

Да би се на извршено кривично дело могле применити одредбе Конвенције, потребно је да буду испуњена два услова:

- постојање транснационалног карактера;
- да је дело извршено од стране организоване криминалне групе;

У складу са текстом Конвенције, извршено кривично дело добија карактер транснационалности уколико је исто учињено у више држава, затим, када је учињено у једној држави, али је већи део припрема, планирања, руковођења или контроле обављен у некој другој држави, уколико је дело учињено у једној држави, али је у њега укључена група за организовани криминал која се бави криминалним активностима у више држава или уколико је дело учињено у једној држави, али су битне последице наступиле у некој другој држави.

„Организована криминална група“ означава организовану групу од три или више лица, која постоји у извесном периоду и која делује споразумно у циљу чињења једног или више тешких злочина или кривичних дела утврђених у складу са Конвенцијом, ради задобијања, посредно или непосредно, финансијске или друге материјалне користи.

Конвенција се не односи на сва, већ само нека кривична дела, при чему је као критеријум узета тежина кривичних дела. Материјални домен примене, односно кривична дела, поводом којих настају права и обавезе за државе уговорнице одређен је у чл.3 ст.1 Конвенције. У тачки а) тог члана посредно је речено да се Конвенција односи на: учешће у организованој криминалној групи (чл.5), прање новца(чл.6), корупцију (чл.8) и ометање правде (чл.23). Међутим, тиме листа кривичних дела није затворен јер се правила Конвенције односе и на остале тешке злочине (тач.б). Према Конвенцији, под термином „тежак злочин“ подразумева се радња која представља

кривично дело које је кажњиво максималном казном лишења слободе у трајању од најмање четири године или неком тежом казном.

7.1 Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом¹⁴⁰

Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, представља један од првих и најсвеобухватнијих докумената који регулишу питање трговине људима. Протокол се састоји од 20 чланова, распоређених у 4 целине:

- Опште одредбе;
- Заштита жртава трговине људима;
- Спречавање трговине људима, сарадња и друге мере;
- Завршне одредбе;

Чл. 1 уређује однос између Конвенције и Протокола. Тај однос је заснован на три општа правила: а) Протокол допуњује Конвенцију те се његове одредбе морају тумачити заједно са доредбама Конвенције, б) одредбе Конвенције ће се применити „*mutatis mutandis*“ на Протокол и ц) кривична дела установљена у складу са чл.5 Протокола сматрају се кривичним делима установљеним Конвенцијом.

У чл. 2 су садржана три главна циља Протокола и то: а) спречавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, б) заштита и помоћ жртвама трговине, уз пуно поштовање њихових људских права, ц) унапређење сарадње између држава уговорница ради остварења напред наведених циљева.

Чл.3 садржи дефиницију трговине људима, што представља прву уговорну дефиницију овог кривичног дела. За сада најкомплетнија дефиниција садржана је у Протоколу за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом (Палермо протокол). Према одредбама Палермо протокола, трговина људским бићима представља врбовање, превоз, пребацивање, смештај и пријем лица, помоћу претње или силом или употребом силе или других облика принуде, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или злоупотребе тешког положаја лица, или путем давања или примања новца или осталих користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације.

¹⁴⁰ Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, 12-15.децембар 2000.година, Палермо;

Под појмом „експлоатација“, у смислу Протокола, подразумева се најмање, експлоатација проституције других лица или други облик сексуалне експлоатације, принудни рад или служење, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа.

Полазећи од дефиниције из чл.3 уочава се да дело „трговине људима“ има три основна елемента, чији су појавни облици побројани у дефиницији:

- Радња (врбовање, превоз, пребацивање, смештај и пријем лица)
- Средства (претња или употреба силе или других облика принуде, отмица, превара, обмана, злоупотреба овлашћења или злоупотреба тешког положаја лица или давање и примање новца, односно осталих користи лицу које има контролу над другом особом)
- Циљ (експлоатација проституције других лица или други облици сексуалне експлоатације, принудни рад или служење, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа).

Кривично дело трговине људима ће постојати само уколико се стекну сва три конститутивна елемента из дефиниције. Уколико постоји само неки од њих, онда није посредни трговина људима, већ нека друга радња (коју државе могу прогласити и кривичним делом). Да би кривично дело трговине људима постојало, довољно је да су радње предузете у циљу остварење неког наведеног облика експлоатације, без обзира да ли је тај циљ заиста и реализован.

Трговина људима неће постојати уколико је жртва дала релевантан пристанак за извршење неке радње наведене у првом елементу дефиниције. Међутим, чл.3 тач.б истиче да пристанак жртве неће имати правни значај у ситуацијама када је коришћено било које недопуштено средство садржано у дефиницији. Дакле, увек када је према жртви примењена претња или употреба силе или други облик принуде, отмице, преваре, обмане, злоупотреба моћи или злоупотреба тешког положаја лица, давање или примање новца или осталих користи, сматраће се да њен пристанак није правно релевантан, те ће у том случају постојати трговина људима. Када су у питању деца, тј. особе испод 18 година старости њихов пристака на трговину се никада неће сматрати релевантним (чак и када није примењено ниједно недопуштено средство). У овој ситуацији, за постојање трговине људима довољно је само доказати да је према малолетнику предузета нека од наведених радњи у циљу његове експлоатације.

Три главна циља предвиђена Протоколом јесу:

- Спречавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом;

- Заштита и помоћ жртвама трговине, уз пуно поштовање њихових људских права;
- Унапређење сарадње између држава уговорница ради остварења ових циљева;

8 Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања¹⁴¹

Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања дефинише кривична дела у вези са дечјом проституцијом и дечјом пронографијом. Према члану 19 Конвенције, дечја проституција подразумева чињеницу да се дете користи за сексуалне активности за које се као накнада даје или обећава да ће се дати новац или неки други вид надокнаде или узвраћања, без обзира да ли је то исплата, обећање или узвраћање дато, односно учињено детету или неком трећем лицу. С тим у вези, кажњива су сва понашања која омогућавају ангажовање детета за бављење проституцијом или остваривање зараде од неког другог вида искоришћавања детета у такве сврхе, као и коришћење услуга дечје проституције. Члан 20 Конвенције дефинише дечју порнографију на следећи начин: дечја порнографија означава сваки материјал који визуелно приказује дете које се бави стварним или симулираним сексуалним експлицитним понашањем и свако приказивање полних органа детета првенствено у сексуалне сврхе. У складу са дефиницијом овог дела, кажњива је производња дечје порнографије, нуђење или стављање на располагање дечје порнографије, дистрибуирање или пренос дечје порнографије, прибављање дечје порнографије за себе или неку другу особу, поседовање дечје порнографије, свесно прибављање могућности приступа дечјој порнографији помоћу информационе или комуникационе технологије.

Чланом 18 Конвенције забрањено је и свако ступање у сексуалне активности са дететом када је притом: примењена принуда, сила или претња, злоупотребљен признати положај поверења, ауторитет или утицај над дететом, укључујући и положај у породици, злоупотреба посебно осетљиве ситуације у којој се дете налази, његов рањиви положај, првенствено због менталног или физичког хендикепа или зависности.

¹⁴¹ Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања од 27.октобра 2007.године, Лансарот;

Одредбе које се тичу ангажовања, навођења или приморавања детета да учествује у порнографским представама, остваривање зараде по основу приморавања детета да учествује у оваквим представама, садрже у себи елементе трговине децом у циљу сексуалне експлоатације.¹⁴²

9 Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима¹⁴³

Конвенција Света Европе за борбу против трговине људима је дата на потписивање на Варшавском самиту Савета Европе који је одржан 16.маја 2005.године. Самиту су присуствовали представници 46 земаља чланица Савета Европе и том приликом је усвојен Варшавска декларација и Акциони план, као свеобухватни документи који су одредили начин будућег деловања Савета Европа „у контексту дубоких промена широм европског континента“.

Доношење Конвенције имало је за циљ превенцију трговине људима, заштиту жртава и кривично гоњење починилаца. Документ се примењује на све жртве трговине људима подједнако – жене, мушкарце и децу, на све облике експлоатације (сексуалну експлоатацију, принудни рад, сервитуд, одстрањивање органа итд.), као и на све облике трговина људима – националну и транснационалну, трговину људима која јесте или није везана за организован криминал. Споразум је ступио на снагу 1.фебруара 2008.године.

Република Србија је 2009.године донела Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима. Чином ратификације ове Конвенције држава је уједно преузела и обавезу усклађивања норми домаћег законодавства са нормама ратификоване Конвенције.

Према овој Конвенцији заштита и заступање права жртава морају бити обезбеђени без икакве дискриминације која би била заснована на полу, раси, боји коже, религији, политичком или другом мишљењу, националном или социјалном пореклу, припадности националним мањинама, имовини, рођењу или неком другом статусу. Као посебно важан део ове Конвенције истиче се одређивање појава и статуса особа које су учесници у процесу трафиковања људским бићима. Тако, трговина људским бићима

¹⁴² Милановић Л., Лајовић Б., Барјактаровић Д., Радосављевић Б. „Приручник за образовни систем: Заштита ученика од трговине људима“, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Центар за заштиту жртава трговине људима и УНИТАС фонд, Београд, 2016, стр.81;

¹⁴³ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима („Сл.гласник РС – Међународни уговори“, бр. 19/2009);

(„*trafficking in human beings*“) значи: регрутовање, транспорт, преношење, склањање или примање особа, уз примену претње или употребу силе или других облика принуде, отмице, преваре, обмане, злоупотребе моћи или позиције рањивости или давања или примања новца или повластица да би се постигао пристанак особе, имајући при томе контролу над другом особом у циљу експлоатације.

Према тексту Конвенције „дететом“ се сматра особа испод 18 година старости, док је „жртва“ било које физичко лице које је предмет трговине људима. Регрутовање, транспорт, преношење, склањање или примање детета у циљу експлоатације сматра се „трговином људским бићима“, чак и када то не укључује било који од описаних поступака.

У Четвртом поглављу под називом „Самостално кривично право“ у чл. 18-26, Конвенција прописује сва поступања државних органа у земљама потписницама Конвенције у којима се примењују кривичноправне одредбе. Најпре се, у чл. 18-20 прописује неопходност криминализације следећих поступака у домаћем законодавству, као што су: трговина људима, коришћење услуга жртава које су објекат експлоатације и поступака који се ондосе на путне и личне исправе, попут фалсификовања, набављања или обезбеђивања таквих исправа и задржавање, отклањање, сакривање, уништавање или оштећивање путних или личних исправа друге особе. Као кривично дело мора се инкриминисати и оно понашање које се односи на поступање саучесника у процесу трафикавања људи, као и на покушај извршења дела. Следећи члан 22 прописује корпоративну одговорност, односно одговорност правног лица за учешће у трговини људима.

У чл. 23 Конвенције прописане су санкције и мере које морају бити уграђене у домаћа законодавства у случају извршења кривичног дела трговина људима. Санкција према физичком лицу мора бити казна затвора, уз могућност екстрадиције. Према правном лицу санкција треба да буде ефикасна, пропорционална и одвраћајућа кривична или некривична казна или мера, укључујући и оне монетарне природе. Домаће законодавство треба да омогући примену мера којима се могу конфисковати или на други начин одузети инструменти и поступци настали из извршења кривичног дела, као и оних мера којима се омогућава привремено или стално затварање било ког објекта који је био искоришћен за трговину људима, без штете на права (*bona fide*) трећих лица или лишити учиниоца, привремено или стално, вршења активности на начин који је довео до извршења кривичног дела.

Даље, Конвенција предвиђа отежавајуће околности (чл.24) које се морају узети у обзир приликом кажњавања учиниоца. Те отежавајуће околности су следеће: ако је извршеним делом намерно или грубом непажњом доведен у опасност живот жртве, ако је дело учињено против детета, када је дело извршио државни званичник у склопу својих задужења, ако је дело учињено унутар поступања криминалне организације. Оетежавајућа околност је такође постојање специјалног поврата (чл.25). Жртви неће бити извршена казна за њено учешће у илегалној активности, на који је била присиљена (чл.26).

III ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА У ЗЕМЉАМА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1 Трговина људима у законодавству Републике Словеније

Трговина људима на територији Републике Словеније инкриминисана је чланом 387.а Кривичног законика Републике Словеније¹⁴⁴. Дело постоји када неко у сврху проституције или других облика сексуалног злостављања, присилног рада, ропства или трговине органима и људским ткивима или крвљу, купује, преузима, насељава, транспортује, продаје, изручује или на други начин посредује у таквој пракси. За овако постављен основни облик овог дела предвиђена је казна затвора у трајању од једне до десет година.

Према слову Кривичног законика Републике Словеније, извршилац кривичног дела трговине људима казниће се тежом казном у трајању од најмање три година уколико је основни облик дела извршен према малолетнику или силом, претњом, обманом, киднаповањем или злоупотребом подређеног или зависног положаја или са намером принудне трудноће или вештачког осемењивања. Такође, казном затвора у трајању од најмање три године казниће се и лице које приликом извршења било ког од наведених облика то чини као члан злочиначког удружења за извршење таквих дела или ако је извршеним кривичним делом прибављена велика материјална корист.

2 Трговина људима у законодавству Републике Хрватске

Република Хрватска ратификовала је Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминалитета, као и пратећи Протокол за спречавање, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом. У складу са ратификованим међународним документима, Република Хрватска је инкорпорирала кривично дело трговине људима у своје кривично законодавство Казненим законом¹⁴⁵ који је, након свих спроведених измена и допуна, ступио на снагу и почео са применом од 01.01.2020.године. Најпре, чланом 90 предвиђено је да ће се

¹⁴⁴ Казенски законик (Урадни лист РС, шт. 50/12 – урадно бречишчено беседило, 6/16 – попр., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20 и 91/20);

¹⁴⁵ Казнени закон Републике Хрватске (“Народне новине“ бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19);

онај ко кршењем правила међународног права у склопу напада усмереног против становништва стави у ропство неку особу тако да над њом врши поједина или сва права која произилазе из права власништва, укључујући и вршење тих права у оквиру трговине људима, казнити казном затвора у трајању од најмање пет година, до доживотне казне затвора.

Трговина људима одређена је одредбом члана 106, те кривично дело постоји када неко лице употребом силе, претње, обманом, преваром, отмицом, злоупотребом овлашћења или тешког положаја или односа зависности, давањем или примањем новчане накнаде или неке други користи ради добијања пристанка особе која има надзор над другом особом, или на други начин врбује, превезе, преведе, скрива или прима особу, или размењује или преноси надзор над особом ради искоришћавања њеног рада путем присилног рада или служења, успостављањем ропства или њему сличног односа, или ради њеног искоришћавања за проституцију или други облик сексуалног искоришћавања, укучујући и порнографију или за склапање недозвољеног или присилног брака, или ради узимања делова тела или ради искоришћавања у оружаним сукобима или ради извршења неке противправне радње. Извршилац било које радње основног облика овог кривичног дела казниће се казном затвора у трајању од једне до десет година. Тежи облик постоји када је радња основног облика извршена према детету или је радња извршења предузета од стране службеног лица у вршењу службене дужности, или је дело извршено у односу на већи број особа, као и уколико је извршењем дела доведен у опасност живот и здравље једног или више лица. За тежи облик је законом предвиђена казна затвора у трајању од три до петнаест година. Лакши облик постоји уколико неко лице користи услуге другог лица за које зна да је жртва трговине људима, као и у случају да неко, с циљем омогућавања извршења трговине људима, задржи, одузме, сакрије, оштети или уништи путну исправу или исправу о доказивању идентитета другог лица. За лакши облик овог кривичног дела предвиђена је казна затвора у трајању до три године.

Казнени закон Републике Хрватске прописује у свом члану 135 кривично дело *противзаконито запошљавање*. Ово дело постоји када неко лице запосли особу која незаконито борави на подручју Републике Хрватске, а која није ни држављанин државе чланице Европске Уније, нити ужива право слободе кретања на територији Европске Уније, под условима рада које карактерише искоришћавање или зна да је лице које запошљава жртва трговине људима или да је лице млађе од 18 година или ко дуже

време или изнова запошљава такве особе или запосли више таквих лица одједном. За ово дело законом је запрећена казна затвора у трајању од шест месеци до пет година.

Истраживања трговине људима на територији Републике Хрватске спроводе се од 2002.године. Према извештајима добијеним у складу са спроведеним истраживањима, од 2002.године до краја 2019.године на територији Републике Хрватске идентификовано је 379 жртава трговине људима. Просечна старост идентификованих жртава креће се од 33 – 35 година.¹⁴⁶

3 Трговина људима у законодавству Републике Северне Македоније

Трговина људима у Републици Северној Македонији постаје све израженија појава последњих година. Главни узрок појаве трговине људима на територији Северне Македоније су лоши социо-економски услови у земљи.¹⁴⁷ Македонија се јавља као земља порекла, транзиције и дестинације. Последњих година бележи се константан пораст интерне трговине људима, нарочито децом старости између 12 – 15 година. Најизраженији облик трговине људима на овом подручју јесте сексуална експлоатација, а затим експлоатација рада. Као жртве трговине људима углавном се јављају држављани суседних земаља.¹⁴⁸

Кривично дело трговине људима у законодавству Републике Северне Македоније инкриминисано је Кривичним закоником Републике Северне Македоније¹⁴⁹. Чланом 418-а („Трговија со луге“) предвиђено је постојање кривичног дела трговине људима када неко силом, озбиљном претњом, довођењем у заблуду или другим обликом принуде, отмице, обмане, злоупотребом положаја, немоћи или физичке или менталне неспособности другог, давањем или примањем новца или друге користи ради добијања пристанка особе која има контролу над другом особом или на неки други начин регрутује, превози, пребацује, купује, продаје, склања или прихвата

¹⁴⁶ https://www.novilist.hr/vijesti/hrvatska/trgovina-ljudima-u-hrvatskoj-glavne-mete-maloljetne-djevojke-ali-i-oni-koji-traze-posao-u-inozemstvu/?meta_refresh=true приступ: 23.09.2020.године;

¹⁴⁷ https://www.slobodnaevropa.org/a/tema_sedmice_makedonija_trgovina_ljudima_uzima_zamah/2199372.html приступ: 22.09.2020.године;

¹⁴⁸ <https://www.astra.rs/trendovi-i-izazovi-u-borbi-protiv-trgovine-ljudima-na-zapadnom-balkanu/> приступ: 22.09.2020.године;

¹⁴⁹ Кривичен законик (“Службени весник на Република Македонија“ број 80/99, број 4/2002, број 43/2003, број 19/2004, број 81/2005, број 60/06, број 73/06, број 7/08, број 139/08, број 114/09, број 51/11, број 135/11, 185/11, број 142/12, број 166/12, број 55/13, број 82/13, број 14/14, број 27/14, број 28/14, број 115/14 и број 132/14);

особе ради експлоатације путем проституције или других облика сексуалне експлоатације, порнографије, присилног рада, или ропства, принудног брака, принудне трудноће, илегалног усвајања или њему сличног односа, просјачења или експлоатације ради извршења законом забрањене активности или недозвољене трансплантације делова људског тела. За основни облик овог кривичног дела предвиђена је казна затвора од најмање четири године.

Други облик постоји уколико неко лице уништи личну карту, пасош или другу идентификациону исправу другог лица ради извршења основног облика трговине људима. Трећи облик овог кривичног дела постоји уколико неко лице користи или омогућава другом коришћење сексуалних услуга или другог вида експлоатације лица за које зна или је могло да зна да је жртва трговина људима. За овај облик прописана је казна затвора од шест месеци до пет година. Тежи облик предвиђен је у случају када је дело извршено од стране службеног лица. За тежи облик предвиђена је казна затвора од најмање осам година. У случају да је дело извршено од стране правног лица исто ће бити кажњено новчаном казном.

За разлику од законодавстава осталих држава чланица бивше Југославије које за кривично дело трговине људима предвиђају једино казну затвора (у скоро сличном временском трајању), законодавство Републике Северне Македоније као најблажи облик казне за извршено дело прописује новчану казну. Доношењем оваквих казних одредби законодавац је оставио могућност трговцима да „манипулишу“ начином извршења овог кривичног дела, а све у циљу избегавања казне затвора, односно, „контролисања“ ситуације у којој ће исти, уколико буду кривично гоњени, бити осуђени на новчану казну, што умањује значај и озбиљност последица које настају извршењем овог кривичног дела.

4 Трговина људима у законодавству Босне и Херцеговине

Босна и Херцеговина инкриминисала је кривично дело трговина људима на државном нивоу Кривичним законом БиХ¹⁵⁰ у члану 186 и 186а, у складу са актима Савета Европе.

¹⁵⁰ Кривични закон Босне и Херцеговине („Сл.гласник БиХ“, бр. 3/2003, 32/2003 – испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 и 35/2018)

Чланом 186 („*Међународна трговина људима*“) закона предвиђено је да дело постоји када неко употребом силе или претњом или другим облицима принуде, отмицом, преваром или обманом, злоупотребом овлашћења или утицаја или положаја беспомоћности или давање или примање исплата или других користи како би приволио лице које има контролу над другим лице, врбује, превезе, преда, сакрије или прими лице у сврху искоришћавања тог лица у држави у којој то лице нема пребивалиште или чији није држављанин. Предузимањем било које од наведених радњи сматра се да је извршено кривично дело трговине људима. За овај основни облик трговине људима предвиђена је казна затвора у трајању од најмање пет година.

Тежи облик овог кривичног дела постоји уколико је дело извршено према малолетним лицу (лицу које није навршило 18 година) у сврху искоришћавања проституцијом или другим обликом сексуалног искоришћавања, присилним радом или услугама, ропством или њему сличним односом, служењем, одстрањивањем делова људског тела или у сврху другог искоришћавања, затим, уколико је дело извршило службено лице приликом вршења службене дужности, уколико је извршењем кривичног дела наступило теже нарушење здравља, тешка телесна повреда или смрт лица. Тежи облици извршења овог кривичног дела казниће се затвором од најмање десет година.

Лакши облик извршења овог кривичног дела јавља се кроз две инкриминације. Прво, ко кривотвори, прибави или изда путну или личну исправу или користи, задржава, одузима, мења, оштећује, уништава путну или личну исправу другог лица у сврху омогућавања међународне трговине људима, казниће се затвором од једне до пет година. Други лакши облик постоји уколико неко лице користи услуге жртве међународне трговине људима. За други лакши облик предвиђена је казна затвора у трајању од шест месеци до пет година.

У циљу заштите жртава од кривичног гоњења за кривична дела извршена у периоду трајања положаја ропства или њему сличног положаја, односно својства жртве трговине људима, законодавац је у чл. 186 став 10 предвидео да се против жртве међународне трговине људима коју је починилац кривичног дела присило да учествује у извршењу другог кривичног дела неће водити кривични поступак, ако је такво поступање жртве било непосредна последица њеног статуса жртве међународне трговине људима.

Чланом 186а („*Организована међународне трговина људима*“) предвиђено је да постоје два облика извршења кривичног дела међународне трговине људима на

организовани начин. Први облик постоји када неко организује или руководи групом или другим удружењем које заједничким деловањем изврши кривично дело међународне трговине људима. За овај облик прописана је казна затвора у трајању од најмање десет година до доживотног затвора. Чланови групе или удружења који изврше кривично дело међународне трговине људима или помажу групи или удружењу у извршењу дела, казниће се казном затвора у трајању од најмање десет година.

Поред ових инкриминација, Кривични закон БиХ у своје одредбе укључује и друга сродна кривична дела, као што су међународно навођење на проституцију (чл.187), заснивање распког односа и превоз лица у распком односу (чл. 185), кријумчарење лица (чл. 189 и 189а).

Битно је истаћи да се на горе наведени начин дефинише трговина људима на државном нивоу. Међутим, на територији Босне и Херцеговине, постоје четири одвојена кривичноправна система, од којих сваки има свој кривични законик.¹⁵¹

Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине¹⁵² на исти начин, као што то чини Кривични закон државе Босне и Херцеговине, врши инкриминацију кривичног дела трговине људима у свом члану 210а. Међутим, чланом 210 („Навођење на проституцију“) предвиђено је да ко ради зараде или друге користи наводи, подстиче или намамљује другог на пружање сексуалних услуга или на други начин омогући његову предају другоме ради пружања сексуалних услуга или на било који начин учествује у организовању или пружању сексуалних услуга, казниће се казном затвора у трајању од шест месеци до пет година, с тим што је приликом извршења овог дела без утицаја чињеница да ли се особа која се наводи, подстиче или намамљује, већ раније бавила проституцијом. На исти начин, кроз описане облике кривичних дела и Кривични закон Брчко дистрикта Босне и Херцеговине¹⁵³ регулише проблематику трговине људима у својим члановима 207, 207а и 207б.

Кривични законик Републике Српске питање трговине људима регулише на исти начин као и (државни) Кривични закон Босне и Херцеговине, с тим што, поред основног облика трговине људима, својим одредбама додаје, као посебно кривично

¹⁵¹ Мисија OSCE-а у Босни и Херцеговини „Трговина људима у сврху радне експлоатације“ – Референтни материјал с освртом на Босну и Херцеговину, Сарајево, јул 2011., стр. 30;

¹⁵² Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине (“Сл.новине ФБиХ“, бр. 36/2003, 21/2004 – испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017);

¹⁵³ Кривични закон Брчко дистрикта Босне и Херцеговине („Сл.гласник Брчко дистрикта БиХ“, бр. 33/2013 – пречишћен текст, 47/2014 – исправка 26/2016, 13/2017 и 50/2018);

дело, трговину децом. Трговина децом дефинисана је одредбом члана 146 КЗ РС у оквиру које одредбе је наведено да дело постоји када неко лице врбује, превезе, преда, прода, купи, посредује у продаји, сакрива, држи или прихвати дете ради искоришћавања или експлоатације његовог рада, вршења кривичног дела, проституције или других облика сексуалног искоришћавања, порнографије, успостављања ропског или неког сличног односа, присилног брака, присилне стерилизације, незаконитог усвојења или њему сличног односа, ради одузимања органа или делова тела, ради коришћења у оружаним снагама или других облика искоришћавања. У оквиру овако дефинисаног облика кривичног дела, законодавац није одредио узраст малолетног лица према коме се предузима радња извршења кривичног дела, али се с обзиром на законодавство Босне и Херцеговине, према коме се пунолетство стиче са навршених 18 година, претпоставља да је за постојање овог облика потребно да се радња извршења предузме према лицу које није навршило 18 година. За наведено кривично дело прописана је казна затвора у трајању од најмање пет година. Законодавац, у члану 146 ст. 8, такође, наводи да пристанак малолетног лица на било који од наведених облика искоришћавања неће утицати на постојање кривичног дела трговине децом.

5 Трговина људима у законодавству Републике Црне Горе

Према Извештају о трговини људима Амбасаде САД-а у Црној Гори, Црна Гора се најчешће јавља као земља транзита жртава трговине људима.¹⁵⁴ Међутим, како скоро и да не постоје државе које имају само једну од улога у процесу трговине људима, то се Црна Гора у одређеном броју случајева јавља и у својству земље порекла и у својству земље дестинације трафикованих лица.

Кривични законик Републике Црне Горе¹⁵⁵ инкриминисао је кривично дело трговине људима у свом чл. 444 на сличан начин као што то чини законодавство Републике Србије. Према слову законика, трговина људима постоји у случају када неко силом или претњом, довођењем или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем, одузимањем или

¹⁵⁴ <https://me.usembassy.gov/me/our-relationship-me/official-reports-me/trafficking-persons-report-2009-me/> приступ: 22.09.2020.године;

¹⁵⁵ Кривични законик Црне Горе „Сл.лист РЦГ“ бр. 70/2003, 13/2004 – испр. и 47/2006 и „Сл.лист ЦГ“ бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 – др.закон, 40/2013, 56/2013 – испр., 14/2015, 42/2015, 58/2015 – др.закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020);

уништењем личних исправа, фалсификовањем личних исправа, прибављањем или израдом фалсификованих исправа или давањем или примањем новца или друге користи, ради добијања сагласности од лица које има контролу над другим лицем: врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, довођења у положај слуге, ропства или ропству сличног односа, вршења криминалне делатности, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, склапања недозвољеног брака, ради одузимања дела тела за пресађивање или ради коришћења у оружаним сукобима. Прописана казна за овако одређен основни облик кривичног дела јесте казна затвора у трајању од једне до десет година. Уколико је основни облик кривичног дела извршен према малолетном лицу без употребе силе, претње или другог од наведених начина извршења, та околност неће бити од значаја.

Остали облици извршења кривичног дела трговине људима постоје у следећим случајевима: уколико је кривично дело извршено према малолетном лицу, уколико је дело извршено од стране службеног лица у обављању службене дужности или је са умишљајем доведен у опасност живот једног или више лица, уколико је приликом извршења наступила тешка телесна повреда неког лица или је наступила смрт једног или више лица, уколико је дело извршено на организован начин од стране више лица. Дело постоји и уколико неко користи услуге лица за које зна да је жртва трговине људима, док је тежи облик предвиђен уколико је у питању малолетно лице.

Чланом 445 предвиђена је забрана одузимања малолетног лица ради његовог усвојења противно важећим прописима или посредовање у таквом усвојењу или акт куповине, продаје или предаје другог лица које није навршило 14 година или превоз, прикривање или обезбеђење смештаја за такво лице. Тежи облик овог дела постоји уколико неко лице бави описаним делом у смислу вршења делатности, као и у случају да је дело извршено на организован начин од стране више лица.

Разлика између формулације основног облика кривичног дела трговина малолетницима ради усвојења у Кривичном законнику Републике Црне Горе и Кривичном законнику Републике Србије јесте горња граница малолетног лица, која у цитираном законнику износи 14 година, док је у КЗ-у Републике Србије ова граница повећана на 16 година.

Најзад, чланом 446 прописана је забрана заснивања ропског односа и превоза лица у ропском односу и то у случају када неко лице, кршећи правила међународног

права, стави другог у ропски или њему сличан однос или га држи у таквом односу, купи, прода, преда другом лицу или посредује у куповини, продаји или предаји оваквог лица или подстиче другог да прода своју слободу или слободу лица које издржава или о којем се стара.

Такође, чланом 225а КЗ-а предвиђено је као кривично дело противзаконито запошљавање уколико неко запосли странца који није држављанин државе чланице ЕУ, нити ужива право слободе кретања у ЕУ, а које незаконито борави на територији Црне Горе, под условима рада који су искоришћавајући или знајући да је жртва трговине људима или лица млађег од 18 година или на дуже време или га поново запошљава или истовремено запосли та лица у већем броју. За ово кривично дело, Кривичним закоником Црне Горе предвиђена је казна затвора у трајању од шест месеци до пет година.

IV ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА НА ТЕРИТОРИЈИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Од значаја за правилно функционисање Националног механизма упућивања, правилну идентификацију, као и заштиту жртава трговине људима јесте доношење адекватног нормативног оквира у области борбе против трговине људима.

Устав Републике Србије¹⁵⁶ у свом члану 26 прописује забрану трговине људима и то кроз забрану заснивања ропства, положаја сличног ропству и принудног рада на следећи начин: *„Нико не може бити држан у ропству или положају сличном ропству. Сваки облик трговине људима је забрањен. Забрањен је принудни рад. Сексуално или економско искоришћавање лица које је у неповољном положају сматра се принудним радом. Принудним радом се не сматра рад или служба лица на издржавању казне лишења слободе, ако је њихов рад заснован на принципу добровољности, уз новчану надокнаду, рад или служба лица на војној служби, као ни рад или служба за време ратног или ванредног стања у складу са мерама прописним приликом проглашења ратног или ванредног стања.“*

Трговина људима је, као један од облика недозвољеног понашања, односно кривично дело, регулисана многобројним законима, подзаконским и другим актима на територији Републике Србије.

1 Кривични законик¹⁵⁷

Кривични закон Републике Србије је 2003.године¹⁵⁸ инкриминисао кривично дело трговине људима. Основ ове инкриминације био је члан 3 Протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњује Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала. Промене причињене приликом одређивања кривичног дела трговине људима у оквиру Кривичног законика Републике Србије који је ступио на снагу 01.01.2006.године у односу на Кривични закон РС из 2003.године огледају се најпре у коришћењу израза *„малолетно лице“*, а не *„лице које није навршило 14*

¹⁵⁶ Устав Републике Србије („Сл. Гласник РС“, бр. 98/2006)

¹⁵⁷ Кривични законик („Сл.гласник РС“ бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005, - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019)

¹⁵⁸ Кривични закон Републике Србије („Сл. Гласник РС“ бр. 16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 и 17/95-529, 44/98 од 08.12., 10/02 од 01.03.)

година“. На овај начин је у потпуности усклађена заштита малолетних лица са међународним стандардима у случају када се према њима поступа предузимањем радњи наведених у члану 388. КЗ РС. Следећа новина огледа се у поопштравању прописаних санкција за извршење радње трговине људима. За основни облик дела подигнута је доња граница са једне на две године казне затвора. У случају да извршењем радње наступи смрт оштећеног лица, доњи минимум је подигнут са пет на десет година казне затвора.

Законом о изменама и допунама Кривичног законика из 2009.године¹⁵⁹ уведене су нове измене у виду поопштравања казни затвора, као и у погледу увођења нових облика кривичног дела трговине људима. Код основног облика извршења дела доња граница подигнута је са две на три година казна затвора, док је горња граница повећана са десет на дванаест година казне затвора. Висина запређена казне поопштрена је и код тежих облика овог кривичног дела. У случају када је дело извршено према малолетном лицу, као и у случају наступања тешке телесне повреде, доња граница запређене казне затвора је повећана са три на пет година.¹⁶⁰

Након извршених измена и допуна Кривичног законика, коначно уређење кривичног дела трговина људима прописано је члановима 388, 389 и 390 овог законика у оквиру Главе 34, која носи назив „*Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом*“. Чланом 388. („*Трговина људима*“) Кривичног законика предвиђено је постојање више облика кривичног дела трговине људима.

Основни облик овог кривичног дела постоји када неко силом, претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима. Овакав вид извршења кривичног дела трговине људима представља његов основни облик за који је прописана казна затвора од три до дванаест година. Када је овако описано кривично дело извршено према малолетном

¹⁵⁹ Закон о изменама и допунама Кривичног законика („Сл.гласник РС“ бр. 72/09)

¹⁶⁰ „Заштита жртава и превенција трговине људима“, Заједнички програм UNHCR, UNODC и IOM за борбу против трговине људима у Србији, Београд, 2011., стр. 15

лицу, у случају да извршилац није приликом извршења дела употребио силу, претњу или неки други начин извршења предвиђен, та околност неће бити од значаја.

Други облик постоји када је дело учињено према малолетном лицу, у ком случају ће се извршилац дела казнити затвором у трајању од најмање пет година.

Трећи облик постоји уколико је извршењем првог или другог облика овог кривичног дела наступила тешка телесна повреда пунолетног лица, у ком случају је законом предвиђена казна затвора од пет до петнаест година. У случају да је наступила тешка телесна повреда малолетног лица извршењем трећег облика дела, предвиђена је казна затвора у трајању од најмање 5 година. Четврти облик дела постоји уколико је извршењем првог или трећег облика кривичног дела трговине људима наступила смрт једног или више лица, у ком случају се извршилац кривичног дела кажњава затвором од најмање десет година.

Пети облик постоји уколико је дело из чл. 388 ст. 1, ст. 2 и ст. 3 извршено од стране групе. За овај облик извршења кривичног дела предвиђена је казна затвора од најмање пет година. Шести облик постоји уколико је дело из чл. 388 ст. 1, ст. 2 и ст. 3 извршено од стране организоване криминалне групе, у ком случају је предвиђена казна затвора у трајању од најмање десет година.

Седми облик кривичног дела трговине људима постоји када неко зна или је могао знати да је лице жртва трговине људима, па искористи њен положај или другоме омогући искоришћавање њеног положаја ради експлоатације предвиђене основним обликом овог кривичног дела. За овај облик трговине људима Кривични законик предвиђа казну затвора од шест месеци до пет година. Последњи, осми облик извршења овог дела постоји ако је дело из чл. 388 ст. 8 учињено према лицу за које је учинилац знао или је могао знати да је малолетно. Кривични законик у овом случају предвиђа казну затвора од једне до осам година.

Новину представља и одредба чл. 388 ст. 10 КЗ РС према којој пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа не утиче на постојање кривичног дела из става 1, 2 и 6 овог члана.

Чланом 389. Кривичног законика инкриминисано је кривично дело трговина малолетним лицима ради усвојења. Основни облик овог кривичног дела постоји када неко одузме лице које није навршило шеснаест година ради његовог усвојења противно важећим прописима или када неко усвоји такво лице или посредује у таквом усвојењу или у том циљу купи, прода или преда друго лице које није навршило

шеснаест година или га превози, обезбеђује му смештај или га прикрива. За основни облик кривичног дела прописана је казна затвора од једне до пет година.

Ово кривично дело у Кривичном законнику егзистира у још два тежа облика. Први тежи облик овог кривичног дела постоји уколико је дело извршено од стране групе, у ком случају је предвиђена казна затвора у трајању од најмање три године. Други тежи облик постоји у случају када је дело извршено од стране организоване криминалне групе. За други тежи облик кривичног дела предвиђена је казна затвора у трајању од најмање пет година.

У члану 390. Кривичног законика предвиђена је забрана заснивања ропског односа и превоз лица у ропском односу. Основни облик овог кривичног дела постоји када неко, кршећи правила међународног права, стави другог у ропски или њему сличан однос или га држи у таквом односу, купи, прода, преда другом лицу или посредује у куповини, продаји или предаји оваквог лица или подстиче другог да прода своју слободу или слободу лица које издржава или о којем се стара. Извршење основног облика овог кривичног дела казниће се затвором од једне до десет година. Други основни облик овог кривичног дела постоји када се лица која се налазе у ропском или њему сличном односу превозе из једне земље у другу. За овај облик прописана је казна затвора од шест месеци до пет година. Тежи облик овог постоји уколико је неки од основних облика извршен према малолетном лицу, у ком случају је запређена казна затвора од пет до петнаест година.

2 Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица¹⁶¹

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица ступио је на снагу дана 01.01.2006.године. Трговина људима и трговина малолетним лицима ради усвојења у оквиру овог Закона увршћене су у његов трећи део који носи назив „*Посебне одредбе о заштити малолетних лица као оштећених у кривичном поступку*“.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у потпуности је усклађен са одредбама Конвенције о правим детета, Конвенције о заштити деце од сексуалне експлоатације и сексуалног злостављања, као

¹⁶¹ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Сл.гласник РС“, бр. 85/2005)

и са Прекиншким правилима. Један од основних захтева ових међународних прописа јесте да државе потписнице предузму одговарајуће мере како би судије, тужиоци и остали учесници поступка стекли додатна знања неопходна за поступање са малолетним лицима, нарочито оним који представљају жртве трговине људима, односно жртве сексуалног злостављања и злоупотребе.

У случају када се као оштећено лице, јави малолетно лице које је жртва трговине људима или жртва трговине малолетним лицима ради усвојења, кривични поступак се води пред већем за малолетнике којим председава судија који је стекао посебна знања из области права детета и кривично правне заштите малолетних лица.

Закон прописује да Веће, којим председава судија који је стекао посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица, суди пунолетним учиниоцима у закону таксативно наведених кривичних дела са елементима насиља, међу којима је и трговина људима и трговина малолетним лицима ради усвојења, у случају да се као оштећени јави малолетно лице. Поред већа, неопходно је да, сходно тексту Закона, посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица поседују и јавни тужилац који покреће поступак против пунолетног учиниоца кривичног трговина људима, односно трговина малолетним лицима ради усвојења, у оквиру којих се као жртве трговине јављају малолетна лица, судија за претходни поступак, који води истражни поступак, као и сви остали специјализовани службеници органа унутрашњих послова који учествују у истрази. Што се тиче потребних знања и вештина из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица жртва трговине људима, ова знања је потребно константно унапређивати и усавршавати. Лица која су стручно оспособљена за ушеће у кривичном поступку у коме се као оштећени јавља малолетно лице које је жртва трговине људима, морају се према њему опходити у складу са његовим психофизичким стањем, на који начин би се избегле штетне последице по развој и личност малолетника и како би се избегла секундарна виктимизација. Домен примене практичних знања и вештина не састоји се само у њиховој примени у току кривичног поступка на предметно кривично дело. Стручно оспособљено лице мора у току читавог поступка да води рачуна и да препозна да ли је малолетно лице, које је оштећено извршеним кривичним делом са елементима насиља, заправо потенцијална жртва трговине људима, тј. да ли извршено кривично дело представља само претходни корак у ланцу који, у крајњем, доводи да извршења кривичног дела трговине људима и виктимизације малолетног лица. За правилно препознавање индикатора неопходна су

знања о специфичностима трговине људима и нарочито о рањивим друштвеним групама и ризицима виктимизације.¹⁶²

Законске одредбе допуњује Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања који се ослања на УН Конвенцију о правима детета и као један од облика насиља препознаје и отмицу и трговину децом (чл. 35. Конвенције), као и Национални план акције за децу из 2004. године. Према Протоколу: *“комерцијална или друга експлоатација детета подразумева коришћење детета за рад или за друге активности, а у корист других особа.”* Ово обухвата рад деце и проституцију деце, киднаповање деце, продају деце у сврхе радне или сексуалне експлоатације, експлоататорско коришћење деце за порнографске представе и др. Протокол јасно истиче нужност превентивног реаговања, али и заштите која се обезбеђује по избегавању детета. У оба случаја истиче се неопходност добре сарадње између свих стручњака који раде са децом (из сфере здравства, образовања, социјалне заштите, полиције, правосуђа и др). Иначе, свака пријава која се заснива на сумњи о постојању трговине малолетним лицима треба да буде упућена центру за социјални рад који треба да организује службу за брзу процену и тријажу пријава, те се постара о предузимању одговарајућих мера. Протокол представља и фазе у процесу заштите детета (препознавање случајева, пријављивање надлежном органу, односно служби, процена ризика, стања и потреба детета и породице, планирање услуга и мера за заштиту детета). Овај протокол не садржи обавезу центра за социјални рад, који је кључни актер у заштити детета да о сумњи на трговину људима или о томе да је дете потенцијална жртва обавести Службу за координацију заштите жртава, што би било неопходно због укључивања детета и у друге програме заштите.

Дакле, у току трајања поступка за кривична дела у којима се као оштећени јавља малолетно лице жртва трговине људима, јавни тужилац, судија за претходни поступак и судије у већу дужне су да се према њему опходе у складу са његовим узрастом, својствима личности, образовањем и приликама у којима живи. Уколико је потребно извести доказ саслушањем оштећеног, предвиђено је да се малолетно лице у том својству може саслушати само два пута, ради његове заштите од секундарне виктимизације. Међутим, малолетни оштећени може се саслушати и више од два пута уколико је то потребно ради остварења сврхе кривичног поступка. Узимајући у обзир околности извршеног кривичног дела, као и личност малолетног оштећеног лица,

¹⁶² Заштита жртава и превенција трговине људима, Заједнички програм UNHCR, UNODC и ИОМ за борбу против трговине људима, Београд, 2011, стр.18;

судија може наредити да се саслушање оштећеног спроведе уз помоћ техничких средстава за пренос звука и слике, без присуства странака и других учесника поступка. Питања странке и други учесници у поступку оштећеном могу постављати само преко судије, психолога, педагога, социјалног радника или другог стручног лица. Такође, малолетно лице може бити саслушано и у свом стану или другој просторији, овлашћеној установи – организацији, стручно оспособљеној за испитивање малолетних лица. Ради заштите личности и развоја малолетног оштећеног, који се услед примарне виктимизације изазване извршеним кривичним делом, налази у посебном душевном стању, законом је забрањено вршити суочавање оштећеног и окривљеног.

Поред судије за претходни поступак, јавног тужиоца, председника већа и других специјализованих службеника и пуномоћник малолетног оштећеног лица мора поседовати стручна знања и вештине из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица. Уколико малолетни оштећени нема пуномоћника, председник надлежног суд је дужан да, решењем, из реда адвоката који су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица, постави малолетном оштећеном пуномоћника.

Међутим, правна помоћ је обезбеђена само током кривичног поступка што у пракси представља проблем имајући у виду да је за заштиту права детета често неопходно да се поред кривичног поступка предузме и грађанско правна заштита (поступци лишења родитељског права, вршења родитељског права и одржавања личних односа детета и родитеља у случају када се родитељи нађу у својству трговца сопственим дететом и сл.) као и да се постављени имовинско правни захтев оствари у грађанском поступку. Такође, Законом није прописана обавеза суда да одлучи о постављеном имовинско-правном захтеву у кривичном поступку па судови углавном оштећене упућују да да имовинско-правни захтев остваре у парничном поступку што може довести до секундарне виктимизације детета, те је неопходно унапредити законодавство и обезбедити да се о имовинско-правном захтеву одлучи током кривичног поступка.

Када се ради о малолетним оштећеним лицима – жртвама трговине људима, Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, предвиђена је хитност кривичног поступка.

Променама Законика о кривичном поступку које су извршене 2011.године уклоњена је функција истражног судије. Уместо раније функције истражног судије, за одлучивање у предистражном и истражном поступку основана је функција судије за

претходни поступак. У складу са тим, потребно је извршити измене Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, с обзиром да су истим дата овлашћења функцији која више не постоји. Ради адекватне примене овог Закона и, у складу са њим, пружања помоћи и заштите малолетним лицима жртвама трговине људима, потребно је исти уподобити у складу са изменама Законика о кривичном поступку.

3 Законик о кривичном поступку¹⁶³

Законик о кривичном поступку ступио је на снагу 06.октобра 2011.године, а почео са применом од 01.октобра 2013.године, изузев у поступцима за кривична дела за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности, у ком случају се примењује од 15.јануара 2012.године.

Трговина људима представља један од појавних облика организованог криминала. Сходно члану 2 став 1 тачка 34 ЗКП-а, организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника. Тачка 33 истог члана дефинише организовану криминалну групу као групу од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи.

Законик о кривичном поступку у својим одредбама не уводи појам жртве. Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима коју је наша држава ратификовала жртву дефинише као „*свако физичко лице које је постало предмет трговине људима*“. Потписивањем и ратификовањем овог међународног инструмента, Републике Србија је преузела обавезу да примењује одредбе Конвенције, те да с тим у вези, уведе у своје кривичнопроцесно законодавство и појам жртве. Дефиниција жртве коју даје Конвенција, најприближнија је дефиницији оштећеног коју прописује наш ЗКП и која гласи: „*Оштећени је лице чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено*“. Одредбама ЗКП-а сведок је дефинисан као свако лице које је вероватно да ће дати обавештења о кривичном делу, учиниоцу или о другим

¹⁶³ Законик о кривичном поступку (“Сл. Гласник РС“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019)

чињеницама које се утврђују у поступку. С тога, приликом тумачења одредби Законика о кривичном поступку, положај жртве трговине људима можемо подвести под „оштећено лице“ и „сведок“, а имајући у виду да се жртва јавља и као сведок у кривичном поступку.

Због својих психичких и физичких карактеристика, поједина лица можемо сврстати у категорију посебно осетљивих сведока. То су лица која су посебно трауматизована извршеним кривичним делом, лица којима је потребно другачије (деликатније) приступити. Овакав приступ, не само да спречава јављање секундарне виктимизације лица, већ доводи и до добијања бољег исказа с циљем квалитетнијег вођења самог кривичног поступка. Посебно осетљив сведок, сходно одребама ЗКП-а јесте *„сведок који је с обзиром на узраст, животно искуство, начин живота, пол, здравствено стање, природу, начин или последице извршеног кривичног дела, односно друге околности случаја посебно осетљив“*. У том случају, орган поступка може по службеној дужности или на захтев самих странака или сведока одредити статус посебно осетљивог сведока. На овај начин, законодавац оставља простор органу поступка да примени ове одредбе у ситуацији када исти сматра да је то нужно ради ефикаснијег вођења кривичног поступка.

Наведене одредбе потребно је применити и на жртве трговине људима, које се јављају као сведоци у кривичном поступку, имајући у виду тежину кривичног дела, посебно са аспекта кршења људских права и последица које дело оставља. Међутим, статус посебно осетљивог сведока обезбеђује се жртви када се она појављује као сведок, с тим да жртва трговине људима нема никаква посебна права када се јави у својству оштећеног. На овај начин пружена је непотпуна заштита жртава трговине људима.

У погледу суочавања посебно осетљивог сведока, Законик прописује да посебно осетљиви сведок не може бити суочен, осим ако то окривљени захтева, а орган поступка то дозволи, водећи рачуна о степену осетљивости сведока и правима одбране. Жртве трговине људима, услед суочења, вођење страхом због претрпљене тортуре, настоје да промене исказ који су претходно дале, на који начин може доћи и до окончања покретног поступка у корист окривљеног.

Закоником није изричито забрањено унакрсно саслушање посебно осетљивих сведока, те би се применом члана 98 став 3 Закона могло закључити да је унакрсно испитивање посебно осетљивих сведока (постављање питања која садрже обману, заснивају се на претпоставци да је сведок изјавио нешто што није изјавио и

постављање сугестивних питања) могуће на главном претресу уколико је сведока предложио тужилац, што је најчешће случај у пракси. Имајући у виду да би овакав начин испитивања оштећених лица, жртава трговине људима, лако могао довести до њихове трауматизације и секундарне виктимизације у поступку неопходно је да се у Законику у кривичном поступку јасно прецизира и искључи могућност унакрсног саслушања лица којима је додељен статус посебно осетљивих сведока.

Наредни степен заштите коју пружа Законик о кривичном поступку јесте статус заштићеног сведока. Кад су испуњени услови суд може жртви доделити статус заштићеног сведока на захтев јавног тужиоца, самог сведока или по службеној дужности уз примену једне или више мера. Услов је да постоје тачно одређене ситуације, а то су опасност по свој или живот њима блиског лица, здравље, слободу или имовину већег обима. Мере које се примењују везане су за искључење јавности са главног претреса и заштиту њене приватности тј. забрану откривања истоветности које се само изузетно могу предузети према окривљеном и браниоцу уколико је безбедност сведока у тој мери угрожена да такву меру оправдава. Такође и испитивање сведока тако да се не открије његова истоветности кроз промену изгледа сведока, промену гласа, испитивање путем техничких средстава за пренос и промену слике и звука. Сведок се потписује псеудонимом његови подаци су у запечаћеном омоту са назнаком „строго поверљиво“ који се чува код судије за предходни поступак. Међутим, апсурд овако одређене заштите огледа се у у члану 106 став 3 ЗКП-а који предвиђа да ће се истоветност заштићеног сведока која је била ускраћена, открити окривљеном и његовом браниоцу најкасније 15 дана пре почетка главног претреса.

Законодавство Републике Србије не садржи изричиту одредбу којом се поступајући органи обавезују да обезбеде да се избегне контакт између жртава и починилаца у просторијама суда или полиције нити одредбу којом би се обезбедило да жртва или сведок кривичног дела пре саслушања борави у посебним просторијама док не буде саслушан.

У погледу доказивања треба поменути да кад је у питању трговина људима могу се користити посебне доказне технике у сваком случају у коме се другачије не могу прикупити докази за кривично гоњење или је њихово прикупљање знатно отежано.

Чланом 161 Законика о кривичном поступку предвиђена је могућност предузимања посебних доказних радњи према лицу за које постоје основи сумње да је извршило неко кривично дело, уколико се на други начин не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано, односно према

лицу за које постоје основи сумње да припрема извршење неког кривичног дела, а околности указују да се на други начин кривично дело не би могло открити, спречити или доказати или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику опасност. Посебне доказне радње се могу предузимати у случају постојања основа сумње да је извршено, односно да се припрема извршење неког од кривичних дела таксативно наведених у члану 162 став 1 тачка 2 Законика о кривичном поступку. Међу овако наведеним кривичним делима, обухваћено је и кривично дело трговина људима.

Као посебне доказне радње, Законик наводи следеће: тајни надзор комуникације, тајно праћење и снимање, симуловани послови, рачунарско претраживање података, конторлисана испорука и прикривени иследник. Извођење наведених доказних радњи одређује се образложеном наредбом судије за претходни поступак, на претходно образложени предлог јавног тужиоца, осим у случају контролисане испоруке чије предузимање може бити одређено наредбом јавног тужиоца.

Кривично дело трговине људима може се доказивати тајним надзором разговора и комуникације осумњиченог, укључујући и различите врсте снимања. Тајни надзор комуникације, као посебна доказна радња може бити делотворна за откривање и доказивање кривичног дела трговине људима. Међутим, ефикасност ове радње мора бити усклађена са основним постулатима заштите права грађана на приватност. Тајни надзор комуникације, као и тајно праћење и снимање подразумева употребу уређаја за прислушкивање, снимање разговора, уређаја за снимање видео камером и сл. На овај начин могуће је обезбедити поуздане доказе о постојању кривичног дела трговине људима и кривице извршиоца. Међутим, предузимање ове радње захтева ангажовање великог броја људи и обимне технологије која ће бити коришћења у сврхе надзора комуникације и праћења и снимања. Поред откривања кривичног дела, на овај начин могу се открити и намере трговаца да изврше кривично дело трговине људима у будућности, те се у том смислу, на овај начин они могу предухитрити чиме би извршење трговине људима било спречено. Надзор и снимање телефонских разговора и других разговора или комуникација спроводи полиција, Безбедоносно-информативна агенција и Војно безбедоносна агенција.

Органи унутрашњих послова који учествују у предистражном и истражном поступку, у случају када се кривично дело трговине људима не може на неки други начин открити, спречити или доказати, или то захтева додатне потешкоће, могу пружати симуловане пословне услуге или закључивати симуловане послове, као што је

фиктивна куповина сексуалних услуга или самих жртава трговине људима, или могу ангажовати прикривене иследнике који ће се инфилтрирати у криминалну организовану групу која се бави трговином људима о чему ће сачинити документацију (текстуални, ауди, видео или електронски запис), која се касније са осталим доказима прослеђује јавном тужиоцу. Симуловани послови представљају један вид провокације на извршење кривичног дела трговине људима, међутим, с обзиром циљ склапања оваквих фингираних послова, исти се не може сматрати подстрекивањем на извршење кривичног дела.

Да би се благовремено открила организована криминална група која се бави трговином људима, као и да би се организатори, извршиови и саучесници гонили, потребно је инфилтрирање полицијског службеника у редове организованих криминалних група. Радња прикривеног иследника подразумева ангажовање службених лица за извршење тајних задатака, специјално обучених појединаца који ће симулирајући клијента, жртву или припадника организованој криминалној групи настојати да прикупе доказе о криминалном удруживању и деловању трговаца људима. Службено лице, са промењеним идентитетом, које се јави у улози лажног клијента може бити опремљен акустичким и оптичким уређајима којима ће документовати контакт са припадницима организоване криминалне групе, жртвом или другим клијентима, као и друге податке који су од значаја за утврђење кривице. Допринос прикривеног иследника у циљу сузбијања трговине људима може бити двојак. Најпре, подаци које је прикривени иследник прикупио, могу послужити као доказ у кривичном поступку. С друге стране, прикривени иследник може сведочити у поступку о чињеницама које је опазио у оквиру организоване криминалне групе.¹⁶⁴

Контролисана испорука представља посебну доказну радњу која се углавном користи ради пресецања илегалних канала промета наркотика. Међутим, имајући у виду транснационални карактер трговине људима, контролисана испорука може бити делотворна и у погледу откривања извршилаца овог кривичног дела. Органи унутрашњих послова овлашћени су и да спроводе контролисане испоруке којима се дозвољава да нелегалне или сумњиве пошиљке, односно излазак или улазак жртава трговине људима у територију једне или више држава под надзором њихових надлежних органа, а све у циљу спровођења истраге и идентификовања лица која су умешана у извршење кривичног дела трговине људима. Приликом предузимања ове

¹⁶⁴ Димитријевић, П., Корстић, М., Кнежевић, С. „Трговина људима – правна заштита у међународним и националним оквирима“, Ниш, 2011, стр. 196;

посебне доказне радње, потребно је успоставити одговарајућу сарадњу на међународном плану, у складу са одредбама 18, 19 и 20 Конвенције УН против транснационалног организованог криминала.

У погледу доказне радње рачунарског претраживања личних и других са њима повезаних података и њиховој електронској обради, она се може предузети у случају када постоје основи сумње да је учињено кривично дело организованог криминала, кривична дела против полне слободе или друга тешка кривична дела, под којима се подразумева и трговина људима и трговина децом ради усвојења. Ова радња састоји се у аутоматском претраживању већ похрањених личних и других података и њиховом поређењу са подацима који се односе на кривично дело трговине људима и лица која се могу довести у везу са извршењем овог кривичног дела, да би се на тај начин као могући осумњичени искључила лица у погледу којих не постоји вероватноћа да су повезана са трговином људима, а издвојила она лица у односу на која су прикупљени подаци из којих произилазе основи сумње.¹⁶⁵

Кривично дело трговине људима предствља скоро савршен облик испољавања организованог криминала. Ову криминалну делатност прати велика тајност, способност лаког прилагођавања новонасталим ситуацијама, као и константан развој нових појавних облика испољавања.

Пракса је показала да су подаци прибављени коришћењем посебних доказних радњи, нарочито мера надзора и снимања телефонских и других разговора или комуникације били од велике важности приликом откривања и доказивања кривичних дела организованог криминала (самим тим и трговине људима, као једног од појавних облика организованог криминалитета). Поред исказа сведока, наведене посебне доказне радње дале су најбоље резултате у борби против организованог криминала, како у свету, тако и на територији Републике Србије.

4 Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку¹⁶⁶

Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку ступио је на снагу 01.јануара 2006.године. Према члану 1 овог Закона, њиме се уређују услови и поступак за пружање заштите и помоћи учесницима у кривичном поступку и њима блиским

¹⁶⁵ Мијалковић, С. „Могућност обезбеђења доказа о организовању сексуалне експлоатације“, јун, 2006., стр. 25;

¹⁶⁶ Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку („Сл. Гласник РС“ бр. 85/2005)

лицима, који су услед давања исказа или обавештења значајних за доказивање у кривичном поступку изложени опасности по живот, здравље, физички интегритет, слободу или имовину.

Трговци људима спутавају и ограничавају жртве у погледу тражења адекватне помоћи и излаза из ситуације у којој се налазе. Међутим, још гори сценарио за саме трговце јесте сведочење жртве у покренутом кривичном поступку, те они на различите начине, коришћењем бруталних физичких и психолошких аката, као што су физичко малтретирање, злостављање, претње упућене жртвама или њима блиским лицима, а све у циљу застрашивања жртве, спречавају исте да сведоче о ономе што су и саме преживеле. У том случају, жртва, уплашена за свој живот и за живот својих ближњих, одустаје, односно одбија да сведочи о околностима које је иста доживела и које се односе на извршење трговине људима.

У оквиру Закона о програму заштите учесника у кривичном поступку предвиђена је примена следећих мера заштите:

1. Физичка заштита личности и имовине – Ова мера се састоји од спречавања противправног угрожавања живота, здравља, физичког интегритета, слободе или имовине заштићеног лица употребом физичко – техничких мера.
2. Промена пребивалишта или премештање у другу затворску установу – Мера промене пребивалишта састоји се од привременог или трајног пресељења заштићеног лица из места пребивалишта или боравишта у место које одреди Јединица за заштиту. Мера премештаја у другу затворску установу састоји се од упућивања заштићеног лица које је лишено слободе из заводске установе у којој се налази у заводску установу коју одреди Јединица за заштиту у договору са Министарством правде.
3. Прикривање идентитета и података о власништву – Ова мера састоји се од израде и употребе личне исправе или исправе о власништву заштићеног лица у којој су привремено измењени изворни подаци.
4. Промена идентитета – Ова мера састоји се од потпуне или делимичне измене личних података заштићеног лица, која некад подразумева и промену физичких карактеристика заштићеног лица.

Предвиђањем наведених мера заштите, а имајући у виду положај у ком се жртва налази и њено психичко стање, на овај начин омогућено је слободно сведочење жртве, уз гаранцију заштите жртве од секундарне виктимизације.

Уколико надлежни јавни тужилац или председник већа оцени да постоји непосредна опасност по живот, здравље, физички интегритет, слободу или имовину учесника кривичног поступка или њему блиског лица, има обавезу да обавести Јединицу за заштиту о потреби примене хитних мера. Руководилац Јединице за заштиту ће, уз пристанак учесника кривичног поступка или њему блиског лица, наредити примену одговарајуће хитне мере. Сагласност за малолетно лице, као и за лице које је потпуно лишено пословне способности даје законски заступник или старалац. Руководилац Јединице за заштиту је дужан да о примени хитних мера обавести председника Комисије, надлежног јавног тужиоца и председника већа.

Примена хитних мера траје све до доношења одлуке о укључивању лица у програм заштите. Ова одлука доноси се у виду решења. Решење о одређивању мере доноси Јединица за заштиту (када је реч о примени мере физичке заштите личности и имовине, промене пребивалишта, премештање у другу затворску установу, прикривање идентитета и података о власништву) или Комисија на предлог Јединице за заштиту (када је реч о примени мере промене идентитета).

5 Закон о странцима¹⁶⁷

Закон о странцима је почео са применом 01.априла 2009.године. Последња реформа Закона о странцима извршена је Законом о изменама и допунама Закона о странцима 29.априла 2019.године¹⁶⁸, у оквиру кога су одређене одредбе почеле са применом дана 07.05.2019.године, док је сам Закон ступио на снагу нешто касније, дана 01.01.2020.године.

Према Закону о странцима (чл. 3 ст. 1 тач. 24) посебно угрожена лица су особе са инвалидитетом, старија лица, труднице, самохрани родитељи малолетне деце, жртве мучења, силовања или неког другог облика тешког насиља (укључујући и насиље у породици и партнерским односима које може бити проузроковано полом, родом, сексуалном оријентацијом и родним идентитетом), жртве трговине људима, особе које се у својој земљи порекла суочавају са опасношћу од мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања због своје сексуалне оријентације или родног идентитета, малолетници и малолетници без пратње.

¹⁶⁷ Закон о странцима („Сл.гласник РС“ бр. 24/2018, 31/2019)

¹⁶⁸ Закон о изменама и допунама Закона о странцима („Сл.гласник РС“ бр. 31/2019)

Проблематика трговине људима у оквиру Закона о странцима обухваћена је члановима: 62 – „Привремени боравак странца за ког се претпоставља да је жртва трговине људима“, 63 – „Привремени борава за жртве трговине људима“ и 64 – „Престанак хуманитарног боравка и привременог боравка за жртве трговине људима“.

Уколико се у току трајања поступка идентификације странца јави претпоставка да је странац жртва трговине људима, надлежни државни орган за идентификацију и координацију заштите жртава трговине људима дужан је да изврши процену стања и потреба жртве, као и њену идентификацију, те да о покретању поступка за давање дозволе за привремени боравак странца за ког се претпоставља да је жртва трговине људима обавести Министарство унутрашњих послова. Привремени боравак странцу за ког се претпоставља да је жртва трговине људима одобрава се у трајању од највише 90 дана. У датом периоду, страном лицу се омогућава опоравак и елиминисање могућег даљег утицаја извршиоца кривичног дела на жртву, као и могућност да на самостално донесе одлуку о даљој сарадњи са надлежним органом за идентификацију и координацију заштите жртава трговине људима, судом, тужилаштвом или полицијом. У периоду одобреном за привремени боравак, надлежни орган за идентификацију и координацију заштите жртава трговине људима координира заштитом жртве у сарадњи са другим надлежним институцијама, установама и организацијама, обезбеђује сигурност и заштиту, прикаладан и сигуран смештај, психолошку и материјалну помоћ, приступ хитној медицинској заштити, приступ образовању за малолетнике, саветовање, информисање о његовим законским правима и правима која су му доступна, и то на језику коју страна лице разуме. Уколико је реч о малолетном лицу које нема пратњу родитеља, старатеља или законског заступника, надлежни орган је дужан да, најпре, утврди да ли се на територији Републике Србије налази његова породице, у циљу спајања малолетника са породицом. Надлежни орган ће извршити спајање са породицом уколико је то у најбољем интересу малолетног лица. У супротном, спајање се неће извршити, нарочито уколико постоји сумња да је породица жртве умешана у извршење кривичног дела трговине људима. У том случају, малолетном лицу ће се, у складу са законом, поставити старатељ (чл. 62).

Уколико се у поступку идентификације странаца утврди да је одређено лице жртва трговине људима, као и да је слободном вољом донело одлуку о даљој сарадњи са надлежним државним органом за идентификацију и координацију заштите жртава трговине људима, наведени орган је дужан да у форми стручног мишљења о томе

обавести Министарство унутрашњих послова. Жртвама трговине људима (без обзира на узраст) биће одобрен привремени боравак ако је то нужно ради његове заштите, опоправка и осигурања безбедности или уколико суд, тужилаштво или полиција сматрају да је његово присуство неопходно због сарадње у кривичном поступку. Привремени боравак страног лица које се јавља као жртва трговине људима одобрава се на период од годину дана, уз могућност продужавања трајања боравка. Лице коме је одобрен боравак на територији Републике Србије омогућен је приступ тржишту рада, стручном усавршавању и образовању. Уколико лице нема довољно материјалних средстава за неопходно лечење, надлежни државни орган за идентификацију и координацију заштите жртава трговине људима је дужан да му, у сарадњи са другим надлежним органима, обезбеди неопходну медицинску негу и другу неопходну помоћ (чл. 63).

Привремени боравак жртава трговине људима престаје када престану околности због којих је сам боравак и одобрен или уколико то захтевају разлози заштите безбедности Републике Србије или њених грађана. Поред тога, привремени боравак странца жртава трговине људима престаје и услед следећих околности:

- Ако је странац коме је одобрен привремени боравак активно, добровољно и иницијативно обновио контакте са лицима осумњиченим да су починили кривично дело из области трговине људима и ирегуларних миграција, односно ако се утврди да је пријава ових кривичних дела лажна или неоснована;
- Ако је странац коме је одобрен привремени боравак престао да сарађује или се у процесу сарадње служи преварама;
- Када правосудни органи одлуче да обуставе поступак.

6 Закон о азилу и привременој заштити¹⁶⁹

Закон о азилу и привременој заштити ступио је на снагу 03.јуна 2018.године. Како лица која се јављају као тражиоци азила представљају потенцијалне жртве трговине људима, то овај Закон тежи, у одређеним својим одредбама, пружању адекватне и благовремене помоћи и њиховој заштити од потенцијалне виктимизације.

¹⁶⁹ Закон о азилу и привременој заштити (“Сл.гласник РС“ бр. 24/2018)

Закон о азилу и привременој заштити не помиње експлицитно жртве трговине људима и њихов положај у својству тражиоца азила, већ то чини на посредан начин.

Најпре, одредбом члана 6 Закона утврђена је забрана протеривања или враћања на територију лица где би његов живот или слобода били угрожени због његове расе, пола, језика, вероисповести, националне припадности, припадности одређеној друштвеној групи или политичког уверења, с тим што ова забрана неће важити у случају лица за које се основано може сматрати дас угрожава безбедност Републике Србије или које је правоснажном пресудом осуђено за кривично дело за које се према законодавству Републике Србије може изрећи казна затвора у трајању од пет година или тежа казна, због чега то лице представља опасност за јавни поредак. Међутим, изузетак од наведеног правила представља одредба којом се забрањује протеривање или враћање лица против његове воље на територију на којој постоји ризик да ће бити подвргнуто мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Ова одредба закона се може тумачити и као интенција законодавца да лица која су једном била жртве мучења, нечовечног и понижавајућег поступања и кажњавања, као што су жртве трговине људима, заштите од поновне виктимизације (ревиктимизације). Наведени изузетак се може применити на случајеве трговине људима, с обзиром на карактеристике које одликују то кривично дело.

У току поступка одлучивања о поднетом захтеву за азил, надлежни државни орган обавезан је да води рачуна о својствима тражиоца азила и његовом стању, а имајући у виду да се том приликом могу наћи и лица која представљају жртве трговине људима.

7 Закон о републичким административним таксама¹⁷⁰

Законом о републичким административним таксама уређује се висина републичких административних такси за услуге обухваћене посебном главом Закона под називом „Тарифа републичких административних такси“. На иницијативу Међународне организације за миграције, променама Закона укинута је плаћање такси

¹⁷⁰ Закон о републичким административним таксама („Сл. Гласник РС“ бр. 43/2003, 51/2003 – испр., 61/2005 – др.закон 5/2009, 54/2009, 50/2011, 70/2011 – усклађени дин. изн., 55/2012 – усклађени дин. изн., 93/2012, 47/2013 – усклађени дин. изн., 65/2013 – др.закон, 57/2014 – усклађени дин. изн., 45/2015 – усклађени дин. изн., 83/2015, 112/2015, 50/2016 – усклађени дин. изн., 61/2017 – усклађени дин. изн., 113/2017, 3/2018 – испр. 50/2018 – усклађени дин. изн., 95/2018, 38/2019 – усклађени дин. изн., 86/2019, 90/2019 – испр. и 98/2020 – усклађени дин. изн.).

за одобрење привременог боравка за жртве трговине људима, односно плаћање такси за одобрење привременог боравка странца за ког се претпоставља да је жртва трговине људима. Оваква одредба представља олакшицу, најпре, за саме жртве, које углавном немају довољно материјалних средстава да задовоље ни најосновније егзистенцијалне потребе, а, потом, и за организације које се баве заштитом жртава трговине људима.

8 Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији¹⁷¹

Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији усвојена је у децембру 2006.године. Овај документ израђен је у складу са Смерницама за националне планове акције Пакта стабилности и у складу са Програмом за израду и реализацију свеобухватног националног одговора на проблем трговине људима и најбоље праксе у региону, припремљеног од стране Међународног центра за развој миграционе политике. Стратегија је донета у циљу суочавања са проблемом трговине људима кроз примену адекватних мера, као и проблемом упућивања жртава трговине људима и пружања благовремене и адекватне помоћи.

Сходно Стратегији, циљеви Републике Србије у борби против трговине људима груписани су у пет области: институционални оквир, превенција, заштита и реинтеграција жртава, међународна сарадња и праћење и евалуација резултата.

Као вид унапређења Националног механизма за идентификацију, помоћ и заштиту жртава трговине људима, Стратегија набраја следеће кораке:

- Формализовање механизма сарадње владиних, невладиних и међународних актера у борби против трговине људима на локалном, регионалном и међународном нивоу, и то закључивањем протокола о сарадњи којиме ће бити јасно дефинисане улоге и одговорности појединих актера;
- Континуирани преглед активности свих актера укључених у идентификацију жртава;
- Континуирани преглед свих актера укључених у пружање помоћи и заштите жртава;
- Планирање средстава у буџету Републике Србије за подршку реализацији активности у борби против трговине људима и заштите

¹⁷¹ Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији („Сл.гласник РС“ бр. 111/2006)

жртава, с тим што је од посебног значаја обезбеђивање средстава у буџету за континуирану подршку склоништима за жртве трговине људима.

Када говоримо о актерима у борби против трговине људима, битно је истаћи да је реч о свим лицима која долазе или би могла доћи у први контакт са жртвом, као што су службеници система социјалне заштите, службеници судства, тужилаштва, полиције, инспектори рада, просветни радници, здравствени радници итд.

Обучавање и стручно усавршавање актера који долазе у контакт са жртвом трговине људима, у циљу што боље идентификације, пружања помоћи и заштите, сходно Стратегији, треба извршити на следећи начин:

- Усавршавањем стручњака који могу доћи у први контакт са жртвама трговине људима, нарочито радније социјалне заштите, здравствених радника, радника полиције, просветних радника итд.
- Усавршавањем стручњака који раде на спровођењу закона, као што су представници судства, тужилаштва, полиције итд.
- Усавршавањем владиних и невладиних стручњака који раде на пружању директне помоћи жртвама;

У погледу помоћи, заштите и реинтеграције жртава, Стратегија најпре указује на потребу унапређења способности владиних и невладиних организација да идентификују жртве. Организације које делују у циљу пружања помоћи и заштите жртава трговине људима, морају бити оспособљене да препознају евентуалне жртве трговине људима и пре самог процеса идентификације. Што се тиче мера у погледу спречавања секундарне виктимизације, истиче се да је у том циљу потребно доследно поштовати људска права жртава, те примењивати међународне стандарде заштите људских права у борби против трговине људима, унапредити постојеће прописе у циљу што ефикасније заштите жртава трговине људима, као и омогућити ефикасно обештећење за жртве. Сврха дугорочног програма заштите и реинтеграције жртава јесте пружање психосоцијалне помоћи, омогућавање наставка школовања, професионалног усавршавања, проналажења одговарајућег смештаја и проналажење могућности за добијање месечне надокнаде у процесу реинтеграције. У погледу побољшања међународне сарадње у правцу кривичног гоњења извршилаца кривичног дела трговине људима, Стратегија предвиђа следеће мере:

- Потписивање и спровођење одговарајућих правних инструмената за заједничко признавање доказа и заједничке истраге уз сарадњу

тужилаштава, полиције и судства, укључујући и сарадњу са Интерполом, Еурополом, SECI центром, SEEPAG-ом и другим организацијама;

- Побољшање система размене података са другим земљама;
- Убрзање поступка правне помоћи;
- Спровођење свеобухватне финансијске истраге у циљу проналажења и одузимања користи стечене извршењем кривичног дела трговине удима и сродник кривичних дела са елементима експлоатације људи.

Стратешки субјекти за борбу против трговине људима предвиђени овим актом јесу: Влада Републике Србије, Савет за борбу против трговине људима, Републички тим за борбу против трговине људима, Координатор за борбу против трговине људима и Саветодавно тело Републичког тима за борбу против трговине људима.

V ИСТРАЖИВАЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

1 Опис истраживања

Трговина људима представља једну од најуноснијих облика организованог криминала и постоји у случају када неко силом, претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима.

Као један од главних узрока трговине људима јавља се сиромаштво. Лица, услед немогућности да задовоље егзистенцијалне потребе, лошег економског статуса, преживљавања на маргини друштвеног и економског живота, крећу у потрагу за бољим животом и економским благостањем које им је обећано од стране трговаца. На тај начин иста бивају регрутована и постају жртве трговине људима.

На територији Републике Србије не постоји јединствена база података о трговини људима. Утврђивање учесталости појаве трговине људима, као и карактеристика овог кривичног дела од значаја је за свобухватно разумевање самог феномена. Међутим, приступ овим подацима је доста отежан. Првенствено, веома мали број жртава се усуђује да се за помоћ и заштиту обрати надлежним државним органима и другим организацијама које пружају ову врсту помоћи. Већина организација које се баве овом проблематиком дају различите податке о појави феномена трговине људима.

2 Предмет и циљ истраживања

Предмет истраживања у најширем смислу представља истраживање феномена трговине људима. Због тешког откривања трговине људима узрокованог променљивим обрасцима извршења овог кривичног дела, огромна је тамна бројка ове врсте

криминалитета, те се не могу са сигурношћу прибавити тачни подаци о броју извршених кривичних дела, његових облика, као ни броју жртава трговине људима.

Циљ истраживања јесте долажење до података о учесталости и обиму појаве трговине људима на територији Републике Србије. На основу прикупљених података добија се целовитија слика рада државних органа и реакције друштва кроз примену позитивноправних прописа којима је регулисано спречавање, сузбијање и кажњавање кривичног дела трговине људима.

Пажња аутора дела кроз спроведено истраживање посебно је усмерена на број поднетих кривичних пријава и полну структуру лица која се јављају као учиниоци кривичног дела трговине људима, број пресуђених случајева и врсту одлуке која је донета, врсту и висину изречених кривичних санкција у складу са важећим прописима, као и на број лица која се јављају као жртве (оштећени) трговине људима према полу и годинама живота.

3 Метод истраживања

Тренутно у свету, па и код нас, влада пандемија вируса Covid-19. У односу на конкретну ситуацију, ограничен је, а у неким случајевима и онемогућен приступ јавним установама. С тим у вези, приликом спровођења истраживања аутор је применио метод анализе садржаја. Примењен је и компаративни метод, кроз преглед број поднетих кривичних пријава на територији Републике Србије, подигнутих оптужница/оптужних предлога и исхода кривичних поступака у складу са врстом одлуке која је донета.

4 Просторни и временски оквир истраживања

У оквиру овако постављеног предмета истраживања, пажња је усмерена на учесталост и обим појаве трговине људима на територији Републике Србије (укључујући аутономну покрајину Војводину) у периоду од 2009.године до 2018.године.

5 Хипотезе проверене истраживањем

Сprovedеним истраживањем потврђене су следеће хипотезе:

1. Мушкарци се најчешће јављају у улози извршиоца кривичног дела трговине људима;
2. Жене се најчешће јављају у улози жртве трговине људима;
3. Најчешћи узроци трговине људима јесу узроци социјалне и економске природе;
4. Пунолетна лица најчешће врше кривично дело трговине људима.
5. Чешће се као жртве трговине људима јављају пунолетна лица.

6 Анализа података добијених истраживањем

У овом делу рада, аутор ће приказати анализу података добијених на основу спроведеног истраживања у погледу броја поднетих кривичних пријава, броја подигнутих оптужница, односно оптужних предлога по поднетим кривичним пријавамаа, броја пресуђених предмета према врсти одлуке и висини кривичне санкције, као и у часатлост појаве извршилаца и жртава кривичног дела трговине људима с обзиром на пол и узраст.

6.1 Поднете пријаве кривичног дела трговине људима у периоду од 2009.године до 2018.године

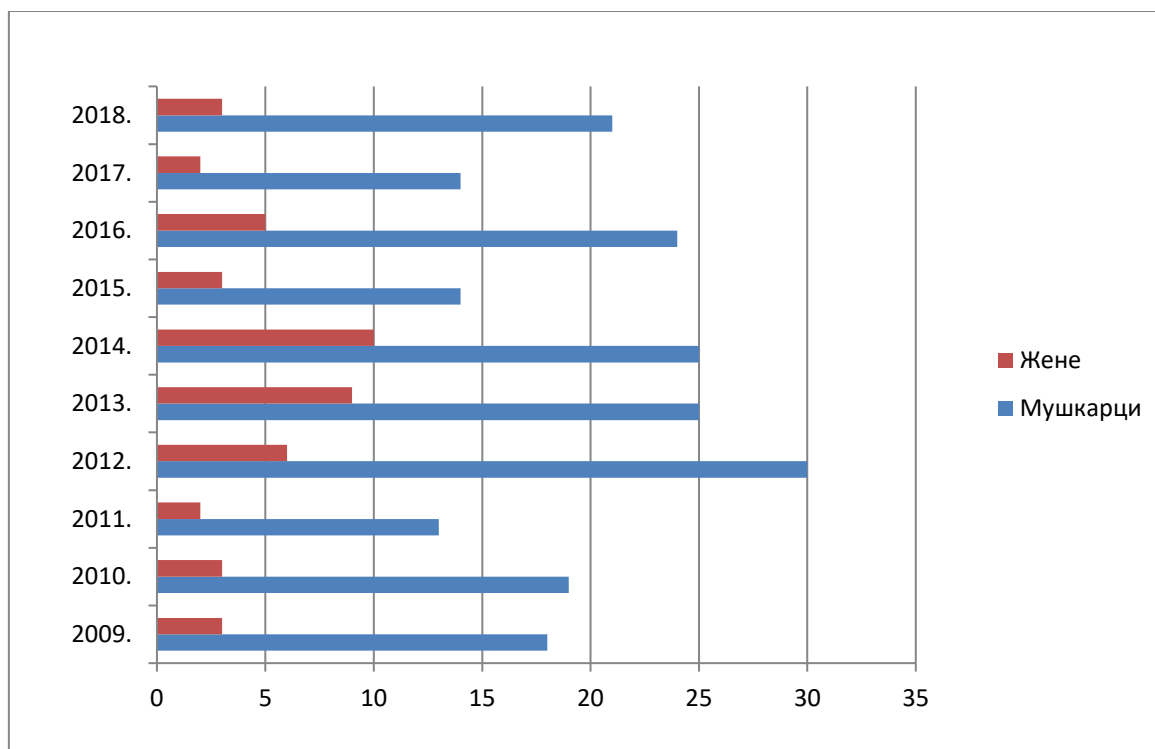

Табела 1: Подаци о броју поднетих кривичних пријава за кривично дело трговине људима у периоду од 2009.-2018.године.

Табела 1 садржи податке о укупном броју поднетих пријава за кривично дело трговина људима. Према подацима Републичког завода за статистику, трговина људима је у укупном броју у периоду од 2009.године до 2018.године пријављена у 337

случајева. У чак 268 случајева као учиниоци дела јављају се мушкарци, док су у 69 случајева учиниоци жене. Од наведеног броја, кривична пријава је одбачена у 32 случајева, док је у 278 подигнута оптужница, односно оптужни предлог. У 13 случајева истрага је обустављена због недостатка доказа или околности да се не ради о кривичном делу, док је истрага спроведена у 262 случаја.

6.2 Подаци о оптуженим лицима према полу и врсти одлуке

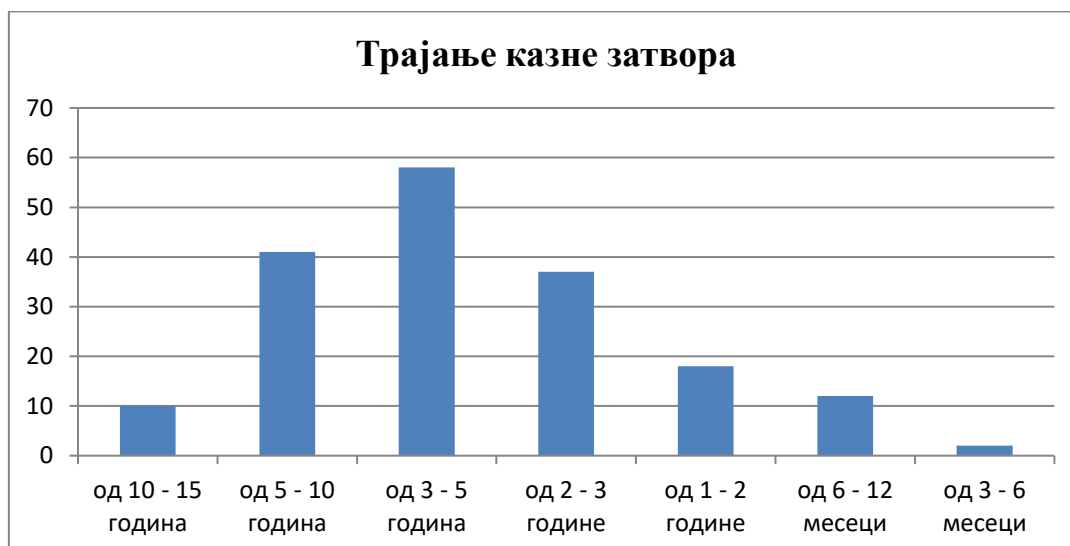
Табела 2: Подаци о броју осумњичених за извршење кривичног дела трговине људима по полу.

У Табели 2 приказан је број осумњичених за извршење кривичног дела трговина људима с обзиром на пол. Од укупно 256 осумњичених, 210 њих су мушкарци, док жене чине осталих 46. У односу на природу одлуке, у 176 случајева осумњичени је проглашен кривим, док су у 65 случајева осумњичени ослобођени оптужбе. У преосталих 15 случајева, оптужба је одбијена.

6.3 Подаци о врсти и висини изречених кривичних санкција

Табела 3: Подаци о врсти изречених кривичних санкција.

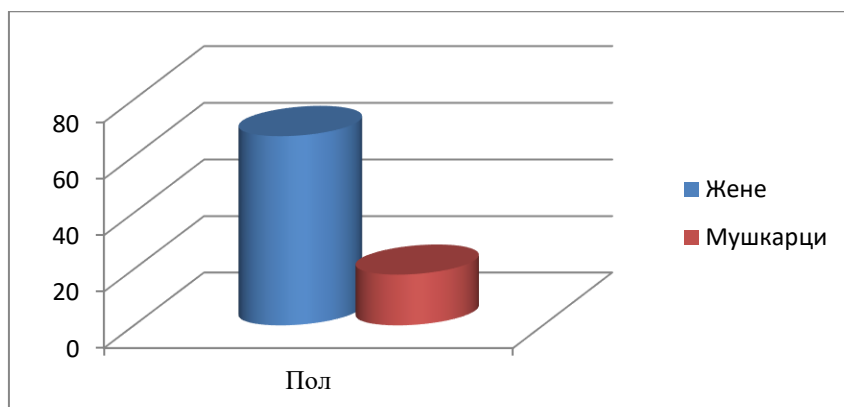

Табела 4: Подаци о висини изречене казне затвора

У Табели 3 приказане су врсте кривичних санкције које су изречене за извршено дело трговине људима. У највећем броју случајева (179) изречена је казна затвора. С тим у вези, у Табели 4 приказан је број случајева у зависности од висине изречене казне затвора.

Што се тиче броја осуђених лица према полу, у складу са подацима Републичког завода за статистику, у 160 случајева се као осуђена лица јављају мушкарци, док су жене осуђене у само 31 случају.

6.4 Подаци о оштећеним лицима према полу и узрасту

Табела 5: Подаци о оштећеним лицима с обзиром на пол.

Табела 6: Подаци о оштећеним лицима с обзиром на узраст.

У Табели 5 приказани су подаци о оштећеним лицима с обзиром на пол. Увидом у табелу можемо закључити да се у већем броју као жртве трговине људима јављају жене у односу на мушкарце.

С друге стране, у Табели 6 приказани су подаци о узрасту оштећених лица. Из наведене табеле уочавамо да се у најмањем броју као оштећени јављају лица испод 14 година старости, док се старији малолетници (од 14 до 18 година старости) и пунолетна лица (лица која су навршила 18 година) у скоро истом броју јављају као жртве трговине људима.

Закључак

Трговина људима може се посматрати с не само са кривичноправног аспекта, већ и са економског, социјалног, психолошког, виктимолошког и сл. Трговина људима је глобални проблем који захвата све земље света. Не постоји држава која није дотакнута проблемом трговине људима. Трговина људима представља један од облика организованог криминала, поред трговине наркотицима и илегалне трговине оружјем. Сматра се да се преко 40 милиона људи тренутно налази у ропском односу. Као једна од најпрофитабилнијих криминалних делатности, чија зарада прелази и по 100.000.000.000 долара на годишњем нивоу, организоване криминалне групе које се баве овом илегалном активношћу, вођене профитом који им она доноси, исти касније користе у сврхе финансирања организованог криминала, тероризма, корупције и сл.

Глобализацијски процес омогућава константан напредак друштва. Међутим, парадоксално томе, овај процес потпомаже и брзу експанзију, не само трговине људима, већ и других облика организованог криминала и других недозвољених понашања. Неке од главних карактеристика трговине људима јесу лако прилагођавање новонасталим ситуацијама и слојевитост феномена, а имајући у виду нарочито константан напредак и развој технологије. Како трговина људима настоји да се и даље рапидно развија и шири, развијају се и њени нови облици. С обзиром да се ради о скоро савршеном злочину код кога је сваки корак прорачунат и добро осмишљен, овој врсти организованог криминала је јако тешко ући у траг.

Етиолошки посматрано, главне узроке који доводе до појаве трговине људима (како на микро, тако и на макро нивоу) можемо сврстати у две категорије: економски и социјални. У складу са тим, државе би требало да донесу сигурна решења, предузму одговарајуће мере и спроводе програме социјалне и економске политике у циљу спречавања даљег јављања, односно, превасходно, смањења обима појаве ових фактора. У том смислу, треба се угледати на најбољу праксу држава које су успеле да елиминишу негативне ефекте социо-економских фактора.

Такође, потребно је и подизање, како колективне, тако и индивидуалне свести појединаца. Један од проблема правилног сагледавања трговине женама јесте и улога медија, који трговину људима представљају на неадекватан начин јавности. Када говоримо о трговини људима на територији Републике Србије, свакако морамо узети у обзир и менталитет народа. Кроз слику коју о жртвама трговине људима стварају

појединци на основу медија (о чему је већ било речи у раду), као и кроз схватања и устаљени менталитет народа, жртвама трговине људима приписују се различити епитети којима се минимализује значај овог дела. Потребно је, у том циљу, указати људима на тежину околности у којима се налазе виктимизирани особе, као и на озбиљност последица које произилазе из једне такве ситуације. С једне стране, као жртве трговине људима углавном се јављају најугроженија, најсиромашнија лица која се налази на маргини живота, те им полиција не даје адекватан кредибилитет, док, с друге стране, жртве одлучују да се не обрате за помоћ надлежним органима због страха од протеривања и враћања у своју државу, где ће бити омаловажавани и осуђени од стране друштва за оно што им се догодило. Друштво на експлоатисане особе не гледа као на жртве трговине људима, већ исте осуђује уз објашњење да су оне саме пристале на такав вид „посла“. Због оваквог погледа на жртве, исте се не усуђују да се поново врате у околину у коју су живеле пре врбовања и експлоатисања, те се, избегавајући осуде друштва, одлучују да остану у положају у ком се тренутно налазе и не затраже помоћ и заштиту. У том циљу је потребно превазићи предрасуде које постоје о жртвама трговине људима – да су оне то, заправо, и желеле.

За спречавање и сузбијање трговине људима значајна су три основна корака. Први корак спроводи сам законодавац доношењем правног оквира на основу ког ће бити препознате радње извршења кривичног дела трговине људима и пружена помоћ и заштита жртвама. Други корак спроводе органи Министарства унутрашњих послова, преваходно полицијски органи који ће непосредно препознати постојање овог облика организованог криминала, предузети одговарајуће радње и у сарадњи са домаћим и иностраним органима прикупити доказе за кривично гоњење и санкционисање извршилаца – трговаца људима. Трећи корак подрзумева ефикасан рад правосудних органа у погледу процесуирања и изрицања адекватних кривичних санкције учиниоцима.

ЛИТЕРАТУРА

Домаћи извори:

1. АСТРА, “Трговина људима у сврху радне експлоатације, Београд, јул 2018;
2. АСТРА, „Трговина женама, Асоцијација за женску иницијативу“, Београд, 2001;
3. Бабовић, Б. „Кријумчарење људи: кријумчарење жена и деце“, Београд, 2001;
4. Бјелајац Ж., „Трговина људима – узроци и последице“, Београд, 2005;
5. Брковић Р., Ударевић Б. „Начело слободе кретања радника у Европској унији“, Правни живот, Београд, бр. 10/200;
6. Вукадиновић Р. „Начело слободе кретања у Европској економској заједници“, Право и привреда, Београд, бр. 7-8/93;
7. Вучковић Шаховић Н., “Експлоатација деце с посебним освртом на Факултативни протокол уз Конвенцију о правим детета о продаји деце, децјој проституцији и децјој порнографији“, Центар за права детета, Београд, 2006;
8. Грујић, М. „Експлоатација жртава трговине људима“, Правне теме, година 2, број 3;
9. Дејановић, В. „Трговина децом у Србији: претња и реалност“, Центар за права детета, Београд, 2006;
10. Димитријевић П., Костић М., Кнежевић С., „Трговина људима – правна заштита у међународним и националним оквирима“, Ниш, 2011;
11. „Заштита жртава и превенција трговине људима“, Заједнички програм UNHCR, UNODC и ИОМ за борбу против трговине људима у Србији, Београд, 2011;
12. „Извештај о спровођењу Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима за Србију“, ГРЕТА, Група експерата за сузбијање трговине људима, 2018.,
13. Јовановић, С., “Конкурентност жена са децом на тржишту рада“, Глас разлике, Београд, 2002;
14. Јокановић, Е., Мартиновски, Ж., Анђелковић, М., Вуксановић, Т. „Трговина људима – наш одговор: Приручник за вршњачку едукацију“, Друштво Црвеног крста Србије и Црне Горе;
15. „Кријумчарење људи“ Центар за унапређивање правних студија, Центар за правна питања, 2001, Београд;
16. „Lefo-Latin American Emigrated Women in Austria“, Аустријска NVO која пружа подршку и едукацију женама мигранткињама у Аустрији. Преузето из – Астра, „Трговина женама - шриручник за новинаре“, 2003, Београд;
17. Мијалковић, С. „Видови и облици трговине људима“, Београд, мај 2005;
18. Мијалковић, С. „Видови и облици трговине људима“, Полицијска академија, Београд, 2005;
19. Мијалковић, С. „Могућност обезбеђења доказа о организовању сексуалне експлоатације“, јун, 2006. године;
20. Мијалковић, С. „Трговина људима као облик организованог криминала – основна феноменолошка обележја“, Полицијска академија, Београд, 2006;
21. Мијалковић, С., Маринковић, Д. „Криминалистичка метода доказивања кривичног дела трговина људима“, Криминалистичко.полицијска академија Београд, Београд, 2010;

22. Миладиновић Стефановић, Д. „Криминализација принудног закључења брака – искуства појединих европских земаља“, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2018;
23. Милановић Л., Лајовић Б., Барјактаровић Д., Радосављевић Б. „Приручник за образовни систем: Заштита ученика од трговине људима“, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Центар за заштиту жртава трговине људима и УНИТАС фонд, Београд, 2016;
24. Мисија OSCE-а у Босни и Херцеговини „Трговина људима у сврху радне експлоатације“ – Референтни материјал с освртом на Босну и Херцеговину, Сарајево, јул 2011;
25. Михаић, Б. „Преглед досадашњих истраживања о трговини женама и децом“, Београд, 2003;
26. NGO Praxis, „Стоп децим браковима“, Београд, 2017;
27. Николић Ристановић, В. „Трговин људима у Србији: између моралне панике и друштвене стратегије“, Београд, 2005;
28. Николић-Ристановић В., „Трговина мушкарцима у Србији“, Виктимолошко друштво Србије (ВДС), Београд, 2009;
29. Николић-Ристановић, В. „Породично насиље у Србији“, Београд, 2002;
30. Општи преглед психолошке подршке и услуга пружених жртвама трговине људима, ИОМ Косово, 2003;
31. Прича жене жртве трговине, радио драма, ИОМ/Siobhan Cleary/, страна 11;
32. Радовић Н., „Трговина женама и децом у циљу сексуалне експлоатације“, Криминалистичко – полицијска академија, Београд, број 3, 2007;
33. Ристановић, В., Ћопић, С., Миливојевић, С., Патић, Б., Михаић, Б., „Трговина људима у Србији“, Виктимолошко друштво Србије (ВДС), Београд, 2004;
34. Савез удружења правника Југославије, „Људске слободе и права“, Београд, 1968
35. „Сиромаштво и реформе финансијске подршке“, CLSD-а и Министарство за социјална питања Републике Србије;
36. Стајић, Љ., Луткић, Т., „Трговина људима – правно-безбедносни аспекти“, Правни факултет у Новом Саду, Правна клиника за борбу против трговине људима, Нови Сад, 2012;
37. Стокић В., „Трговина људима под маском традиције: Девојчице продају за 400 КМ“, БиХ, 2015;
38. Темида, „Часопис о виктимизацији, људским правима и роду“, бр. 4, Виктимолошко друштво Србије, Београд, 2011;
39. Теофиловић Н., Радовић Н. „Сузбијање криминала и европске интеграције: Осврт на процес реализације трговине људима“, Београд, 2010;
40. Томић М., „Жене жртве трфикинга“, Београд, 2012;
41. „Трговина људима и кријумчарење миграната“, Смернице за међународну сарадњу, Канцеларија Уједињених нација за борбу против дроге и криминала (UNODC);
42. „Трговина људима у Србији“ Виктимолошко друштво Србије (ВДС) и Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), Београд, 2004;
43. „Трговина женама – Приручник за новинаре“, Астра, Београд, 2003;
44. Ћопић С. „Путеви трговине људима у Европи и позиција Србије на њима“, Темида, Београд, децембар.2008;
45. Ћопић С. „Путеви трговине људима у Европи и позиција Србије на њима“, Темида, Београд, децембар.2008;

46. Ђоровић, Е. „Кривично дело принудног закључења брака из члана 187а Кривичног законика Србије“, Департман за правне науке, Државни универзитет у Новом Пазару, Нови Пазар, 2018;
47. Ђосић, Н., „Трговина људима – кривичноправни аспект“, дипломски рад, Факултет безбедности универзитета у Београду, Београд;
48. Уљанов, С., Ивановић, З. „Сексуална експлоатација деце са аспекта упоредноправне анализе међународне сарадње у криминалистичким истрагама“, година 8, број 29-30;
49. Цмиљанић, Б. „Трговина људима у светлу међународног права и прописа Републике Србије“, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд;
50. „ССА“ Заједничка процена ситуације у земји за Србију и Црну Гору, система УН; 2003;

Страни извори:

1. Dr. Nieboer H. J. „Slavery: As an industrial system (ethnological research)“, друго ревидирано издање, Филадельфија, 1909, Глава 1;
2. Dr. Nieboer H. J. „Slavery: As an industrial system (ethnological research)“, друго ревидирано издање, Филадельфија, 1909, Глава 5.;
3. Europol „Crime Assessment – Trafficking of human Beings into the European Union“, октобар 2001;
4. Goring D. „The History of Slave Marriage in the United States, Louisian State University Law Center, Jurnal Articles 2006. Стр. 299;
5. Integration of human rights of women and the gender perspective, Violence Against Women , Report od the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, on trafficking in women’s migration and violence against women, submitted in accordance with Commision on Human Rights Resolution 1997/44, UN Economic and Social Council, 2000.година;
6. International Labor Office (ILO) 2014, Profits and poverty: the economics of forced labor, Geneva: International Labor Organization (ILO);
7. Jawkes, Y. „Media and Crime“, Лондон, 2004;
8. Jordan A. „Slavery, Forced Labor, Debt Bondage and Human Trafficking: From conceptional confusion to targeted solutions“, Program of Human Trafficking and Forced Labor, Washington College od Law: Center for Human Rights & Humanitarian Law, фебруар 2011;
9. Limanowska, B. „Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe“, UNICEF, UNOHCHR, OSCE/ODIHR, 2002;
10. Мајкл Ренер, директор пројекта „Витални знаци 2003“, који сагледава потребе најсиромашнијег дела становништва на свету и организације истраживачке, непрофитабилне невладине организације Worldwatch Institute, <http://www.skynemesis.org.ekol/1005htm> приступ: 03.10.2020.године;
11. Stability Pact, for South Eastern Europe, „Развој модула течаја у сузбијању трговине људима за суце и тужиоце“, 2002.године;
12. Wijers, M., Lap-Chew, L. “Trafficking in Women: Forced Labor and Slaverylike, Practices in Marriage, Domestic Labor and Prostitution;
13. Women 2000., An Investigation into the Status of Women’s Rights in Central and South Eastern Europe and the Newly Independent States, Helsinki Federation for Human Rights, 2000;

Правни оквир:

1. CEDAW Комитет, Генерална препорука бр. 6 о ефикасном националном механизму и публицитету, VII. Заседање 1988.године;
2. Council of Europe, Manual: Tips and Tools for Trainers;
3. UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, усвојена Резолуцијом Генералне скупштине, 40/34 од 29.11.1985.године;
4. Веће Европе, Препорука 1325 (1997.) о трговини женама и присилној проституцији у државама чланицама Већа Европе;
5. Декларација о правим грађана из 1793.године;
6. Допунска Конвенција о укидању ропства, трговине робљем и институција и односа сличних ропству, 7.09.1956.године;
7. Европска конвенција за заштити људских права и основних слобода 14.11.1950.године, Рим;
8. Закон о азилу и привременој заштити (“Сл.гласник РС“ бр. 24/2018);
9. Закон о изменама и допунама Закона о странцима („Сл.гласник РС“ бр. 31/2019);
10. Закон о изменама и допунама Кривичног законика („Сл.гласник РС“ бр. 72/09);
11. Закон о Конвенцији о ропству закљученој под окриљем Друштва народа у Женеви („Сл. Новине Краљевине Југославије“, бр. 234-ХСVII/29);
12. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Сл.гласник РС“, бр. 85/2005);
13. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима („Сл.гласник РС – Међународни уговори“ бр. 19/2009);
14. Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 6/2001;
15. Закон о потврђивању Опционог протокола уз Конвенцију о елиминсању свих облика дискриминације жена („Сл.гласник РС – Међународни уговори“ бр. 13/2002);
16. Закон о потврђивању Факултативног протокола о учешћу деце у оружаним сукобима уз Конвенцију о правима детета („Сл.гласник СРЈ – Међународни уговори“ бр. 7/2002);
17. Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку („Сл. Гласник РС“ бр. 85/2005);
18. Закон о републичким административним таксама („Сл. Гласник РС“ бр. 43/2003, 51/2003 – испр., 61/2005 – др.закон 5/2009, 54/2009, 50/2011, 70/2011 – усклађени дин. изн., 55/2012 – усклађени дин. изн., 93/2012, 47/2013 – усклађени дин. изн., 65/2013 – др.закон, 57/2014 – усклађени дин. изн., 45/2015 – усклађени дин. изн., 83/2015, 112/2015, 50/2016 – усклађени дин. изн., 61/2017 – усклађени дин. изн., 113/2017, 3/2018 – испр. 50/2018 – усклађени дин. изн., 95/2018, 38/2019 – усклађени дин. изн., 86/2019, 90/2019 – испр. и 98/2020 – усклађени дин. изн.);
19. Закон о странцима („Сл.гласник РС“ бр. 24/2018, 31/2019);
20. Законик о кривичном поступку (“Сл. Гласник РС“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019);

21. Казенски законик (Урадни лист РС, шт. 50/12 – уратно бречишчено беседило, 6/16 – попр., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20 и 91/20);
22. Казнени закон Републике Хрватске (“Народне новине“ бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19);
23. Конвенција МОП-а бр. 111 о забрани дискриминације пи запошавању и избору занимања, 25.јуна 1960.године;
24. Конвенција МОП-а о принудном раду бр. 29 од 28.јуна 1930.године;
25. Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW) од 18.децембра 1979.године;
26. Конвенција о правима детета, усвојена на Генералној скупштини УН, 20.новембра 1989.године;
27. Конвенција о ропству из 1926.године;
28. Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања од 27.октобра 2007.године, Лансарот;
29. Кривичен законик (“Службени весник на Република Македонија“ број 80/99, број 4/2002, број 43/2003, број 19/2004, број 81/2005, број 60/06, број 73/06, број 7/08, број 139/08, број 114/09, број 51/11, број 135/11, 185/11, број 142/12, број 166/12, број 55/13, број 82/13, број 14/14, број 27/14, број 28/14, број 115/14 и број 132/14);
30. Кривични закон Босне и Херцеговине („Сл.гласник БиХ“, бр. 3/2003, 32/2003 – испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 и 35/2018);
31. Кривични закон Брчко дистрикта Босне и Херцеговине („Сл.гласник Брчко дистрикта БиХ“, бр. 33/2013 – пречишћен текст, 47/2014 – исправка 26/2016, 13/2017 и 50/2018);
32. Кривични закон Републике Србије („Сл. Гласник РС“ бр. 16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 и 17/95-529, 44/98 од 08.12., 10/02 од 01.03.);
33. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине (“Сл.новине ФБиХ“, бр. 36/2003, 21/2004 – испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017);
34. Кривични законик („Сл.гласник РС“ бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005, - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019);
35. Кривични законик Црне Горе „Сл.лист РЦГ“ бр. 70/2003, 13/2004 – испр. и 47/2006 и „Сл.лист ЦГ“ бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 – др.закон, 40/2013, 56/2013 – испр., 14/2015, 42/2015, 58/2015 – др.закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020);
36. Платформа за акцију од 1995.године, поглавље 113, Пекинг;
37. Повеља Организације Уједињених нација, 26.јун 1945.године;
38. Породични закон (“Сл.гласник РС“ бр.18/2005, 72/2011 – др.закон и бр.6/2015);
39. Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, 12-15.децембар 2000.године, Палермо;
40. Службени лист СРЈ, међународни уговори, 27.06.2001.године, Београд;
41. Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији („Сл.гласник РС“ бр. 111/2006);
42. Уговор из Амстердама, 02.октобра 1997.године;
43. Уговор о оснивању Европске економске заједнице, 25.03.1957.године;
44. Уговор о оснивању Европске заједнице за угаљ и челик, 24.јул 1951.године;
45. Устав Републике Србије („Сл. Гласнике РС“, бр. 98/2006);

Новински чланци:

1. Дневни лист “Видовдан“, „Ропство у средњовијековној Србији и Босни“, 13.јануар 2018.године;
2. Дневни лист “Глас српске“, „Укисање ропства у САД“, 27.09.2014.године;
3. Дневни лист „Балкан“, 22.09.2004.године, Београд;
4. Дневни лист „Интер-национал“, 20.10.2004.године, Београд

Интернет сајтови:

1. <http://www.cps.org.rs>
2. <http://www.ssssns.com>
3. <http://www.centarzztlj.rs>
4. <https://www.slobodnaevropa.org>
5. www.coe.int
6. <http://www.vds.rs>
7. <https://srbin.info>
8. <https://indiksonline.rs>
9. <http://www.ilo.org>
10. <https://velikirecnik.com>
11. <http://www.konekta.net>
12. www.glas-javnosti.rs
13. <http://demo.paragraf.rs/>
14. <https://www.novolist.hr>
15. <https://www.slobodnaevropa.org>
16. <https://www.astra.rs>
17. <https://me.usembassy.gov>

Сажетак

Трговина људима је глобални феномен и један од облика организованог криминалитета који подразумева врбовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације. Трговина људима се јавља у различитим формама. Према полу и узрасту, трговину људима можемо поделити на трговину женама, трговину мушкарцима и трговину децом. Основни појавни облици трговине људима јесу трговина у циљу сексуалне експлоатације, експлоатације рада, принудне удаје, принудног одузимања органа, илегалног усвојења, принудног извршења криминалних делатности итд.

Најзаступљенији облик трговине људима јесте сексуална експлоатација. Девојке и жене жртве трговине људима бивају на најсуровији начин изложене сексуалном искоришћавању од стране трговаца. Деца жртве трговине људима најчешће бивају искоришћена у сврху просјачења или илегалног усвојења, мада нису ретки ни случајеви сексуалног искоришћавања деце. С друге стране, најчешћи облик експлоатације мушкараца жртава трговине људима јесте радна експлоатација. Заједничко свим наведеним категоријама, без обзира на пол и узраст, јесте податак да се у скоро идентичном броју јављају као жртве једног од најсуровијих облика трговине људима – принудно узимање органа за њихову продају. Узроци који доводе до појаве феномена трговине људима могу бити разноврсни, као што су: сиромаштво, незапосленост, неједнакост полова, миграције, милитаризација, породичне прилике, насиље у породици, неједнак приступ тржишту рада и слично.

Кључне речи: трговина људима, принуда, експлоатација, транспорт, врбовање, заштита, злоупотреба, кријумчарење, проституција, принудни рад, ропство.

Summary

Phenomenology and Etiology of Human Trafficking

Human trafficking is a global phenomenon and one of the forms of organised crime that involves recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Human trafficking occurs in different forms. According to gender and age, we can divide human trafficking into the women trafficking, men trafficking and child trafficking. The basic forms of human trafficking are trafficking for the purpose of sexual exploitation, exploitation of work, forced marriage, forced organ harvesting, illegal adoption, forcibly carrying out criminal activities, etc. The most represented form of human trafficking is sexual exploitation. Girls and women victims of human trafficking are most harshly exposed to sexual exploitation by trafficking. Children victims of trafficking are most often exploited for the purpose of begging or illegal adoption, although cases of sexual exploitation of children are not uncommon. On the other hand, the most common form of exploitation of male victims of trafficking is labor exploitation. Common to all these categories, regardless of gender and age, is the fact that they appear in almost identical number as victims of one of the most cruel forms of human trafficking - forced organ harvesting. The causes that can lead to the phenomenon of human trafficking can be various, such as: poverty, unemployment, gender inequality, migration, militarization, family circumstances, domestic violence, unequal access to the labor market etc.

Keywords: human trafficking, coercion, exploitation, transport, recruitment, protection, abuse, smuggling, prostitution, forced labor, slavery.

Биографија аутора

Брадић Милица рођена је дана 25.03.1996.године у Врању. Основну школу ОШ „Бранко Радичевић“ завршила је у Бујановцу са одличним успехом. Средњу економску школу „Свети Сава“, завршила је, такође, у Бујановцу, са одличним успехом 2014. године, када је и уписала основне академске студије на Правном факултету Универзитета у Нишу. Звање дипломираног правника стекла је на Правном факултету Универзитета у Нишу септембра 2019. године, са просечном оценом 7,53. Како је током студирања изразила интересовање за предмете који се тичу кривичног права, те исте године уписала је мастер академске студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, на општем смеру – ужој кривичноправној научној области. Аутор тренутно обавља свој приправнички стаж за полагање правосудног испита у адвокатској канцеларији у Нишу, почев од октобра 2019. године. У току студија, аутор је била део пројекта „Мобилна правна клиника“. Успешно је завршила програм обуке на „Мобилној правној клиници“, пројекту подржаном од стране невладиних организација КОМ018 и Удружење рома, а под окриљем Амбасаде Краљевине Холандије. Течно говори енглески језик.